

Adviesrapport KennisNetwerk Landbouw en Platteland (KNLP)

Bijlagerapport

**Douwe Holwerda
Paul Verhagen**

Expertisecentrum LNV, onderdeel Landbouw/Ede, oktober 2000

© 2000 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum LNV, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 25 exemplaren

Samenstelling Douwe Holwerda en Paul Verhagen

Druk Ministerie van LNV, afdeling Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Inleiding	5
Arcadis Advies, de heer D. Logeman	6
It Fryske Gea, de heer U. Hosper	7
Stichting Soune Groun, de heer Y. Kooistra	8
Feriening Lytse Doarpen (FLD), de heer J. Fokkema en Dorp en Bedrijf Friesland (DBF), de heer C. Zeldenrust.	9
Vereniging Eastermar's Landsdouwe, de heer B.A. Oosterhof	10
Feriening Biologyske Boeren Fryslân (FBBF), de heer D. Oosterhof	11
AOC Friesland, de heer P. van der Werff	12
Van Hall Instituut, de heer W. Wieling	13
Stichting Waddengroep, de heer H. Pilat	14
Stichting Proefboerderijen Noordelijke Akkerbouw (SPNA), de heer C.W. Kristelijn	15
Praktijkonderzoek Rundvee Bosma Zathe – de heer E. van Marum	16
Project KNLP - LEADER-Lauwersland, de heer J. Bagerman	17
NNBT, mevrouw T.Konijn-Kunst	19
NLTO, de heren F. Keurentjes en A. Lanting	21
AVEBE, de heer J. Sanders	22
NBLV, de heer T. Spijkerman	23
Provincie Drenthe, mevrouw W. A. Brusse	25
Natuurmonumenten, Assen, de heer H. Dommerholt	28
Plant Research International, dr.ir. H. Korevaar en dr.ir. R. van Haren	31
DLV Adviesgroep, ir. P. van Boheemen	37
LCO, mevrouw drs. J.K. Schonewille	40

Milieufederatie Groningen, de heer A. van Klinken	44
Staatsbosbeheer, Leeuwarden, ing. S.P. Visser	47
Kamer van Koophandel Friesland, de heer P. Boomsma	50
Katalysator, ir. E.C.J. van Nijen	53
Provinsje Fryslan, de heer A. Kramer	56
Steunpunt Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer, de heer J.M.H. van Erp	59
STAMM, Assen, drs. H. van Luijk	62
LEI, dr. J.H.A. Hillebrand	66
Provincie Groningen, de heer W.H. Poortinga	71
Friesland Coberco Dairy Foods, dr. G. H.W. Willems	74
ACM, ir. A. Loman	77

Inleiding

Dit Bijlagerapport vormt een bijlage bij het Adviesrapport KennisNetwerk Landbouw en Platteland (publicatienummer 234). In het Bijlagerapport zijn alle verslagen opgenomen van de gesprekken die met de diverse organisaties zijn gehouden.

Indien u over de verslagen van de interviews nog nadere toelichting wenst, dan kunt u contact opnemen met Paul Verhagen (Arcadis t/m AVEBE) en met Douwe Holwerda (NBLV t/m ACM).

Arcadis Advies, de heer D. Logeman

Werkzaamheden van de organisatie:

Civieltechniek en cultuurtechniek; binding met ontwikkelingswerk, waterbeheer (ook kwantiteit) en landelijk gebied/landinrichting.

Voorbeeld: project Plattelandsvernieuwing Waddengebied. Gebiedsgerichte plannen en regionale visies; begeleiding van procesgerichte vernieuwingen op het platteland.

Kennisaanbod/Expertise op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Geen expertise over bedrijfsadvisering. Expertise over visie op ontwikkelingen, landbouwbeleid, landbouw en milieu; organiseren van kennisontwikkeling. Ondersteuning en initiëring van gebiedsgerichte processen, die meteen ook draagvlak creëren. Leveren van kennis en producten.

Conditie:

Financiën en tijd, bereidheid om ontwikkeltrajecten op te starten.

Invulling van kennisbemiddelende functie KNLP:

Initiërende onderzoeken en ideeën uitvoeren.

Faciliterende rol.

Innovatiebevordering:

Innovatie: in opdracht van gemeenten worden landbouwontwikkelingsplannen opgesteld, waarbij oplossingsrichtingen voor diverse groepen boeren worden verkend.

Innovatie betekent dat niet alleen aandacht worden gericht op de blijvers, dus meer integrale benadering.

Mogelijkheden van kennisverspreiding KNLP:

Kennisontwikkeling en kennisverspreiding is tweezijdig, want ook ervaringskennis van de boeren is bruikbaar.

Organiseren van het debat: wat voor toekomst van maatschappelijk bestaan is wenselijk. Debat met alle betrokken leden. Bottom-up benadering voldoende benutten.

Kernactiviteit op het gebied van kennisontwikkeling KNLP:

Combinatie van visieontwikkeling en vormgeving van het debat.

Beheersmatige aspecten:

Geen belangstelling bij Arcadis voor beheersmatige activiteiten, ter voorkoming van verstrengeling van zakelijke verhoudingen. Ondersteuning met mensen en middelen wordt bij voorbaat niet uitgesloten.

Beheersmatige adviezen zullen zijn gericht op toekomstige vragen van leden van netwerk.

Beheersmatige rol voor organisaties, die gericht zijn op ruimtelijke kwaliteit; coalities kiezen, zodat ze aansluiten bij stedelijke actoren, toeleverende en verwerkende industrie en natuur- en milieuorganisaties en de ANWB-regionaal.

Samenwerkingspartners:

NRLO, Vereniging Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij en andere adviesbureaus.

Kansen:

Kennisvragen van leden van primaire landbouw moet wel gemobiliseerd worden.

Andere organisaties:

Waterschappen: (Henk Kroes, Waterschap Friesland, Leeuwarden); nieuwe vormen van waterbeheer.

Consument van het landelijk gebied: ANWB-regionaal.

Consument van producten: CBL; Nieuwe Weme en Poiesz, dit zijn innovatieve supermarkten.

It Fryske Gea, de heer U. Hosper

Kernactiviteiten van de organisatie:

Belangenbehartiging; verwerving en beheer van natuurgebieden;
Beleidsontwikkeling; landschapsbescherming middels planbeoordeling;
Voorlichting, educatie en recreatie.

Vraag naar kennis/expertise:

De kennisvraag heeft betrekking op de uitvoering, het toezicht en de beheersmaatregelen van gras- en rietlanden (begrazingsdichtheden, bodemopbouw, voedselrijkdom, waterregimes). Tot nu toe samenwerking met waterschappen en met onderzoekinstellingen (IBN/Alterra, AOC, v. Hall, LUW, KU. RUG).

De kennisvraag in projecten betreft ruilverkavelingen, natuurontwikkeling en waterhuishouding in specifieke gebieden.

Activiteiten op het gebied van plattelandsvernieuwing:

Als vervolg op het "Groen Manifest" hebben 41 Noordelijke organisaties het actieplan "Tijd om te kiezen" opgesteld, waarin meer dan 200 projectideeën zijn genoemd, die grote politieke waardering hebben geoogst. Elk van de projecten heeft één organisatie als coördinator/trekker. It Fryske Gea coördineert het project "Boeren met water". Tot nu toe wordt de benodigde kennis zelf op een pragmatische manier gemobiliseerd, vooral met behulp van onderwijs- en onderzoekinstellingen (stages, studentenprojecten).

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Functie van kennismakelaar; nieuwe kanalen aanboren.

Aanbod van kennis/expertise:

Kennis op het gebied van landschaps- en natuurbeheer en waterbeheer (andere kijk op water); Opdrachtuitvoering (beleid, plan, financiering, vergunning). Als projectdeelnemer kunnen kennisvragen worden beantwoord, projecten worden opgezet, ervaringen worden uitgewisseld, processen worden ondersteuning en kan gebiedscoördinatie plaatsvinden. Over het aanbieden van kennis/expertise is nog geen bestuursstandpunt geformuleerd.

Beheersmatige aspecten:

Beperkte mogelijkheden om met mensen/middelen te ondersteunen en om deel te nemen in Raad van Advies.

Bereidheid tot advisering over beheersmatige kanten van dit initiatief.

Netwerk op het gebied van plattelandsvernieuwing:

Natuurmonumenten; SBB; Unie van Provinciale Landschappen; Natuurbeschermingsoverleg; Friese Milieu Federatie; Beroepsvisserij; Vogelbescherming; 6 Waterschappen; Provincie afd. LG; DLG/BBL; Rijkswaterstaat; adviesbureaus v. Hall, RUG.

Sterk:

Initiatief is positief, evenals het groene programma "Tijd om te kiezen": veel ideeën, maar nu nog op een goede wijze uitvoeren.

Stichting Soune Groun, de heer Y. Kooistra

Kernactiviteiten van de organisatie:

Promotie van de biologische en de biologisch-dynamische landbouw in Friesland, zowel primair bedrijf als keten;
Advisering en begeleiding van ondernemers;
Marktontwikkeling (consument én producent).

Vraag naar kennis/expertise:

Bij het begeleiden van omschakelende ondernemers en bij projecten op het gebied van marktontwikkeling wordt vooral aangesloten bij de bestaande kennisinstellingen in de biologische sector.

Activiteiten op het gebied van plattelandsvernieuwing:

Het fungeren als denktank en inspirator voor initiatieven op het gebied van marktontwikkeling.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Stimuleren van het debat; stimuleren van innovatie; stimuleren van ideeënuitswisseling.

Aanbod van kennis/expertise:

Technische kennis over omschakeling naar biologische landbouw;
Voorlichting en promotie naar consument en producent;
Netwerk van vernieuwers;
Samenwerkingsprojecten met Federatie van Volkstuinders (VON) op het gebied van Recreatief medegebruik, Gezond tuinieren en Permanente educatie op locatie;
Samenwerkingsproject op het gebied van natuur- en milieu-educatie (VON, Oerakker, It Fryske Gea).

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

Invulling geven aan denktankfunctie en ideeën verzamelen. Geen uitvoering.

Beheersmatige aspecten:

Geen mogelijkheden om te ondersteunen met mensen/middelen en om deel te nemen in Raad van Advies.
Bereid om nieuwe netwerken aan te brengen.

Netwerk op het gebied van plattelandsvernieuwing:

Provincie; Milieufederatie; FBBF; Platform Biologische Landbouw Friesland; Biologica; Stichting Waddengroep; Leefbaar Friesland; NLTO; AOC; van Hall Instituut, Bond van Plattelandsvrouwen; omroep Fryslân; lokale pers, It Frysk Gea; SBB-Friesland; Natuurmonumenten; Federatie van Volkstuinders (V.O.N); Algemeen Verbond van Volkstuinverenigingen in Nederland (A.V.V.N.); Platform Amateur Tuinieren; DLV.

Sterk:

Goed initiatief met mogelijkheden om denktankfunctie voor drie provincies vorm te geven.

Zwak:

Veel verschillende belangen van de diverse organisaties.

Feriering Lytse Doarpen (FLD), de heer J. Fokkema en Dorp en Bedrijf Friesland (DBF), de heer C. Zeldenrust.

Kernactiviteiten van de organisaties:

FLD:

- belangenbehartiging/kennismakelaar voor 300 kleine dorpen;
- beleidsontwikkeling op het gebied van leefbaarheid, welzijn en planologie;
- projectontwikkeling en -uitvoering ten dienste van dorpsbelangenverenigingen (intermediair);
- beleidsbeïnvloeding en -toetsing bij leden.

DBF:

- stimuleren van de werkgelegenheid op het platteland door advisering;
- voorzien in bedrijfshuisvesting voor (door) startende ondernemers, vnl. MKB;
- opzetten van werkgelegenheidsprojecten in Groningen/Friesland/Drenthe.

Vraag naar kennis/expertise:

Tot nu toe worden bij de diverse inhoudelijke vraagstukken op een praktische manier de partijen bij elkaar gezocht, zodat de belangrijkste rol bestaat uit het organiseren van de kennis en het mobiliseren van de partijen.

Nieuwe activiteiten op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Partijen, die beiden iets te bieden hebben op een inhoudelijk doel dienen op een praktische manier samen te werken, waarbij een goede rolverdeling ontstaat tussen opdrachtgevers en (deel)aannemers. Organisaties, die afzonderlijk werken op resp. lokaal, bovenlokaal, regionaal en subregionaal niveau moeten gezamenlijk werken aan hetzelfde inhoudelijke doel met behulp van integrale aanpak. Zou bijv. bij de ROP's en POP's in regionale ontwikkelingsorganisaties of ontwikkelcoöperaties gezamenlijk geconstateerd moeten worden wat de kennis-hiaten zijn, waarbij deze vervolgens worden opgelost door ervarend handelen en leren.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Tijdens projecten vindt weinig evaluatie plaats, hoewel kritische zelfreflectie van meerwaarde kan zijn bij het vervolg van projecten en bij nieuwe projecten.

De evaluatie-functie zou ergens in het netwerk gebundeld dienen te worden, zodat bij nieuwe projecten de meerwaarde kan worden ingebouwd.

Aanbod van kennis/expertise:

Niet alleen kennismakelaar via vraagsturing, maar ook de positie bij de kleine dorpen en de overheid;

Intermediaire rol van organiseren en ondersteunen van veranderingsprocessen op het platteland; Het ontwikkelen, uitvoeren en lokaal organiseren van projecten op het gebied van plattelandsvernieuwing.

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

De probleemstelling van plattelandsvernieuwing dient gezamenlijk te worden afgetast, waarbij de FLD en DBF mede openingen zoeken voor oplossingen.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

FLD: Provincie (afd. Plattelandsbeleid, Welzijn, Verkeer); Verenigingen van Dorpsbelangen; Stichting Dorpshuizen; Waterschappen; Landschapsbeheer Nederland; Monumentenzorg; Stichting Partour (welzijn); AOC-Friesland; FLD werkt aan actief relatiebeheer.

DBF: Kamers van Koophandel; projectontwikkelaars; ROM; WCL; ondernemersverenigingen (lokaal en regionaal); brancheorganisaties; banken en accountantskantoren.

Sterk:

De opening van de NLTO om het netwerk te verbreden is positief, maar de discussie dient vanuit de basis te worden opgestart.

Zwak:

De projectopzet met kennismakelaars leidt automatisch tot versmalling.

Vereniging Eastermar's Landsdouwe, de heer B.A. Oosterhof

Kernactiviteiten van de organisatie:

Vereniging met 60 agrarische leden rondom Oostermeer met de doelen: behoud van de groene ruimte, verbreding van de landbouw en belangenbehartiging met het doel van behoud van culturele waarden en landschap.

Projectontwikkeling en –uitvoering (mineralenproject; landschapsbeheer en –onderhoud; grondbeheer in samenwerking met SBB; faunabeheer in samenwerking met jagersvereniging); beleidsontwikkeling via het Plan van Aanpak; voorlichting aan groepen.

Vraag naar kennis/expertise:

Bij lopende projecten is de financiering vaak een probleem. Er is veel projectondersteuning in tijd/menskracht door SANL. In de opstartfase is er veel afstemmingsoverleg met NLTO en LNV-N. Betere gebiedscoördinatie is bij projecten op het gebied van waterbeheer en het Programma Beheer in de uitvoeringsfase wenselijk.

De vereniging werkt samen met Vereniging Agrarische Natuur- en Landschapsbeheer Achtkarspelen (VANLA) (mineralen) en met de Stuurgroep Noordelijke Friese Wouden (landschapsbeheer en –onderhoud).

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Tot nu toe veel samenwerking met SANL via LNV-N; vereniging wenst ondersteunend mee te werken met advisering en kennisuitwisseling in Groningen en Drenthe.

Aanbod van kennis/expertise:

Advies en voorlichting ten dienste van boeren; verdere verbreding van de informatie-uitwisseling in de Stuurgroep Noordelijke Friese Wouden; mogelijkheden en moeilijkheden bij de invulling van de voorlopersfunctie.

Vereniging wenst ervaringen en expertise/ kennisoverdracht te delen met Groningen en Drenthe. De praktijkproblemen zijn niet kennisgericht, maar organisatorisch.

Kennisontwikkeling en –verspreiding KNLP:

Extra ondersteuning bij doorvertalen van informatie en kennis door middel van voorlichtingsactiviteiten en –methoden.

Beheersmatige aspecten:

Vanwege onvoldoende beschikbaarheid van menskracht is dit moeilijk uitvoerbaar, maar eventueel mogelijk vanuit een breder samenwerkingsverband (bv Stuurgroep Noordelijke Friese Wouden).

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Provincie Friesland, NLTO, VANLA, Stuurgroep Noordelijke Friese Wouden via de lopende projecten.

Sterk:

Initiatief is prima, vooral in nieuwe gebieden.

Zwak:

Initiatief staat ver van de boer af: vernieuwingen moeten uit de streek/ regio komen.

Aanvullingen van netwerk:

Waterschap Lauwerswouden en waterschap Friesland.

Feriening Biologyske Boeren Fryslân (FBBF), de heer D. Oosterhof

Kernactiviteiten van de organisatie:

Hoofdactiviteit van de regionale vereniging van biologische boeren is belangenbehartiging (thema-avonden, excursies, kennisuitwisseling, huiskamerbijeenkomsten). Beleidsontwikkeling en -beïnvloeding vindt plaats via NLTO-vakgroep Biologische Landbouw en via platform Biologische Boeren Fryslân.

Projectontwikkeling en –ondersteuning vindt plaats met behulp van andere organisaties, vooral Stichting Soune Groun op het gebied van marktontwikkeling.

Vraag naar kennis/ expertise:

Technische vraagstukken (sectorgericht, optimaal graslandbeheer, teelttechniek); kennis over meetbaarheid van voedselkwaliteit bij consumenten; marketing/ marktonderzoek en marktopbouw. Betreft weet-vragen, projectformulering, uitwisselen van ervaringen.

Nieuwe activiteiten op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Marktontwikkeling

Problemen in verband met de kleinschalige afzet

Nastreven van gemengde bedrijven

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Kennismakelaar; coördinatie om partijen bij elkaar te brengen; opzetten van educatie- en informatiecentrum voor biologische landbouw.

Aanbod van kennis/ expertise:

Technische/ economische kennis en ervaring over biologische landbouw; ervaringen met huisverkoop, SRV-verkoop en kleinschalige PR aan consumenten; lezingen en voorlichting aan consumenten.

Kennisontwikkeling en –verspreiding KNLP:

Afstemming van onderzoek, projecten en initiatieven.

Beheersmatige aspecten:

Indien netwerk beleidssturend wordt, dan kan plaats als toezichthouder in Raad van Advies overwogen worden.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Regionale organisaties op het gebied van biologische landbouw: Soune Groun, NBBLV, BD-EKO-vereniging, NLTO-vakgroep Biologische landbouw, Platform Biologische Landbouw Fryslân (incl. DLV, AOC, Van Hall, Leefbaar Friesland, milieufederatie)

Landelijke organisaties op het gebied van biologische landbouw: Landelijke Federatie van Biologische Boeren, Biologica.

Sterk:

Voorkomen dat dubbele activiteiten plaatsvinden en voorkomen dat soortgelijke initiatieven elkaar tegenwerken.

Zwak:

Weinig daadkracht, vanwege veelheid aan belangen. Daarom het netwerk-concept breed bespreken en overeenstemming daarover realiseren, zodat er een breed draagvlak ontstaat. Het moet meer worden dan een platform waar alles samen komt.

AOC Friesland, de heer P. van der Werff

Kernactiviteiten van de organisatie:

De hoofdactiviteiten zijn het geven van MBO-onderwijs (zowel regulier als cursussen); dienstverlening (projectontwikkeling en -organisatie) en advisering. Inhoudelijk wordt het brede terrein van landbouw en platteland bestreken: voeding, milieu, groenbeheer, loonwerk, bloemschikken, recreatie, veehouderij incl. agrarisch natuurbeheer en plantenteelt.

Vraag naar kennis/expertise:

Tot nu zijn activiteiten gericht op: informaticacursussen in kleine kernen; opzetten van servicecentra op het platteland en stimuleren van toerisme op het platteland. In de toekomst zijn er veel ideeën, die nog uitgevoerd moeten worden o.a. versterking van het ondernemerschap op het platteland (cursussen, marketingonderwijs); het opzetten van kenniscentra voor specifieke sectoren/activiteiten; de teelt en afzet van nieuwe gewassen.

Vragen aan andere organisaties betreffen met name het toetsen en testen van ideeën, het doen van haalbaarheidsonderzoek, de samenwerking tussen lokale, regionale en rijksoverheid (koppeling van regelingen en instrumenten).

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Het netwerk dient meer te zijn dan de makelaarsfunctie, die vraag en aanbod afstemt; er moet een samenwerkingsvorm tot stand komen of voorwaarden voor samenwerking gecreëerd worden, waarin alle partijen meerwaarde kunnen realiseren.

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

Het ondersteunen van organisaties bij activiteiten, waarbij ze leemtes/witte vlekken hebben; Ontwikkelen van informatievoorzieningen b.v. internet; Krachten bundelen om innovaties te stimuleren; Begeleiding leveren aan projecten, studiegroepen, initiatieven.

Beheersmatige aspecten KNLP:

Als kennisnetwerk dient ernaar gestreefd te worden om de kansen in de regio op te sporen en te benutten en er gezamenlijk afspraken over te maken. Indien het AOC medeverantwoordelijkheid kan dragen bij het opsporen en invullen van nieuwe kansen, dan is het AOC bereid om ondersteuning te geven met mensen en middelen, om mee te werken aan verbetering/vergroting van het netwerk en om te participeren in een Raad van Advies.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Organisaties op het gebied van arbeidsvoorziening/WIWI; Emancipatiebureau Equa Friesland; Europees Sociaal Fonds; Gemeentelijke Sociale Diensten; gemeenten; Recron; V.V.V.'s; FLD; Vereniging van Samenwerkende Dorpshuizen (VSD); organisaties van agrarische natuurbeheer en natuurbescherming; brancheorganisaties; Vereniging Agrarische Industrie (VAI); Technocentrum Voedingsindustrie; Kamers van Koophandel; Agrarische Bedrijfsverzorgingsdienst; organisaties van Streekproducten.

Sterk:

Goed initiatief, maar een goede invulling geven, zodat voor alle organisaties een meerwaarde kan ontstaan, zelfs in de krimpsectoren.

Uitbreiding van netwerk KNLP:

Visserij/visteelt; V.V.V.'s.

Van Hall Instituut, de heer W. Wieling

Kernactiviteiten van de organisatie:

Het geven van HBO-onderwijs (85%) en advisering/cursussen/nascholing (15%).

Inhoudelijk wordt het brede terrein van landbouw en platteland bestreken: diermanagement, veehouderij incl. diergezondheidszorg, bedrijfskunde incl. agrologistiek, voedingsmiddelentechnologie incl., voeding en management, plattelandsvernieuwing, tuin- en akkerbouw, milieukunde incl. milieumanagement, biotechnologie.

Vraag naar kennis/expertise:

Zowel het gehele onderwijsproces als de begeleiding van afstudeervakkers vereist een spin-in-het-web-functie van de kennisstelling, welke vooral in de contractactiviteiten is georganiseerd. De kennisvraag betreft informatievoorziening, complexe wetenschappelijke inzichten, management en competenties.

Nieuwe activiteiten op het gebied van plattelandsvernieuwing:

Tot nu toe zijn de activiteiten gericht op het opstarten van plattelandscirkels, het vormgeven van de HBO-opleiding Plattelandsontwikkeling (waarin de integrale benadering van het platteland en de rolontwikkeling bij veranderingsprocessen centraal staan), het organiseren van computersimulaties, het opzetten van voorlichtingstrajecten en het adviseren van lokale overheden over plattelandsvernieuwing. In de toekomst zijn er activiteiten mogelijk op het gebied van het vormgeven van de HBO-opleiding marienestudies en aandacht voor recreatieaspecten in de opleidingen. Vragen aan andere organisaties betreffen het organiseren van fora van deskundigen, waarbij verschillende invalshoeken worden afgetast en waarbij specifieke accenten bij de invulling kunnen worden aangebracht. Ook bij vormgeving van opleidingen vindt voortdurende consultatie van marktpartijen plaats.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Van Hallinstituut wenst zowel de rol van kennisaanbieder als kennisaanvrager in het breder netwerk te vervullen en deze rollen ook met elkaar te structureren. Door een goede vorm van uitwisseling te organiseren kunnen organisaties elkaar ondersteunen en versterken. Elke partij dient af te stemmen over nieuwe initiatieven en nieuwe ideeën uit te wisselen, waarna gezamenlijke trajecten kunnen worden opgestart.

Aanbod van kennis/expertise:

Breed kennisgebied van 200 docenten, dat zowel meerwaarde kan hebben voor maatschappelijke ontwikkeling als voor de permanente onderwijsvernieuwing. Kennisgebied wordt bovendien ondersteund door samenwerking met LUW en IAHL-Velp (landinrichting).

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

Vanwege de snelle veranderingen in de maatschappij en op kennisgebied en vanwege de noodzaak van een meer diverse inbreng in de plattelandontwikkeling, is de noordelijke afstemming van groot belang, hetgeen tevens goed aansluiting vindt bij de noordelijke politiek. Om de leefbaarheid en dynamiek van het platteland impulsen te geven is de rol van kennismakelaar en animator van het debat belangrijk.

Beheersmatige aspecten:

Indien de deelnemende partijen de bereidheid hebben om hun rollen met elkaar te structureren, dan wil het Van Hall-instituut mensen/middelen leveren, deelnemen in een Raad van Advies en bijdragen aan vergroting/verbetering van het netwerk. Bij het zoeken naar een samenwerkingsvorm voor het netwerk dient een beperkt aantal organisaties (bijv. : NLTO, DLV, Van Hall-instituut, AOC, Prov.) een voortrekkersrol te vervullen, waarna de uitkomst met de overige partijen in het netwerk verder invulling wordt gegeven.

Netwerk op het gebied van plattelandontwikkeling:

Breed netwerk aansluitend op het werkveld van de Hogeschool; onderzoeksinstituten; bedrijfsleven; provincies; gemeenten; Oranjewoud; NAI/Katalysator.

Sterk:

Potentie dat partijen elkaar wederzijds versterken.

Zwak:

Gezamenlijkheid moet nog gevonden worden.

Stichting Waddengroep, de heer H. Pilat

Kernactiviteiten van de organisatie:

Hoofdactiviteit is plattelandsvernieuwing in brede zin, waarbij een integrale aanpak wordt gehanteerd, gericht op zowel primaire sector als de keten.

Het ontwikkelen van het streekproducten-concept in de vorm van Waddenproducten is stapsgewijs opgebouwd van Waddenregio naar geheel Nederland en wordt nu uitgebreid naar Duitsland en Denemarken (internationalisering). De distributie van Waddenproducten vindt plaats via twee afzetkanalen: in de waddenkustgebieden via supermarkten en toeristenwinkels; in de Benelux via speciaalzaken (natuurvoedings- en delicatessenwinkels).

Overige activiteiten zijn gericht op de biologische productieketens (regionaal en landelijk); agro-toerisme; thuisverkoop; landbouw en zorg; introductie van nieuwe gewassen; streekproducten. De hoofdtaak is gericht op het stimuleren van innovaties en vernieuwingen door middel van projectontwikkeling en -management, advisering van individuele bedrijven en beleidsbeïnvloeding.

Vraag naar kennis/expertise:

Als vernieuwer is vooral behoefte aan meer mogelijkheden om initiatieven naar een breder verband te tillen. Na de vernieuwingsfase is er behoefte aan nieuw contacten die gekoppeld kunnen worden aan het marketingconcept van de streekproducten, met name op het gebied van de recreatie, horeca/gastronomie. Daarnaast is er behoefte om initiatieven op het gebied van duurzame visserij door middel van koppelingen met vernieuwende organisaties verder uit te werken.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Meerwaarde kan ontstaan door samenwerking met andere vernieuwende organisaties en met de agrobusiness in brede zin.

Aanbod van kennis/ expertise:

Projectontwikkeling en – management van innovaties en vernieuwingen, advisering en procescoördinatie op het terrein van integrale benadering van zowel vraag- als aanbodkant. Doel is om te werken aan duurzame samenwerkingstrajecten, zowel in de projectfase als in de uitvoeringsfase. Ideeën en behoefte in de markt worden opgespoord en invulling gegeven. Praktische problemen worden opgelost door middel van het inschakelen van het eigen netwerk.

Kennisontwikkeling en –verspreiding KNLP

Het organiseren en regisseren van veranderingsprocessen. Het koppelen van nieuwe combinaties van verschillende deskundigheden. Het opsporen van nieuwe produkt-markt-combinaties. Rol in van de stichting waddengroep in KNLP-kennisontwikkeling bestaat vooral uit schakelfunctie naar het beleid: stimuleren van innovaties, organiseren van kennisuitwisseling en debat.

Beheersmatige aspecten:

Eventueel zou een vernieuwende organisatie in de Raad van Advies zitting moeten nemen om strategie-ontwikkeling richting te geven.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Organisaties op het gebied van streekontwikkeling (landelijk en regionaal); organisaties op het gebied van biologische landbouw/ keten (landelijk en regionaal); organisaties op het gebied van landbouw en zorg.

Verder de reguliere organisaties AOC, van Hall instituut, LEADER, Provincie en Platform Biologische Landbouw Friesland.

Sterk:

Mogelijkheid om nieuwe samenwerking tussen kennisaanbieders en kennisvragers te organiseren.

Zwak:

Voorkomen van bureaucratie, niet organiseren met behulp van kennismakelaars; idee van netwerk is nog algemeen en vaag en uitwerking moet geconcretiseerd worden.

Stichting Proefboerderijen Noordelijke Akkerbouw (SPNA), de heer C.W. Kristelijn

Kernactiviteiten van de organisatie:

Hoofdactiviteit is het praktijkonderzoek van alle teelten op het gebied van akkerbouw en vollegrondsgroententeelt op kleigronden. Tevens vindt praktijkonderzoek plaats voor de biologische akkerbouw. Kennisdoorstroming gebeurt middels het Akkerbouw Informatie Centrum en middels vakbladen, opendagen, excursies en lezingen.

Vraag naar kennis/expertise:

Regulier onderzoek wordt zelfstandig uitgevoerd, waarbij in voorkomende gevallen WUR wordt geraadpleegd. Bij het opstarten van projecten op het terrein van Plattelandsvernieuwing is vaak bredere aanpak en samenwerking met andere organisaties gewenst: b.v. bij het stimuleren van de biologische landbouw in een specifiek gebied; het opzetten van de biologische bollenteelt; de compostering van groen afval.

Kennisvragen betreffen technische vragen, procestechniek en het vertalen van ideeën naar een samenwerkingsproject. Ideeën zijn beschikbaar en uitgewerkt, maar in testperiode ontbreekt vaak passende financiering.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Ondersteuning bij het zoekproces naar organisaties, die (deel-)onderzoek of (deel-)probleem kunnen oplossen. Door verbreed maatschappelijk netwerk kan een bredere invulling worden gegeven aan ideeën van b.v. de biologische landbouw en van gebiedsgericht beleid.

Aanbod van kennis/expertise:

Teelttechnische kennis op het gebied van akkerbouw en vollegrondsgroententeelt, gericht op het primaire bedrijf.

Gebruikswaardenonderzoek ten behoeve van de bruikbaarheid van de verschillende rassen.

Kennisdoorstroming door lezingen, verslagen, artikelen, tips.

Op termijn het opzetten van een onderzoeks- en demonstratiebedrijf biologische landbouw en het maken van informatievoorzieningen voor recreanten/burgers.

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

Afstemmingsoverleg om tegengestelde boodschappen te voorkomen, zodat eenduidige boodschap naar buiten gecommuniceerd kan worden.

Breder debat in specifieke gebieden om problemen en oplossingsrichtingen gemeenschappelijk te benaderen. Meer initiatiefkracht op het gebied landbouwzorg en op het gebied van arbeidsvoorziening. Het demonstreren van innovaties door zowel belangen van overheden als van bedrijfsleven mee te nemen.

Beheersmatige aspecten KNLP:

Eerst dient de structuur helder te zijn, daarna evenwichtige vertegenwoordiging in Raad van Advies uit de diverse invalshoeken (OVO/sectoren).

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Onderzoeksinstellingen, zowel praktijk- als wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast ACM, DLV, v. Hall, provincies, LNV-N en LEADER.

Sterk:

Afstemming waardoor met minder kosten meer bereikt kan worden en versterking van elkaar, waardoor alle partijen in een win-win-situatie komen.

De "ISW"-functie (zoals ISW-Wageningen) als onafhankelijke intermediair zou meer uitstraling naar de ondernemers moeten krijgen.

Zwak:

Logheid van structuur en hoge kosten.

Overige partijen in netwerk:

Financieringsinstellingen en elektriciteitsbedrijven (NUON, Essent)

Praktijkonderzoek Rundvee Bosma Zathe – de heer E. van Marum

Kernactiviteiten van de organisatie:

Praktijkonderzoek voor de rundvee- schapen- en paardensector, gericht op grasland, voederwinning voedergewassen, dierhouderij en bedrijfssynthese.
Bosma Zathe doet vooral detailonderzoek, beweidings- en voedingsonderzoek en gezondheidszorg en elektronische bedrijfsbeheerssystemen.

Vraag naar kennis/expertise:

Huidige vraag ligt op het gebied van watermanagement (vanwege natuurontwikkeling, weidevogelbeheer, beheersregimes, robotisering en biogasinstallaties).
De toekomstige vraag ligt op het gebied van boerderijzuivel, energieproductie op landbouwbedrijven, agrarisch natuurbeheer, boezemvergroting, verbreding van inkomens.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Het organiseren van de spin-in-het-web-functie.
Het bij elkaar brengen van partijen om te bemiddelen in kennis/expertise, niet telkens zelf het wiel uitvinden. Voorlichting op het gebied van SEV en ARBO.

Aanbod van kennis/expertise:

Praktijkonderzoek veehouderij ook verbrede landbouw.
Alternatieve 2^e takken/neveninkomen, verbrede landbouw op bedrijfsniveau.
Expertiseontwikkeling energie/biogas.
Voorlichting aan primaire sector/educatie voorlichting aan burgers.

Praktijkonderzoek is goed ingebed in PV en WUR.

Kennisontwikkeling en -verspreiding KNLP:

Ontwikkeling van ideeën en denktankfunctie.
Problemen en knelpunten dienen verzameld en benoemd te worden, waarna er een gebundelde oplossing kan komen: spin-in-het-web-functie.

Beheersmatige aspecten KNLP:

In Raad van Advies zal wellicht PV willen participeren.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Provincies, NLTO, DLV, AOC, Van Hall, daarnaast PV, WUR.

Sterk:

Bundeling van kennis en openen van een loket, waar complexe vragen neergelegd kunnen worden.

Winst te behalen door synergie tussen onderzoek en onderwijs.

Centrumvorming is positief voor stroomlijning van fondsen.

Zwak:

Competitie tussen deelnemende partijen.
Omvangrijk apparaat.

Project KNLP - LEADER-Lauwersland, de heer J. Bagerman

Kernactiviteiten van de organisatie:

Het LEADER-programma is een initiatief van de Europese Commissie. Het betekent "*Liaison Entre Actions de Developpement de l'Economie Rural*". LEADER-I (1991-1993) functioneerde in Nederland alleen in NW-Friesland en in de EU in 220 gebieden. LEADER-II (1994-1999) speelt in Nederland in Lauwersland, NW-Friesland, ZW-Drenthe en Flevoland en in de EU in 1000 gebieden. Het totale budget in de tweede fase voor Nederland is 25 mln. gld. Hier is als cofinanciering ca. 100 mln. bij gekomen. LEADER+ loopt in de periode 2000-2006.

De visie van de Europese Commissie is dat er een nieuw type plattelandontwikkeling nodig is, die de energie van de lokale gemeenschappen mobiliseert. Dit bewustzijn leidde tot LEADER.

Door de plattelandgebieden te onderhouden en ontwikkelen wordt ook ten gunste van stedelingen gewerkt. Op het platteland vinden we namelijk een belangrijke basis van de Europese cultuur in bredere zin. LEADER legt inmiddels meer nadruk op internationale uitwisseling van ervaringen van lokale groepen en op het scheppen van voldoende "kritische massa" voor versterking van de interne dynamiek op het platteland.

Vraag naar kennis/expertise:

Op dit moment geen specifieke vraag, omdat de meeste vraagstukken binnen het nationale en internationale LEADER-netwerk worden aangepakt en opgelost.

Nieuwe activiteiten op het gebied van platteland vernieuwing:

Het gewenste resultaat is gericht op het verkrijgen van voldoende brede kritische massa voor vernieuwing van het platteland: LEADER bevordert het lokale denken en het regionale debat; Daarnaast vervult LEADER de kraamkamerfunctie voor nieuw ruraal beleid door verbreding van de klassieke sectorale productiebenadering.

De gevolgde werkwijze:

investeren in mensen voor gebiedsgerichte betrokkenheid bij regionale planning en uitvoering (bewoners, particulieren, associaties, bedrijven en autoriteiten) : LEADER levert geld en expertise om op hoofdlijnen te sturen op deskundigheidsbevordering;

prioriteit geven aan innovatieve manieren van werken: LEADER versterkt nieuwe vormen van samenwerking en een integrale benadering;

bevorderen van overdraagbaarheid en netwerkvorming: LEADER financiert internationale uitwisseling en bevordert reflectie op eigen werk.

Elk LEADER-gebied dient van de EU een actieplan op te stellen, waarbij door een "Local action group"/Stuurgroep de regionale initiatieven/projecten worden beoordeeld. In Lauwersland liggen de initiatieven op het vlak van landbouwvernieuwing, plattelandstoerisme, MKB, werkgelegenheid, deskundigheidsbevordering, cultuurtoerisme/cultureel erfgoed.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

KNLP dient vooral de gebiedsgerichte activiteiten te mobiliseren. Opgedane ervaringen dienen beschikbaar gemaakt te worden bijv. via internetsite. KNLP heeft vooral koppelingsfunctie en moet geen nieuwe dingen bedenken.

Aanbod van kennis/expertise van LEADER:

De praktische **platteland vernieuwing** wordt **breder** gedragen en sterker opgepakt.

- Een nieuwe soepele coördinatiestructuur in samenwerking met bestaande instanties;
- Locale en regionale groepen met nieuw denken en werken komen op in de EU.

De **kraamkamer voor beleid** wordt werkelijkheid in Nederland en Europa.

- LEADER toont zich al voorloper voor Platteland vernieuwing in Nederland en voor de beleidsagenda LNV Vitaal Platteland;
- Elementen van EU-agenda 2000 zijn gebouwd op LEADER inbreng.

De **innoverende werkwijzen** zijn effectief:

- Veel ervaring wordt gedeeld met andere regio's;
- Goed voorbereide projecten trekken extra geld aan.

LEADER versterkt **bovendien** de **platteland vernieuwing in Nederland**

- Het resultaat draagt bij aan sociaal-economische versterking;
- De werkwijze draagt bij aan bestuurlijke vernieuwing

De genoemde effecten zijn vaak tot stand gekomen door een combinatie van lokale en regionale initiatieven en van verschillende velden van beleid. LEADER is er één van.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

Ondernemers; dorpen/dorpsverenigingen; landbouw; informeel netwerk van 4 Nederlandse LEADER-gebieden; EU-netwerk van LEADER (AEIDL).

Sterk:

Goed initiatief, maar aansluiting zoeken bij bestaande initiatieven.

Goed inventariseren waar de behoeften liggen en op welke terreinen mensen elkaar kunnen vinden.

NNBT, mevrouw T.Konijn-Kunst

Kernactiviteiten van de organisatie:

Voor consumenten:

informatieverstrekking op toeristisch en recreatief gebied;
verkoop en bemiddeling van accommodaties en arrangementen.

Voor VVV-organisaties:

samenwerkingspartner bij locale en landelijke promotie;
training en begeleiding van uw medewerkers voor VVV-taken;
training op het gebied van marketing, kwaliteitsdenken en personeelsbeleid;
adviseur bij personele, bedrijfseconomische en informaticavraagstukken;
coördinator bij grensoverschrijdende activiteiten;
facilitaire ondersteuning op het gebied van financiën, inkoop, personeel en informaticavraagstukken;
belangenbehartiging.

Voor het bedrijfsleven:

Advies en uitvoering bij marketing, promotie en kwaliteitsmanagement;
advies en uitvoering bij productinnovatie;
internetontwikkelaar;
training op het gebied van marketing, kwaliteitsdenken en personeelsbeleid;
stimulator en initiator bij diverse ontwikkelingen, bevordering samenwerking;
onderzoek en leveren van marktgegevens;
touroperator.

Voor de overheden:

adviesorgaan bij beleidsbepaling en projecten;
uitvoering van beleid en projectmanagement;
onderzoek;
projectmanagement;
coördinatie van grensoverschrijdende activiteiten.

Voor koepel- en belangenorganisaties:

samenwerkingspartner

Vraag naar kennis/expertise:

In het kader van productontwikkeling en marketing van het toeristisch product, in het bijzonder cultuurtoerisme en plattelandstoerisme is er behoefte aan inhoudelijke kennis over het wensenpakket van boeren en tuinders (bron van neveninkomen, recreatie, biologische Landbouw)

Nieuwe activiteiten op het gebied van plattelandsvernieuwing:

De AVN (koepelorganisatie van ANWB, VVV's en NBT) heeft in een nota verwoord wat uit toeristisch-recreatief oogpunt de gewenste ontwikkeling van het landelijk gebied is en hoe dat perspectief gerealiseerd kan worden.

De *doelen* zijn om de toeristisch-recreatieve (groene) aanbieders in het landelijk gebied een beter economisch en maatschappelijk perspectief te bieden; en daarnaast de consumenten van het landelijk gebied een aantrekkelijker en meer samenhangend groen keuzepakket bieden.

Als *strategie* wordt gekozen voor een integrale aanpak: de belangen van toerisme en recreatie verenigbaar maken met natuur en landbouw. Profijt en non-profit bij elkaar brengen. De regio als het belangrijkste schaalniveau: de gebiedsgerichte aanpak. Samenhang aanbrengen tussen wat op de verschillende niveaus moet gebeuren: bedrijf-regio-landelijk. Belangrijkste *instrumenten*: kennisuitwisseling, netwerkontwikkeling en krachtenbundeling. Maar ook: innovatie via marketing en business.

Speerpunten:

omgevingskwaliteit verbeteren, de kernkwaliteiten koesteren;
belevingswaarde en gebruikswaarde verhogen;
groene vraag en het groene aanbod beter bij elkaar brengen;

economische waarde van groen meer benutten;
innovatiekracht en financiering van innovatie verbeteren;
(keten)organisatie van de productie, marketing en distributie verbeteren;
schaalvergroting realiseren met behoud van kleinschalige productie.

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Gezamenlijk plannen maken en innovatieve ideeën uitwerken. Partijen bij elkaar brengen.

Aanbod van kennis/expertise:

Het aanbieden van een concreet toeristisch product op het platteland. Het vermarkten van een regio. Adviseren. Projectleiding. Ervaringen uitwisselen. Procesondersteuning. (zie ook 6.)

Kennisontwikkeling en –verspreiding KNLP:

Makelaarsfunctie vervullen. Spilfunctie vervullen bij informatie-uitwisseling en uitvoering van projectenlijst. Partijen informeren en niet opnieuw het wiel uitvinden.

Beheersmatige aspecten KNLP:

Bereidheid om inhoudelijke inbreng vanuit toeristische invalshoek; adviesrol bij organisatorische opzet van netwerk; lidmaatschap van eventuele Raad van Advies voor strategiebepaling.

Netwerk op het gebied van plattelandsontwikkeling:

NLTO; AOC-Terra; van Hall; SBB-Drenthe; Provinciale Landschappen.
Recreatieve invalshoek: AVN; VVV's; gemeenten; branche-organisaties (Recron, Horeca, Hiswa);
toeristisch bedrijfsleven; recreatieschappen.

Sterk:

Toe te juichen initiatief in de Noordelijke regio. Landelijke ontwikkelingen zoals in de AVN-nota verwoord zijn, proberen te vertalen naar de regio.

NLTO, de heren F. Keurentjes en A. Lanting

Kennisbemiddelende functie van KNLP:

Met KNLP dient inhoud te worden gegeven aan een innovatieve richting van ondernemen. Ondernemers dienen zich ervan bewust te zijn dat een ondernemersplan noodzakelijk is en dat daarin activiteiten met meerwaarde worden opgenomen. Bij dit verbeterd ondernemerschap en ondersteuning van het zoekproces van boeren is professionele ondersteuning wenselijk. Adviesinstellingen dienen daarbij aan een zekere kwaliteitsstandaard te voldoen. Wegwijzers zoals Innovatie Steunpunt Wageningen moeten toegankelijker zijn voor Noorden.

Kennisontwikkeling en –verspreiding KNLP:

In het kennisnetwerk dient het ambitieniveau aangepast te worden aan het schaalniveau en aan de grote middenmoot van boeren (voorlopers en blijvers).

De primaire producenten wensen één loket, waar ze met concrete en resultaatgerichte zaken terechtkunnen, evt. samen met collega-boeren. Er is behoefte aan verbetering van het ondernemersschap en aan uitwisseling van praktijkkennis en onderzoekkennis.

Vooraf met betrekking tot de harde productievoorwaarden (planologie, milieu, water) is één loket wenselijk, waarin rijk, provincie en gemeente vertegenwoordigd zijn.

Het KNLP dient een voorhoederol te spelen bij het koppelen van de diverse ontwikkelingen in het landelijk gebied (b.v. herhuisvesting van landbouwbedrijfsgebouwen, industriële gebouwen, monumentenzorg, windenergie).

AVEBE, de heer J. Sanders

Met KNLP kan vernieuwing op het platteland op gang gebracht worden, waarbij op kleine schaal en met kleine successen begonnen moet worden, eventueel voor een proefperiode van 3 jaar. Het KNLP moet nog nadere inhoud en profiel worden gegeven, maar dient een laagdrempelige organisatievorm te hebben.

Bereidheid om in principe mensen/middelen te leveren en om strategisch mee te denken in Raad van Advies.

Met andere partijen wordt graag samengewerkt op het terrein van technische vraagstukken (b.v. genetische modificatie, ketenverbetering), agronomische vraagstukken (b.v. precisielandbouw), vraagstukken over kennisoverdracht en facilitering van verhoging van het ondernemerschap.

NBLV, de heer T. Spijkerman

Werkzaamheden van de organisatie

De NBLV streeft naar leden in de provincies Groningen en Drenthe. Om deze reden is in de naam van de vereniging 'Noord-Nederlandse' opgenomen. De vereniging heeft op dit moment ongeveer 50 leden. Spijkerman is één van de bestuursleden van de vereniging. Het doel van de vereniging is het bevorderen van biologische landbouw. Ze doet dit door het bevorderen van afzet van biologische producten, door het behandelen en doorspelen van onderzoeksvragen en door belangenbehartiging.

In de praktijk werkt de vereniging vooral als een mogelijkheid voor biologische boeren om elkaar geregeld te treffen, om contacten op te bouwen, om initiatieven te bespreken en om zakelijke belangen aandacht te geven. De vereniging functioneert in de praktijk als een verstrengeling van sociale en zakelijke doelen.

De vereniging staat in nauw contact met de vakgroep biologische landbouw van de NLTO. Een opmerking die Spijkerman hierbij maakt is dat het de kunst is om vooral boeren projecten te laten schrijven voor onderzoek naar en bevordering van biologische landbouw. Dat bevordert weer dat onderzoeksgeld meer bij boeren dan bij b.v. adviesbureaus terechtkomt.

Spijkerman geeft aan dat ook politieke kanalen erg belangrijk zijn voor bevordering van biologische landbouw.

Bevorderen van uw bedrijf en van de bedrijven die aangesloten zijn bij de vereniging is voor u een belangrijk punt. Wat betekent, vanuit deze optiek gezien, plattelandsontwikkeling voor u?

Aandacht voor plattelandsontwikkeling is voor mij vooral een kwestie van imago-verbetering. Je wordt er financieel niet direct beter van. Indirect wel. Een beter imago is voor mij persoonlijk stimulerend voor mijn huisverkoop.

Als bedrijf moet ik het b.v. niet hebben van excursies. Die zijn leuk. Geven levensvreugde. Geven je de mogelijkheid om met plezier je verhaal te kunnen vertellen. Ze leveren echter per saldo weinig tot niets op.

Financieel moet ik het hebben van de melk en van de vleesverkoop. De melk wordt verwerkt via een zuivelcoöperatie tot biologische producten. De vleesverkoop regel ik vanaf huis. Daarvoor moet ik b.v. weer niet adverteren in regionale blaadjes etc, maar contacten opbouwen, vooral contacten met mensen met geld, de gegoede burgerij.

Wat financieel ook goed bijdraagt is een deeltijdbaan. Mijn vrouw geeft nu 6 uur les in de week via Stoas op een AOC.

Wanneer leveren excursie wel iets op?

Als het om grote groepen gaat. Bij grote groepen kun je een bedrag afspreken dat je uren echt vergoed. Dan nog loop je echter het risico dat de excursie uiteindelijk erg ongelegen komt en daarom geld kost. Je spreekt namelijk excursie voor grote groepen ver van tevoren af. Je weet vooraf niet hoe goed je juist dat uur beter had kunnen inzetten voor voederwinning, geboortehulp, etc.

Belangrijke contacten

Vanuit mijn eigen situatie gezien en vanuit onze situatie als biologische boeren gezien, zijn op dit moment contacten met Drents Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten van belang. Deze drie organisaties beheren gronden met daarop natuurdoelstellingen en de bijbehorende normen voor gebruik. Wij stellen dat deze gronden gemakkelijk door ons als biologische boeren beheerd kunnen worden omdat wij vanwege onze bedrijfsvoering al voor een groot deel aan de normen voldoen.

Om contacten met deze organisaties praktisch te maken zouden er eigenlijk bijeenkomsten georganiseerd moeten worden waarbij per hoek van de zaal terreinbeheerders en boeren bij elkaar komen te zitten rond de vraag 'Wat valt er te halen?' Men zou moeten nagaan of er deals te sluiten zijn waar beide partijen beter van worden.

We hebben daarentegen weinig belang bij contacten die voor en over ons denken. We kregen van de Milieufederatie net een projectvoorstel aangeboden over biologische landbouw. De hoofdreden was dat ze geld aan konden boren. We hebben het afgewimpeld. We hebben laten weten zelf te willen komen met projecten.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk meerwaarde voor u?

Ik denk dat het KNLP op het vlak van informatievoorziening weinig voor ons kan betekenen. Als je een idee hebt zoek je immers eerst naar informatie in je directe omgeving. Je gaat niet in eerste instantie naar een kenniscentrum. Dat staat te ver van je af. Degene die het kenniscentrum wel opzoekt heeft zijn voorwerk al gedaan en gaat er naar toe om te netwerken. Want, let wel, je kunt je idee ook kwijt raken door er over te beginnen bij een kenniscentrum.

Wat wel meerwaarde zou geven is dat het kenniscentrum themadagen zou organiseren, b.v. over agrarisch toerisme. Of over keurmerken. Dat zou ze dan niet alleen voor boeren moeten doen maar ook voor andere partijen op het platteland. Het Innovatie Steunpunt Wageningen heeft eerder dit soort themadagen georganiseerd. Die waren goed opgezet, met een boeiende spreker, goed bezocht en interessant om mee te maken. Dit soort bijeenkomsten zijn goed voor plattelandsontwikkeling want je wordt erdoor 'gedwongen' buiten je eigen sector te kijken, breder te kijken.

Dit soort bijeenkomsten zou je ook kunnen combineren met ACM-avonden b.v.

Hoe zou het KNLP bekendheid kunnen krijgen?

Men moet hiervoor bestaande kanalen gebruiken. Gebruik de bladen die er al zijn zoals Agrarisch Dagblad, Boerderij, Oogst, Spil, landelijke dagbladen en regionale bladen. Kom in ieder geval niet met een eigen nieuwsbrief of iets dergelijks. Iedereen komt tegenwoordig met zoiets.

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om bestuurlijk betrokken te zijn bij het KNLP? B.v. zitting te nemen in een raad van advies?

Ik zou wat dat betreft een afwachtende houding willen innemen. Eigenlijk moet het KNLP zich eerst wat bewijzen. Dat moet mogelijk zijn want er zijn zoveel vernieuwingen dat veel mensen door de bomen het bos niet meer zien. Laat ze dus een verhelderende functie vervullen. Een tweede reden om wat af te wachten is dat er maar weinig mensen beschikbaar zijn voor bestuurlijke functies. Het is zelfs moeilijk het bestuur voor het NBLV te vullen.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

Hoe hou je het levendig dus. Wat dit betreft, lijnen met boeren zijn belangrijker dan kennis. Het KNLP moet daarom veel tijd steken in het opbouwen van contacten met de achterban. Goed georganiseerde themabijeenkomsten kunnen het KNLP daarbij helpen. De thema's moeten vooral aangedragen zijn vanuit de praktijk, door plattelandsmensen. Het moeten thema's zijn die mensen raken. Heb het b.v. over de bestemming van een bepaald gebied en dan zo concreet mogelijk, zo concreet dat het persoonlijke betrokkenheid bewerkstelligt. Noem het b.v. 'Boeren stofferen het platteland' of 'Boeren met de koeien buiten krijgen 2 ct. per kg melk meer en boeren met de koeien binnen 2 ct. minder'.

Wat vindt u een sterk punt van dit initiatief?

Dat het de NLTO van tegenwoordig typeert. Een gunstige opstelling. De leden van de NLTO realiseren zich hoe langer hoe meer dat men zaken moet doen met de maatschappij. Voorheen waren leden alleen te vinden voor zaken die puur met de eigen sector te maken hadden. Voorzitter Lanting speelt hierin ook een positieve rol. Hij is een van degenen die zich realiseert dan het platteland meer is dan landbouw.

Welke bedreigingen ziet u?

Het KNLP moet er voor waken los van de achterban te opereren. Stop dus tijd en geld in het opbouwen van contact met de achterban. Netwerken is draagvlak creëren. Zoek wat dit betreft verbreding naar de maatschappij en naar de eigen achterban.

Om dit goed te kunnen doen zijn er een aantal mensen nodig die allerlei initiatieven en ideeën goed kunnen begeleiden. Ze moeten zaken niet naar zich toe trekken. Ze moeten zaken steeds weer terugleggen bij de indiener (actoren uit het veld of leden van de Raad van Advies)

Verder moeten ze gigantisch veel aan PR doen. Ze moeten proberen in de picture te komen.

Provincie Drenthe, mevrouw W. A. Brusse

Bent u eerder geïnterviewd in het kader van (initiatieven tot) kenniscentra?

Ik ben nauw betrokken geweest bij een aantal initiatieven. De meeste daarvan zijn vooralsnog bij voornemens gebleven.

Was dit een frustratie voor u?

Zo zou ik het niet willen noemen. Ik noem het liever een evolutie in ideeënontwikkeling. LNV heeft in dit proces een belangrijke rol gespeeld. Het heeft geregeld gehaperd bij LNV om verder te komen met innovatie-faciliterende voorzieningen.

In het Noorden is een aantal malen diep nagedacht en hard gewerkt aan innovatie stimulerende initiatieven. Ik zou een aantal initiatieven kunnen schetsen.

Het eerste initiatief is dat wat gericht was op de oprichting van het Agrarisch Kenniscentrum voor Noord-Nederland. Directe aanleiding voor dit initiatief was het ontstaan van de WUR en de concentratie van onderzoek in Wageningen. Dit gaf aanleiding om in het Noorden te zoeken naar een nieuwe structuur voor de proefboerderijen. Binnen deze structuur zou ook een kenniscentrum moeten functioneren. LNV zei: goed initiatief, willen we graag aan meewerken, alleen de nieuwe structuur en met name het kenniscentrum moet wel zo opgezet worden dat het bijdraagt aan vraaggericht onderzoek, het moet de vraag naar onderzoek in Wageningen bevorderen. De activiteiten zouden niet alleen aanwezige vragen hoeven door te spelen, ze zouden ook mogen bevorderen dat vragen werden opgeroepen. Het Agrarisch Kenniscentrum Noord-Nederland (AKC-N) zou de schakel moeten vormen tussen vragers in Noord-Nederland en aanbieders in het kennisconglomeraat Wageningen en verder. Dit AKC-N zou in eerste instantie betrekking hebben op de plantaardige productie. (Zie verder de toegevoegde stukken over AKC-N.)

Toen we hier een heel eind mee op weg waren kwam het rapport van de commissie Langman over de economische ontwikkeling van het Noorden. Dit rapport sprak over de noodzaak om te komen tot een centrum voor product- en procesinnovatie, een CPPI. Hiermee was op dit vlak van innovatie het tweede initiatief een feit. Er werd gewerkt aan het CPPI voor het Noorden. (Zie verder toegevoegde stukken over CPPI.) Het AKC-N raakte op de achtergrond. Het werk van de commissie Langman heeft er toe geleid dat het rapport 'Kompass voor het Noorden' is uitgekomen. Hierin staan o.a. de afspraken die tussen het Noorden en de regering zijn gemaakt over stimulerende maatregelen in de drie Noordelijke provincies.

Het CPPI werd ontwikkeld in overleg met o.a. LNV. Op het moment dat er beslissingen genomen zouden moeten worden over subsidiëring gaat echter het roer om bij LNV. 'Kracht en kwaliteit' komt uit. Er moet a) meer nadruk komen op plattelandsontwikkeling in den brede, het moet niet alleen om ontwikkeling van de landbouw en de agribusiness gaan, ook andere actoren en sectoren moeten bevorderd worden en b) er moet nadruk komen op kennisnetwerken, de lineaire lijn van vraag naar onderzoek is niet genoeg, de kennisaanbieders moeten ook betrokken worden bij de activiteiten ten plattelande en meedenken.

Ondertussen is 'Kracht en kwaliteit' naar de achtergrond verdwenen. Nieuwe beleidsintenties zijn geformuleerd. Met deze beweging is ook het CPPI-initiatief uit het voetlicht verdwenen.

Nu is er dan het NLTO-initiatief om te komen tot een KennisNetwerk voor Landbouw en Platteland. Het lijkt me een goed initiatief. Als lering uit het voorgaande zou ik het volgende mee willen geven: zie je zaken in een korte tijd voor elkaar te krijgen. Daarmee verminder je de kans op beleidswijzigingen en daardoor op het teleurgesteld worden in de bijdrage van belangrijke partijen.

Met welke concrete activiteiten op het gebied van platteland vernieuwing houdt de provincie zich de laatste tijd bezig? Worden hier derden bij ingeschakeld?

Als provincie zijn we veel bezig met gebiedsgerichte aanpak. We schakelen daar vaak derden bij in. Een voorbeeld is het inschakelen van Katalysator voor het schrijven van een visie over de ontwikkeling van een bepaald gebied.

Nieuwe ontwikkelingen vinden plaats in de glastuinbouw en de verplaatsing van de glastuinbouw naar het Noorden. We hebben de minister gevraagd naar ondersteuning van dit proces. Mogelijk komen daar nieuwe activiteiten uit voort waarvoor steun wordt gezocht.

Nog weer een andere activiteit is de loketfunctie die we vervullen. Voor veel initiatiefnemers zijn we een aanspreekpunt. We stimuleren dit ook. We zeggen daarbij, kom als je halverwege bent met je plannen, dan kunnen we nog meedenken. Men komt vooral met de vraag of er subsidie mogelijk is voor de ideeën waar men mee rondloopt. Deze ideeën variëren erg. Van groot (ontwikkeling van de varkenshouderij in Drenthe) tot klein (een aantal boeren die met elkaar iets verzonnen hebben). We verwijzen ook vaak door, b.v. naar de NLTO.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde, een meerwaarde?

Het lijkt me in eerste instantie belangrijk na te gaan wat de functie wordt van het KNLP en wat de doelgroep is. De ideeën over het KNLP hinken op dit moment m.i. op twee gedachten.

Als het KNLP gaat functioneren als een intermediair tussen agribusiness en onderzoek heeft ze als taak die twee met elkaar in contact te brengen. Ze heeft dan een makelaarsfunctie in onderzoeksvragen. Afstand is in dit geval geen punt. Eén vestiging in het Noorden is dan geen probleem. Deze uitwerking van het KNLP zou trouwens stroken met de oorspronkelijke ideeën over een kenniscentrum voor de agrarische sector in het Noorden.

Als het KNLP gaat functioneren als een plattelandsnetwerk, dan is rechtstreeks contact met bewoners op het platteland essentieel. De afstand moet dan zeer klein zijn. Dan heb ik echter ook direct een bedenking. Er zijn namelijk al heel wat plattelandsnetwerken en -bureaus actief. De hele provincie Drenthe is feitelijk al voorzien van gebiedsgericht beleid, zoals WCL-gebieden, LEADER-gebieden, het Oude Diep en De Hunze. Verder is er het project Verbreding Landbouw. Hier wordt binnenkort een promotor voor aangesteld die in dienst zal bij de NLTO. Er is ook nog een loket voor agrarisch natuurbeheer. Mijn conclusie uit deze overweging is dat er in een fiks aantal gebieden al loketten zijn. Het KNLP heeft alleen een meerwaarde als een bovenlokale functie wordt vervuld, bijvoorbeeld een expertfunctie voor al die mensen die op lokaal niveau plattelandsnetwerk doen. Daarmee zouden ze plaatselijk opererende gebiedscoördinatoren kunnen bijstaan.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Ervaart u het systeem ook als een drempel om tot realisatie van ideeën te komen? Hoe zou het KNLP hieraan aan kunnen bijdragen?

Financiering is nog steeds een erg groot knelpunt bij innovatie. De poging om tot ontpotting en ontschotting te komen heeft niet veel geholpen. We moeten nog steeds overal zoeken. Het KNLP zou een belangrijke bijdrage kunnen vervullen in helpen vinden van (aanvullende) financieringsbronnen.

Ter informatie nog dit. We kunnen als provincie weinig bieden aan de primaire landbouw als het gaat om innovatie. Of laat ik het anders zeggen. We hebben als provincie geen zeggenschap over de gelden van LNV. Deze worden gesluisd via het stimuleringskader. Dat ligt b.v. anders bij de ISP gelden. Deze lopen via Economische Zaken maar als provincies (SNN) kunnen we beschikken over dat deel dat ons is toegewezen.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken? (Rollen en taken.)

Ik zou nu in eerste plaats willen verwijzen naar het onderzoek dat voor het AKC-N en het CPPI uitgevoerd is. In die rapporten (zijn bijgevoegd) is veel te vinden over acquisitiemogelijkheden. Het CPPI was misschien gericht op een iets andere doelgroep, de methoden kunnen echter ook voor andere doelgroepen gebruikt worden. Er zou ook eens bij het MKB gekeken kunnen worden. Men heeft hier met de regeling Bedrijfsgerichte Stimulering veel ervaring opgedaan. Deze regeling was gericht op exportbevordering en bedrijfsdoorlichting. Men kon hierover advies vragen. Voor de advieskosten was subsidie beschikbaar.

In de tweede plaats zou het KNLP aan kennisinput moeten doen. Ik heb de ervaring dat mensen moeilijk tot iets nieuws komen. Boeren zijn daarin geen uitzondering. Degenen die het gebied ingaan moeten daarom voeding kunnen geven aan boeren en andere bewoners. Men moet op

ideeën gebracht worden. Er zijn in Wageningen of op andere plekken veel ideeën op het vlak van plattelandsontwikkeling ontwikkeld. Het KNLP zou behulpzaam kunnen zijn in het doorgeven van deze ideeën.

Heeft u, of uw organisatie (in principe) belangstelling om in organisatorische zin betrokken te zijn bij het KNLP? Deelname in de Raad van Advies? Ondersteuning met mensen of middelen?

De provincie gaat bij voorkeur niet meer zitting nemen in stichtingsbesturen of adviesraden. Dit is een beleidsstandpunt. Het zou vermenging van belangen geven. Dit maakt deelname aan de Raad van Advies dus niet mogelijk.

De provincie is echter genegen ontwikkelingen in het Noorden te stimuleren. Daar zijn we voor. Of dat in dit geval ook financiële ondersteuning betekent is nog niet te zeggen. De provincie heeft zich wel verbonden aan de opzet van het CPPI. Ondersteuning van het KNLP zou eerst besproken moeten worden. Er zijn enige bedenkingen met betrekking tot de meerwaarde. Het KNLP zal vooral bovenlokaal haar meerwaarde moeten bewijzen, vooral door kennis van verder weg naar de gebieden te brengen en andersom. Bij financiële ondersteuning zouden we op dit vlak zeker voorwaarden stellen.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk zal opbloeien en boeien?

Het belangrijkste is denk ik toch dat er goede mensen aangesteld worden. De schapen met de 5 poten.

Ziet u kansen of bedreigingen voor het KNLP?

Ik denk dat er binnen dit initiatief twee sporen worden samengevoegd. Dit kan een bedreiging vormen. Aan de ene kant is er het spoor van de agribusiness en de innovatie. Aan de andere kant is er het spoor van de plattelandsontwikkeling. Dit zijn twee verschillende aandachtsgebieden. Hoe beter dit punt onderkend wordt, hoe beter en sneller er een oplossing voor gevonden kan worden.

In de opzet van het KNLP moet in ieder geval expliciet met dit punt rekening gehouden worden. Als men de twee sporen niet onderscheidt ontstaat er een vage notie over waar het KNLP voor staat en over wat het gaat doen. Daar is niemand mee gebaat.

Hoe is dit praktisch te maken?

De twee sporen zouden zichtbaar gemaakt kunnen worden in het werk van de twee afzonderlijke kennismakelaars. Door hun samenwerking kunnen de twee sporen juist weer een meerwaarde geven voor het geheel.

Met dit interview proberen we representatief beeld te krijgen van belangstelling voor en betrokkenheid bij een kennisnetwerk voor landbouw en plattelandsontwikkeling in het Noorden. We zagen u als een belangrijke actor. We willen geen belangrijke actoren over het hoofd zien. Wie zou u willen noemen?

Avebe en ook het kleinschaliger agrarische bedrijfsleven, b.v. de koekfabriek in Hallum (of zoiets).

Natuurmonumenten, Assen, de heer H. Dommerholt

Werkzaamheden van de organisatie

Natuurmonumenten is een organisatie met ongeveer 600 medewerkers (tegen de 450 fte).

Doel en taken van Natuurmonumenten betreffen:

- aankoop en beheer van natuurterreinen;
- belangenbehartiging voor natuurbeheer, landschap en cultuurhistorie;
- ontwikkelen van maatschappelijk draagvlak.

Wat is het platteland voor U?

Ik zie het platteland als de achtertuin van het hectisch woon- en werkgebied.

Bent u eerder geïnterviewd in het kader van (initiatieven tot) kenniscentra?

We zijn tot nu toe amper betrokken geweest bij initiatieven voor kenniscentra op het raakvlak van landbouw en platteland. We hadden in 97/98 graag mee willen denken over de opzet van het Steunpunt voor Agrarisch Natuurbeheer in Friesland. We hebben het idee dat we toen een beetje langs de zijlijn zijn gehouden.

Met welke concrete activiteiten houdt u of uw organisatie zich de laatste tijd bezig?

- a. Veilig stellen, realiseren van de EHS.
- b. Actief streven naar goede samenwerking met andere partijen.
- c. Impulsen geven aan de 'beleefbaarheid' van het platteland. We willen meehelpen aan het ontsluiten van het platteland voor bezoekers. We willen het aantrekkelijk maken voor bezoekers. Hierin willen we samenwerken met agrarische bedrijven, recreatieschappen, ANWB en andere instanties. We zoeken samenwerking met partijen die ook belang hebben bij een ontsloten, aantrekkelijk platteland.
- d. Intern kennismanagement heeft momenteel ook extra aandacht. We willen de interne expertise beter benutten door gegevens over kennis bij medewerkers via een computerprogramma te ontsluiten. Misschien wordt er een bestand opgebouwd met namen, pasfoto's en deskundigheden. Met een zoekprogramma is dan gemakkelijk na te gaan bij wie informatie over een bepaald onderwerp te vinden is.

Zijn er momenten geweest waarop u op het vlak van plattelandsontwikkeling vragen had willen stellen of gesteld hebt aan derden?

- ad. 4. a. Met name bij het punt natuurbeheer vragen we ons af hoe natuurvarianten ingepast kunnen worden in de bedrijfsvoering van boeren. Hoe is natuurbeheer te realiseren en welk effect heeft het op boeren?
Voor de realisatie van natuurbeheer door boeren schakelen we onderhand de DLV in, b.v. voor het afsluiten van een pachtcontract met boeren.

Verder weten we voor beheersplannen van eigen terreinen onze weg redelijk te vinden. We weten bedrijven te vinden die het werk zouden kunnen doen.

- ad. 4. b. Goede samenwerking vergt dat we de goede toon aanslaan in o.a. gesprekken met boeren. Voor wat betreft het contact met boeren hebben we o.a. Katalysator ingeschakeld. We schakelen namelijk voor dit aandachtspunt graag partijen in die kennis van zaken hebben over landbouw en over sociale processen.
Breder gezien, het inspelen op nieuwe trends en maatschappelijke gevoeligheden is voor ons nieuw. We willen hier expertise op inzetten. We denken dat nodig te hebben om te weten hoe we partijen kunnen beïnvloeden en hoe we maatschappelijk draagvlak kunnen creëren.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

- a. Expertise over beheer van terreinen
- b. Expertise over verbanden in de natuur. Een voorbeeld daarvan is eco-hydrologie. Daarmee worden vragen behandeld als 'Wat betekent water voor organismen en voor soorten?'
- c. Expertise over landschapsstructuren.

Welke condities hanteert u bij het verstrekken van kennis?

Onze kennis is niet meer zondermeer beschikbaar. Een voorbeeld van hoe kennisuitwisseling vorm kan krijgen is de samenwerking tussen Natuurmonumenten en het Overlegorgaan Nationaal Park Schiermonnikoog. Dit overlegorgaan moest een beheersplan opstellen voor het eiland. Natuurmonumenten had toen net een rapport klaar voor de eigen gebieden op Schiermonnikoog. Men vroeg of dat gekopieerd kon worden. Dat ging ons net iets te ver. Het overlegorgaan heeft de kennis gekocht voor een bedrag van f 50.000,-. Ze hebben daarmee hun rapport 'Beheers- en inrichtingsplan Schiermonnikoog' opgesteld.

Deze gang van zaken zou ons er toe kunnen brengen om voor organisaties gebiedsgerichte beleidsplannen te gaan schrijven. Dat streven we echter niet na. Er zijn hiervoor genoeg particuliere bureaus beschikbaar. We werken in eerste instantie beheersplannen voor eigen gebieden uit. Kunnen anderen hier ook iets mee, zoals op Schiermonnikoog, dan is de kennis in principe beschikbaar.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen?

Vooraf op het vlak van informatie over natuurbeheer zou het KNLP een kennisbemiddelende functie kunnen vervullen. Ter toelichting: agrarisch natuurbeheer begint op te komen. Er is bij ons veel kennis over natuurbeheer. Dit is ook het geval bij andere terreinbeheerdersinstellingen en bij universiteiten. Er zijn veel onderzoeksgegevens. Wie zet het één en ander op een rij en maakt het toegepast op beheersvragen van de landbouw? Natuurmonumenten zou hierin een belangrijke rol kunnen spelen. Wie wijst de vragers de weg naar ons?

Deze coördinerende functie is nodig omdat je ziet dat veel kennis niet benut wordt. Dit komt vooral doordat agrarisch natuurbeheer los van de bestaande structuur wordt opgezet. Men heeft hierdoor de neiging het wiel op allerlei plekken opnieuw uit te vinden. Dit is dus niet nodig. Er is een bron waaruit veel te putten valt. Natuurmonumenten, SBB en Provincies kunnen dus een belangrijke rol vervullen in de kennisvoorziening over agrarisch natuurbeheer. Het KNLP zou hierin een bemiddelende rol kunnen vervullen.

Een tweede mogelijkheid is dat het KNLP ons helpt het draagvlak voor ons werk en onze organisatie in de landbouw te vergroten. In specifieke zin gaat het b.v. om communicatie in een bepaalde streek. We hebben onze eigen communicatiemedewerkers, het lijkt me echter een goede zaak ook expertise uit andere sectoren erbij te halen. Zoals ik al zei, we hebben in een eerder geval Katalysator ingeschakeld.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt? Hoe zou het KNLP hieraan aan kunnen bijdragen?

We pionieren met elkaar wat af op het vlak van plattelandsontwikkeling. Als we elkaar wat gemakkelijker konden vinden en wat konden afstemmen zou dat veel bij kunnen dragen aan het proces. Misschien is dat ook de essentie van het werk van het KNLP: procesbegeleiding!

Landbouw en natuurorganisaties zitten feitelijk nu nog teveel in de concurrentiesfeer. Het KNLP zou een bemiddelende functie kunnen vervullen.

Als er een appel komt van het KNLP tot gezamenlijke aanpak voor innovatie, voortbordurend op de bereidheid daartoe van verschillende partijen op het platteland, dan zullen we daar positief op reageren.

Ik heb ten aanzien van dit punt van co-innovatie een opmerking. Voor mij voelt dit initiatief van de NLTO aan als een poging de hele plattelandsontwikkeling onder haar hoede te nemen, passend bij een idee om voor het hele platteland te zorgen, een brede organisatie voor het platteland te worden. Dit zou dan een organisatie worden waar naast boeren ook jagers, loonwerkers, recreatieondernemers, dorpelingen, etc., lid van zouden kunnen worden. Mocht dit het geval zijn, dan zouden we er moeite mee hebben.

We willen loyaal meedoen maar dan moet het KNLP een neutrale plek innemen. Er moet niet de indruk ontstaan dat het KNLP afhankelijk is van de NLTO. Voor Natuurmonumenten zal het belangrijk zijn dat allerhande organisaties die met plattelandsontwikkeling te maken hebben evenredig vertegenwoordigd zijn in de structuur van het kenniscentrum.

Het KNLP zal ook belangenvrije informatievoorziening moeten nastreven. Er wordt namelijk nogal wat met informatie gestuurd. Een voorbeeld is een controverse tussen de Friese Bond van Vogelwachters en de NLTO. De Bond pleit voor vochtige graslanden in verband met de gruttopopulatie. De NLTO wil hier feitelijk niet van horen en sluist dus ook amper informatie over dit standpunt van de Bond door. Ik ga er evenwel vanuit dat vragen op dit vlak aan het KNLP straks belangenvrij behandeld zullen worden.

Het belangenvrij kunnen handelen geldt ook voor het bevorderen van onderzoek. Onderzoek op het vlak van agrarisch natuurbeheer moet b.v. niet slechts gaan om de vraag 'Levert het nog wat op?' Ook vragen als 'Wat betekent het voor de natuur?' en 'Is er sprake van positieve effecten op soorten en populaties?' moeten nadrukkelijk aan de orde zijn.

Ik duid met belangenvrij kunnen opereren niet op de fysieke plek. Een plek op het NLTO-kantoor is b.v. geen punt. Dit zou juist goed kunnen zijn voor de laagdrempeligheid naar met name de achterban van de NLTO. Het gaat om de organisatorische ophanging.

Aan welke mogelijkheden in bemiddeling tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken?

Ze moet vooral gedegen onderzoeksvragen kunnen formuleren. Ze moet deze vervolgens bij universiteiten en onderzoeksinstituten weten neer te leggen. Voorbeelden van concrete onderzoeksvragen zijn: "Wat moeten we doen om het reptielenbestand in dit landsdeel te herstellen?" en "Hoe kunnen we de waterkwaliteit in dat gebied weer op peil krijgen?"

Wij als Natuurmonumenten kunnen aangeven waar vragen liggen en waar informatie gezocht kan worden. Het KNLP zou op grond van dit soort signalen heel gericht onderzoekprogramma's kunnen (laten) formuleren.

Waar naar ons idee ook behoefte aan is, is het bij elkaar brengen van monitoringsgegevens. Om een goed zicht te krijgen op de ontwikkeling van de natuur in het Noorden zou de dataverwerking veel beter opgezet moeten worden. Er zijn veel gegevens van verschillende organisaties. Ze geven echter maar moeilijk een beeld van de ontwikkeling, laat staan een totaalbeeld.

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om in organisatorische zin betrokken te zijn bij het KNLP?

Ik ben beschikbaar om een aantal keren per jaar deel te nemen aan de Raad van Advies.

Financiële ondersteuning zou afhankelijk zijn van wat we er mee kunnen bewerkstelligen. Wat dit betreft zou ik nog kunnen opmerken dat wij net als de NLTO ook menen een representante organisatie voor bewoners van het platteland te zijn.

Plant Research International, dr.ir. H. Korevaar en dr.ir. R. van Haren

Op welk terrein bent u of is uw organisatie actief?

Plant Research International is één van de 5 grote onderdelen van Wageningen-UR. Op een rij ziet het er als volgt uit.

1. Plant Research International (samenvoeging van CPRO, AB en IPO)
2. ID (Instituut Dierhouderij)
3. Alterra (Samenvoeging van het vroegere Staringscentrum en IBN)
4. Ato/IMAG
5. LEI

Waarschijnlijk wordt op termijn het dierlijk praktijkonderzoek gekoppeld aan ID en het plantaardig praktijkonderzoek aan Plant Research International.

Wageningen Universiteit kent een soortgelijke onderverdeling maar dan in kenniseenheden. Hein Korevaar werkt bij Plant Research International als programmaleider Multifunctionele Landbouw. In dit onderzoeksprogramma is de overheersende invalshoek niet het opschalen van bedrijfsonderdelen van landbouwbedrijven maar wordt vooral gekeken naar mogelijkheden om op gebiedsniveau de landbouw een bredere functie te laten vervullen dan alleen het produceren van voedsel. Het betreft dus vooral opschaling op gebiedsniveau. Vragen die daarbij een rol spelen zijn b.v. 'Wat vragen de maatschappij, de overheid of andere actoren met betrekking tot een bepaald gebied? Hoe kunnen o.a. agrarische ondernemers daar mede invulling aan geven?' In het programma wordt aan dit doel door middel van een aantal projecten gewerkt. Eén van deze projecten is Meervoudig Duurzaam Landgebruik Winterswijk.

Hoe kan deze benadering praktisch ingevuld worden? Het moet gaan om een gezamenlijke verkenning in het gebied. Personen en organisaties die belangen hebben m.b.t. het gebied moeten samen kijken naar de mogelijkheden om aan de verschillende doelen tegemoet te komen. Plattelandsontwikkeling is dus meer dan het toevoegen van enkele niet-agrarische activiteiten aan agrarische ondernemingen. Milieucoöperaties kunnen een belangrijke rol spelen in dit soort uitwerkingen als ze samen met anderen komen tot acties die blijf geven van een bedrijfsniveau-overstijgende aanpak.

Rob van Haren is betrokken bij het project Agrobiokon. Een belangrijk doel van dit project is het renderend maken van de teelt van zetmeelaardappelen in het veenkoloniale gebied van Groningen en Drenthe. Dit binnen de randvoorwaarden die daar vanuit sociaal-economisch, maatschappelijk en ecologisch opzicht aan gesteld kunnen worden. Het gaat in dit project feitelijk om innovatie van de aardappelzetmeelteelt.

Is de organisatie vooral te zien als een kennisvrager of als een kennisbieder?

Korevaar en Van Haren zien zichzelf en hun organisaties vooral als kennisbieders. Korevaar kan vanuit een brede optiek kennis bieden, Van Haren vooral vanuit een specifiek teelttechnische en gebiedsgerichte invalshoek.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

Uitgangspunt is dat de mensen in het gebied de probleemhouders zijn. Het programma van Korevaar kan kennis of expertise bieden om:

- a. de vraagstelling ter verhelderen
- b. de problematiek te analyseren
- c. actoren in het gebied op een gelijk niveau van kennis over de problematiek en mogelijke aanpak te brengen
- d. kennismakelaar te zijn (voor wat betreft Wageningse kennisbronnen maar zeer zeker ook breder)
- e. gevoeligheidsanalyses uit te voeren (welke effecten treden op als er op één van de problemen in het gebied actie ondernomen wordt)
- f. de discussie op gang te brengen.

Het programma van Van Haren kan kennis bieden op het gebied van

- a. teelt en bedrijfs-innovatie
- b. teelt en bedrijfs-optimalisatie bij een aantal randvoorwaarden op het gebied van rendement, omgeving en productkwaliteit

Welke condities hanteert u bij het verstrekken van kennis?

In overleg met een opdrachtgever worden de voorwaarden besproken waaronder een opdracht moet worden uitgevoerd. Condities kunnen b.v. zijn dat de onderzoeksresultaten vertrouwelijk zullen zijn. Ook de financiële aspecten horen bij het bespreken van een opdracht. Werkzaamheden in opdracht moeten in principe betaald worden.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

Rob van Haren: Het KNLP wordt voor ons interessant als het b.v. voor het teeltspecifieke project dat wij in het Noorden uitvoeren meer instanties kan benaderen dan wij zelf op dit moment kunnen. We zijn vooral met de aardappelkant van het project bezig. We willen het project echter verbreden en ook plattelandsaspecten erbij betrekken. Waar zij ons vooral in zou kunnen helpen is het formuleren van de vragen die vanuit deze invalshoek gesteld zouden kunnen worden of daadwerkelijk gesteld worden.

Korevaar: Het KNLP moet vooral breed, belangenvrij werken. Daarvoor is het nodig dat ze goed weet wie de verschillende belanghebbende partijen zijn en wat ze in of m.b.t. het gebied willen. Waar wil men naartoe? Het KNLP moet er vooral voor waken voor een enkeling te gaan werken door b.v. keuzes te maken tussen verschillende min of meer gelijksoortige organisaties.

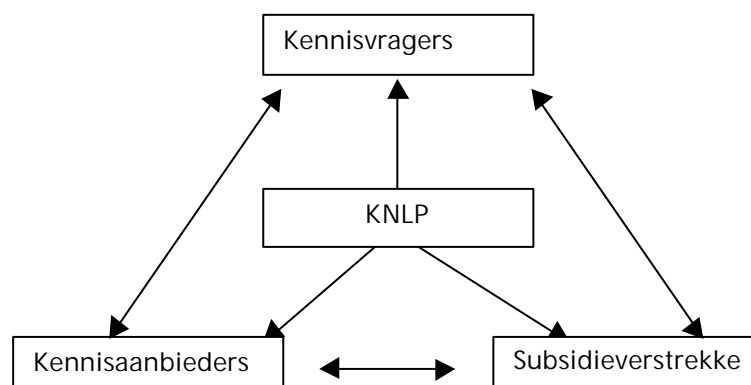
Het KNLP wordt ook interessant als ze in behoorlijke mate de vraag in het gebied weet te mobiliseren. Ze kan zich dan evenwel af gaan vragen of ze niet teveel in een kennisprocesrol terecht zou komen. Zodra dit teveel het geval wordt is het zaak voor de uitvoering van deze taak weer derden in te schakelen.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken? (Rollen en taken.)

Van Haren: In het Veenkoloniale gebied ligt op dit moment (nog steeds) de nadruk heel sterk op de teelt. Langzamerhand begint er ook aandacht te komen voor mogelijkheden op het gebied van recreatie. Onlangs is begonnen met aanleg van glasvezelkabel om de infrastructuur te scheppen voor ICT-ontwikkelingen. Er zijn feitelijk veel initiatieven voor ontwikkeling van het gebied. Veel initiatieven lopen echter langs elkaar heen. Bij dit alles speelt dat er verschillende 'potten' zijn voor subsidiëring. Het KNLP zou een inventarisatie kunnen doen naar achtereenvolgens:

- a. Welke doelstellingen zijn verbonden aan de verschillende subsidiepotten?
- b. Hoe kunnen problemen in het gebied gekoppeld worden aan de doelstellingen van de subsidieregelingen?
- c. Actief actoren benaderen om initiatief te nemen tot formulering van de problemen. Daarmee zouden deze actoren stappen zetten om met behulp van subsidiegelden mogelijkheden voor het gebied uit te werken.

Samengevat: Het KNLP zou een verbindingsfunctie moeten vervullen tussen kennisvragers, kennisaanbieders en subsidieverstrekters. Dit laatste kunnen ook sponsors zijn zoals de Rabobank. Zie illustratie.

Korevaar: Het KNLP moet vooral de verwijfsfunctie goed invulling geven. Daartoe moet ze goed weten wat er in het veld speelt. Laat ze ervoor waken de kennisrol op zich te nemen. Ze moet daarentegen goed weten waar bepaalde, passende kennis te verkrijgen is en daartoe contacten bevorderen. Laat ze daarbij oog hebben voor de belangen van de verschillende partijen, o.a. die van kennisbieders. Wat b.v. ons als kennisaanbieders betreft, kennis is het kapitaal waarmee we werken. We willen het zelf bij de doelgroep brengen. We willen zelf de vertaalslag maken om de beschikbare kennis voor de praktijk toepasbaar te maken. We maken nog al eens mee dat derden goede sier (en geld) maken met de kennis die door ons is ontwikkeld. Met name adviesbureaus zijn goed in het maken van deze vertaalslag. We laten daar nog een stuk markt liggen. Anders gezegd, er is en er wordt door ons veel kennis ontwikkeld. We willen deze zelf inzetten in o.a. kennisnetwerken. Het KNLP heeft voor ons een meerwaarde als zij de ontmoeting tussen ons als kennisleveranciers en andere (kennisvragende) partijen in het netwerk weet te bevorderen.

Verder kan het werkveld voor het KNLP geschetst worden aan de hand van de Kombi-plaatje van Nico Beun. Hij maakt daarmee duidelijk dat er op het vlak van plattelandsvernieuwing tussen de bovenkant (overheden met visie) en de onderkant (boeren die best wat willen) een middenveld ligt waarop zich de nodige frictie manifesteert: 'Op regionaal gebied past het niet.' Het KNLP zou zich vooral op deze problematiek moeten richten. Ze kan dit doen met de Kombi-partijen, d.w.z. de partijen voor Kennis, Overheden, Maatschappelijke organisaties, Bedrijfsleven en veel 'i' (innovatief, integraal, initiatiefrijk, etc.)

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om als 'sponsor' betrokken te zijn bij het KNLP? Mogelijkheden waaraan gedacht kan worden zijn, b.v. deelname in de Raad van Advies?

Van Haren is reageert positief.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief?

De vertegenwoordiging in de Raad van Advies moet breed zijn. Zie de Kombi-partijen. Tegelijkertijd moet het een krachtadige enthousiaste club zijn. In de groep of bij individuele leden moet vooral visie voor het Noordelijke aanwezig zijn. Deze groep moet dan vervolgens ondersteund moeten worden door 2 à 3 professionals. Deze zouden initiatieven moeten oppakken maar ook heel snel weer moeten terugleggen bij de inbrenger(s).

Hoe kan het KNLP zijn geld verdienen?

Enkele ideeën.

- Op courtagebasis. Het KNLP ontvangt een bepaald percentage van de omzet van in-gang-gezette projecten.
- Op heffingsbasis. Bijdragen van partijen uit het gebied op basis van een bepaalde heffing. Wat zou dan de heffingsgrondslag kunnen zijn? Nog geen idee over.
- Financiële bijdragen van Brussel, LNV en Provincies, dus van partijen die ontwikkelingen willen stimuleren.

Welke bedreigingen ziet u?

Het KNLP moet klein, in ieder geval slagvaardig zijn. Het moet vragers en aanbieders elkaar laten verstaan.

Een bedreiging is dat men dingen zelf wil doen. Een voorbeeld van een loketfunctie die niet loskwam is dat van de DLG. Het bleek dat zij informatievoorziening voor eigen rekening wilde nemen. Het initiatief viel vanaf de start welhaast direct stil.

Weet u van anderen, of andere organisaties, die belangstelling zouden hebben of een bijdrage zouden kunnen leveren aan het werk van dit netwerk?

Enkele suggesties:

- De Noordelijke vestiging van TNO-voeding. Jan Pieter van der Lucht (Zeist).
- MKB.
- Coöperatieve sector. (Friesland Coberco Dairy Foods en Cebeco)
- Tuinders die met eigen proefvelden voor kassenbouw en bollenteelt bezig zijn. (De bedrijvigheid is zich aan het verplaatsten naar het Noorden. Het kennisnetwerk voor de tuinders ligt echter in het Westen. Rob van Haren noemt wat dit betreft de naam van Hans v.d. Heijden (Middenweg 4, Vledder, tel 0521-381478).)

Wageningen-UR, Social Science, ir. R. van Broekhuizen

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

We zijn groot geworden met het bedrijfsstijlenonderzoek. Kort samengevat gaat het hierbij om wat mensen doen en waarom?

Dit werk is hoe langer hoe meer verbonden met concrete vernieuwingsprojecten. Hierdoor hebben we goede contacten kunnen opbouwen met b.v. natuur en milieucoöperaties. Wat het Noorden betreft o.a. met de stichting Waddengroep.

Kenmerkend voor ons werk is dat we het steeds willen laten voortkomen uit de praktijk. "Ons werk moet steeds zijn wortels hebben in de praktijk." Als onderzoeksgroep vallen we onder de leerstoelgroep Sociologie van Wageningen-UR. Qua financiering werken we voor een groot deel op externe financiering.

Kenmerkend voor ons werk is verder dat we in staat zijn om algemene analytische lijnen te trekken uit verschillende initiatieven die in een gebied of op een bepaald vlak plaatsvinden. Te denken is aan antwoorden op vragen als: hoe verlopen initiatieven? Waar zitten over het algemeen bottlenecks? Welke veel voorkomende ontwikkeling zie je in het verloop van projecten? Wat aan dit onderzoekswerk bijdraagt is dat je in innovatieprocessen steeds tegen fundamentele vragen aanloopt die eerst beantwoord moeten worden wil je verder kunnen.

Verder blijkt dat we door onze manier van werken veel bezig zijn met schakelingen. Op het horizontale vlak kun je hierbij denken aan de raakvlakken tussen sectoren als landbouw, kleine kernen, cultuur en landschap. Verticaal gezien gaat het om schakelingen in de keten: de link van boer naar verwerker, naar detailhandel, naar uiteindelijk consument. Ook schakels tussen overheidsbeleid en bedrijfsbeleid, tussen lokaal en regionaal beleid, tussen regionaal en Europees beleid, hebben aandacht in ons werk.

Om welke reden krijgen jullie opdrachten voor dit overschrijdende, analytische werk?

Dit is een moeilijk te beantwoorden vraag. Er zijn een aantal redenen te noemen. Om te beginnen omdat we ons geprofileerd hebben met eerder werk. Dit representeert een bepaalde stijl van werken, een bepaalde inhoud, een bepaalde lading. Sommigen zullen je juist hierdoor absoluut niet benaderen, anderen juist wel. Hierdoor vindt er "ongemerkt" een selectie in opdrachten plaats. Deze selectie geeft dat wat je aan werk ontvangt vaak bij je past.

Opdrachtgevers zijn verder heel divers. Het gaat om overheden als provincies, maar ook om partijen uit het bedrijfsleven zoals landbouworganisaties of studiegroepen.

Is het analytische werk ook vooral een surplus op het vele praktische werk dat jullie verrichten in allerhande initiatieven? Zo ja, wie betaalt dat dan?

Het komt geregeld voor dat er betrokkenen zijn die zoveel empirisch materiaal ontwikkeld hebben dat ze met geringe middelen er een top bovenop kunnen zetten. Dan wordt er gekeken of er middelen te vinden zijn voor een promotie. Dit vergt dan b.v. de financiering van één jaar studie.

Dit brengt me op nog een aanvulling op kenmerken van ons werk. Soms spitst de aandacht zich eerder toe op de vergelijking van twee aandachtsgebieden dan op de aanpak van b.v. innovatie in een bepaald gebied. Een voorbeeld van zo'n vergelijkende studie is het onderzoek naar de relatie tussen bedrijfsstijlen en ammoniakemissie. (We hebben dit trouwens in samenwerking gedaan met IKC-Landbouw. Het heeft geleid tot inzichten waar typische "ammoniakmensen" veel aan bleken te hebben voor beleidsontwikkeling.)

Een ander voorbeeld is het onderzoek naar de relatie tussen vrouwen en bedrijfsontwikkeling. Dit onderzoek hebben we uitgevoerd in opdracht van de WLTO. Het ging hierbij om het vanuit een bepaalde optiek, de bedrijfsmatige benadering, kijken naar de rol van vrouwen in bedrijfsmatige en bedrijfsontwikkeling. Het onderzoek heeft algemene inzichten gegeven over het feit dat vrouwen een heel belangrijke rol spelen bij beslissingen over bedrijfsontwikkeling. Ook al is dit weer niet op één manier te typeren. Het heeft veel zicht gegeven over opvattingen in het gezin en over hoe deze doorwerken in bedrijfsontwikkeling. Te denken is aan groeiritme van het bedrijf en de richting van ontwikkeling. Het blijkt dat vrouwen een belangrijke innovator- en stimulatorrol spelen in het geheel. Dit was voor velen een eye-opener. Deze inzichten bleken in veel praktische

situaties te gebruiken. Ze bleken van waarde voor de WLTO, maar ook voor beleidsmakers van LNV en andere organisaties.

Steeds weer blijkt dat een bepaalde benadering van landbouw en platteland (het bekijken van de situatie vanuit boeren en hun bedrijfsstijlen) heel waardevol is.

Het inzoomen op schakels geeft dat we nu ook vergelijkend onderzoek doen naar wat er gebeurt in landen als Italië, Frankrijk en Duitsland in vergelijking met Nederland.

Steeds weer levert dit vergelijkend onderzoek perspectieven op die men niet vermoedde. Ze ben je feitelijk bezig met het zichtbaar maken van perspectieven die in de praktijk verscholen zitten. Deze aanpak (vergelijkend werken en perspectieven blootleggen) zegt iets over de manier waarop je naar de toekomst kunt werken en over de rol die in dit geval boeren daarin kunnen spreken. Het geeft vaak aanzetten tot nadenken over gedifferentieerd beleid in de plaats van generiek beleid.

Op de vraag voor wie ons werk waardevol is en wat men dan van belang vindt, kan ik zeggen dat de inzichten die ons werk opleveren door b.v. beleid heel zinvol ervaren worden, maar ook door de "praktijk". Voor de praktijk heeft ons werk van beschrijven en vergelijken vaak ook een emanciperende rol. Men herkent zich in de beschrijvingen. "Anderen vinden dus ook wat ik vind. Op deze manier tellen we met elkaar weer mee." In de gemeenten Oostermeer en Achtkarspelen heeft dit b.v. geleid tot de oprichting van milieu- en natuurcoöperaties. Het onderzoek wat we daar deden gaf bij de boeren een herkenningservaring. "Wat je schrijft klopt!". Opinions werden inzichtelijk gemaakt. Men ervoer dat men kennelijk niet de enige was die zo dacht. "Als bijna iedereen dit vindt over landschapsbeheer, waarom zouden we er dan niet iets aan doen?" Hierdoor ging men elkaar opzoeken en kwam men tot activiteiten.

Kort samengevat. Wij proberen vanuit de praktijk inzichtelijk te maken wat er speelt. In de ogenschijnlijke chaos proberen wij lijnen te trekken. Vaak blijkt dat er perspectieven uitrollen, d.w.z. mogelijkheden die aansluiten bij de belevingswereld in de desbetreffende praktijk. Wij richten ons op verscheidenheid en proberen te ontdekken welke mogelijkheden tot verandering hieruit voort kunnen komen. We richten ons vervolgens op het proces om deze perspectieven kans van slagen te geven. In tegenstelling tot veel wetenschappelijke instellingen die programmatisch zeer rechte lijnen werken, proberen wij in te spelen op wat empirisch valt vast te stellen en waar dit toe kan leiden.

Wij zetten vraagtekens bij het aloude studiewerk voor de landbouw, wat hele langdurige trajecten omvat. Wij denken dat er vraaggericht gewerkt moet worden. Ik bedoel, dát leveren wat een groep op een gegeven moment nodig heeft. Dit kan een zeer klein probleem zijn, maar het kan cruciaal zijn om verder te komen.

Om welke redenen zou men in het Noorden moeten denken, nu moet ik 'Wageningen bellen' (vakgroep van Van Broekhuizen e.a.)?

- a. Voor een algemeen advies. Men heeft bijvoorbeeld een afwijzing gehad op een subsidieaanvraag en men vraagt zich af hoe men zich nu moet opstellen, hoe men moet reageren.
- b. Voor een nieuw product, een nieuwe problematiek.
  - Wij kunnen b.v. samen met de betreffende groep in het gebied bijdragen in het formuleren van wat nodig is. We kunnen de intermediaire procesrol voor onze rekening nemen.
- c. Voor het op elkaar afstemmen van regelgeving van verschillende overheden.
- d. Voor het leveren van specifieke input
  - Onderzoeksmethodologie
  - Praktijkkennis

Wanneer heeft het KNLP voor jullie als kennisaanbieders toegevoegde waarde?

Zo zou je het niet moeten stellen. Belangen van onderzoeksinstellingen moeten geen enkele rol spelen in dit netwerk. Het KNLP moet volledig onafhankelijk kunnen functioneren.

Ook al willen wij graag opdrachten vanuit ook dit veld, we moeten geen structurele positie in dit netwerk. De kans op belangenverstrengeling is dan aanwezig en dat werkt eerder remmend dan bevorderend voor de ontwikkeling van het netwerk en de activiteiten die eruit voort kunnen komen.

Dit geldt ook voor de NLTO. Het moet niet een manier worden om invloed uit te oefenen. Als het er is moet het geen NLTO zijn. Onafhankelijkheid van de NLTO is vereist.

Verder heb je een kleine club van uitvoerders nodig die hun vak goed verstaan en een begeleidende groep van derden die gevraagd wordt om mee te praten over de opzet van het werk en over mogelijke kennishiaten.

De aanvulling die Van Broekhuizen hier later, als reactie op het concept-verslag, heeft gemaakt luidt:

M.i. dient de kern van zo'n KNLP te bestaan uit een kleine groep mensen waar een ieder terecht kan, maar die niet zelf projecten uitvoert. Het KNLP dient niet zelf belang te hebben bij het al dan niet doorgaan van een project, bij de wijze waarop een project wordt ingevuld e.d. Er zijn in het land voorbeelden van groepen waar de loketfunctie, netwerkfunctie (enthousiasmeren, helpen projecten te formuleren, bruggen te bouwen, etc.etc.) gekoppeld is aan 'uitvoering' en waar dat voor problemen zorgt. Het eigen belang (zoals financiering van de medewerkers e.d.) wordt dan te veel bepalend voor de activiteiten van zo'n club. Ontkoppeling van uitvoering is mede een voorwaarde voor de onafhankelijkheid van het KNLP. Het KNLP dient de uitvoering van projecten niet zelf te doen, maar door te schuiven naar die personen/groep/organisatie die daar in het betreffende geval het meest voor toegerust is: de ene keer is dat bijv. het CLM, de volgende keer de Stichting Waddengroep, dan weer Katalysator, SBNL, WUR etc. Het KNLP is bij het organiseren van de uitvoering (wie + hoe aansturen etc.) wel een cruciale club.

Wanneer verstaan die uitvoerders hun vak?

Ik neem als voorbeeld twee personen waarvan ik de namen niet zal noemen maar waarvan ik de karakteristieken zal gebruiken om een omschrijving te geven. De ene staat symbolisch voor dit soort netwerkarbeid. Deze persoon snapt problemen in praktische innovatieprocessen. Hij, het kan ook een zij zijn, onderkent wat gezeur is. Daarmee bedoel ik het afschuiven van verantwoordelijkheid, het zogenaamde Calimero-effect. Verder weet hij wat cruciale momenten zijn en wat de logica is van de weg waarlangs je iets opbouwt, welke problemen je daarbij tegenkomt. Bovendien heeft hij veel weet van kleine praktische dingen omdat hij met heel veel zaken reeds van doen heeft gehad. Als hij een probleem ontmoet heeft hij na 2 uur bellen de juiste informatie te pakken of de juiste partijen voor informatie in beeld gebracht. Vier sets van regelgeving over ruimtelijke ordening, 3 verschillende subsidieregelingen en 4 overheden weet hij toch zo te organiseren dat ze op elkaar aansluiten voor een bepaald doel. En dat voordat de situatie zich waar dan ook weer verandert als gevolg van beleidswijziging.

De andere persoon staat symbolisch voor een werkstijl die in zo'n situatie niet past. De persoon denkt heel erg vanuit het eigen referentiekader. Deze eigen ideeën over wat wel en wat niet kan mogen echter niet bepalend zijn. Hij, of zij, mist de flexibiliteit om al de onregelmatigheden, barrières en ruzies die zich bij vernieuwing voordoen te kunnen hanteren. Hij etaleert een zekere flegmatiek tegenover de problemen die hij tegenkomt in plaats van doortastendheid.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief?

De Raad van Advies moet breed samengesteld worden. Te denken is aan vertegenwoordigers uit de hoek van:

- Landbouworganisaties
- Kleine kernen
- Natuur- en milieuorganisaties
- Provincies en gemeenten
- Kenniswereld (Wageningen-UR, Social Science, CLM, etc)

De persoonlijke vaardigheden en kennis over het praktische werkveld en de kenniswereld zijn weer van groter belang dan de groep waaruit men afgevaardigd wordt.

Qua grootte van de Raad van Advies zou ik aan maximaal 7 personen denken.

DLV Adviesgroep, ir. P. van Boheemen

Werkzaamheden van de organisatie

Van Boheemen heeft bij de DLV Adviesgroep NV de functie van Directeur Publieke Accounts. Dit betekent o.a. dat hij het contact onderhoudt met maatschappelijke en overheidsorganisaties, meedenkt in nieuwe trajecten in een publieke setting en mogelijke toegevoegde waarde van inzet van de DLV tijdig in beeld brengt. Kortom relatiebeheer en scannen van nieuwe ontwikkelingen voor inbreng door DLV-projectleiders.

Kende u het initiatief van de NLTO?

Van Boheemen heeft vorig jaar deelgenomen aan een gesprek tussen de NLTO en de DLV, waarbij ondermeer van gedachten gewisseld werd over een kenniscentrum voor Noord-Nederland. In het gesprek, waaraan werd deelgenomen door de heren Tacken, Van Boheemen, Lanting en Broertjes, is aangegeven dat de DLV belangstelling had om te participeren in de uitwerking. Tenslotte heeft DLV een groot aantal adviseurs in Noord-Nederland werkzaam! Enige tijd later heeft Van Boheemen dit door middel van een telefonisch gesprek benadrukt en bovendien door middel van een brief bevestigd. Als reactie hierop is een brief van de NLTO ontvangen met de mededeling dat bij de uitwerking contact zou worden opgenomen. "We hebben ons dus nadrukkelijk aangeboden voor het opzetten van een kennisnetwerk voor het Noorden. Het bevreemd me dat we nu vanaf de zijlijn gepolst worden over interesse en mogelijke betrokkenheid."

Voorts merkt Van Boheemen op, dat DLV ook participeert in de kenniscentra (AKC's) die reeds voor andere landsdelen zijn opgezet.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

De missie van DLV is het geven van advies dat grenzen verlegt. (De bijgevoegde folder geeft er een goede indruk van. Ook is hiervoor de DLV-site te benutten: <http://www.dlv.nl/>.)

DLV is vanouds sterk ontwikkeld in de operationele aspecten van de land- en tuinbouw. In de afgelopen jaren heeft een grote uitbouw plaats gevonden, ondermeer op het gebied van plattelandsvernieuwing, ketenzorg en bouwzaken.

Een belangrijke kwaliteit van DLV is het vertalen van beleid naar praktijk. Vanuit deze achtergrond is DLV ondermeer actief op het gebied van maatschappelijk verantwoord produceren.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk voor u een toegevoegde waarde, een meerwaarde?

Het KNLP heeft voor ons de meeste meerwaarde als haar inzet leidt tot innovatie. Het KNLP zou voor ons veel minder waarde hebben als het als een volgend projectenbureau zou gaan functioneren. Het zou de 13-de in het dozijn zijn. Aan de andere kant is het voor ons als DLV niet eens zo relevant welke kant op het KNLP zich zou ontwikkelen. Het belangrijkste is dat goed duidelijk wordt wat ze wil en dat innoveren voorop zal staan. Het gangbare vindt zijn weg wel. Het moet vooral gaan om het koesteren van innovatieve ontwikkelingen. Het kan dan gaan om het faciliteren van individuen of samenwerkingsverbanden. Het moet een instelling worden die beschikt over middelen en tijd om een innovatief idee te ondersteunen. Het laatste kan in projectverband. Zo hebben b.v. AKC Flevoland, AKC Noord-Holland en AKC Zuid-Holland allemaal een verschillende uitwerking gekregen. Bij de één gaat het vooral om volume aan projecten. Bij de ander puur om vragen die een innovatief karakter hebben. We participeren in alle drie en ze hebben voor ons alle drie meerwaarde. Voor ons telt zowel de bulk als de innovatie. Ik zou daarom bij dit Noordelijke initiatief willen pleiten voor een loket gericht op vernieuwing. Men moet er een mix aan disciplines treffen die geven dat men adequaat verder geholpen wordt met vernieuwende ideeën.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt? Draagt u bij aan innovatie van het systeem?

Systeeminnovatie is een must. Dat onderkennen we voluit. Individuele ondernemers alleen redden het niet. Het gaat om ketenpartijen. De DLV draagt wat dit betreft zeker bij aan systeeminnovatie. We willen dat, zie de missie, we zijn er ook mee bezig. We zitten echt in de voorhoede, zie b.v. onze betrokkenheid bij ketenontwikkeling en invoering van ICT-mogelijkheden daarbij. Ook de

verankering met Wageningen-UR geeft veel mogelijkheden om in te spelen op mogelijkheden tot systeeminnovatie. Daarnaast halen we banden aan met andere universitaire instellingen om te bevorderen dat we ook vanuit andere dan oorspronkelijk landbouwgerichte instellingen input krijgen en kunnen verzorgen. In het aanstellingsbeleid van de DLV is dit ook een aandachtspunt. Er wordt actief geworven voor Wageningers maar zeker zoveel voor academici van andere universiteiten.

Hoe zou het KNLP kunnen bijdragen aan systeeminnovatie?

Of het KNLP i.o. kan bijdragen aan systeeminnovatie is afhankelijk van de manier waarop het wordt opgezet. Drie punten.

1. Wie betaalt?
Wie betaalt bepaalt. Welke partijen zullen participeren in de budgetvorming? Zijn dit partijen met aandacht voor brede innovatie dan is de kans zeer groot dat het KNLP dit ook zal hebben.
2. Wie stuurt aan?
Ook al zou het KNLP primair gericht zijn op innovatie, innovatie is niet te plannen. Inzet wel. Dat vergt dat partijen die kennisvernieuwing hoog in het vaandel hebben de organisatie moeten besturen. NLTO hoort daar bij, maar moet niet de enige zijn. DLV pleit ervoor om in het bestuur ook een vertegenwoordiger van een adviesorganisatie op te nemen.
3. Waarop is het KNLP gericht?
Er moet gericht op innovatie gestuurd worden. Als innovatieve partijen sturing geven aan de organisatie is de kans groot dat deze innovatief zal opereren.

Heeft u, of uw organisaties belangstelling om betrokken te zijn bij het KNLP?

DLV is in principe geïnteresseerd in betrokkenheid. Bestuurlijke betrokkenheid zelfs. Er zijn echter geen ideële motieven om mee te werken aan de oprichting het KNLP. Participatie van de DLV in b.v. de budgetvorming zal een zakelijke afweging zijn. De vraag is of er projecten uit voort komen. Zijn we b.v. een preferente partij om invulling te geven aan innovatie als dit voortkomt uit het werk van het KNLP?

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die voorkomen dat het initiatief vervalt in een statische, formele situatie maar geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en boeit

In verband met dit punt zou ik ervoor willen pleiten dat de meest belanghebbenden rechtstreeks in het bestuur zitten. Dat is van belang. In het bestuur wordt het beleid gemaakt. Een Raad van Advies heeft vermoedelijk weinig invloed (veelal veel leden en een lage vergaderfrequentie). In de praktijk is de gewoonte dat een Raad van Advies controleert. Een bestuur bepaalt echter. Daar mag je wat van verwachten. Dat komt met voorstellen. Dat gaat ergens voor. Dit vergt een klein krachtadig bestuur van bijvoorbeeld 4 à 5 vertegenwoordigers uit de meest relevante geledingen. Neem bijvoorbeeld het bestuur van AKC Zuid-Nederland. Hier is sprake een bestuur van 4 personen uit de geledingen onderzoek, onderwijs, standsorganisatie en bedrijfsleven. Deze laatste plek wordt ingevuld door een combinatie van DLV en Interpolis.

Wat de financiën betreft, wie zal bijdragen aan het jaarlijkse budget? Het ministerie? Het ministerie deelt niet in de structurele exploitatieverantwoordelijkheid van andere AKC's. Ik verwacht dat ze het hier ook niet zal doen. LNV zal zich vermoedelijk beperken tot een startsubsidie. Dit betekent dat op termijn de financiering ergens anders vandaan moet komen. Ik kan me voorstellen dat er met bijdragen van een aantal participanten uit de particuliere sector gewerkt wordt en met aanvullende bijdragen van overheden en maatschappelijke organisaties. Het jaarlijks werkbudget zou als opgebouwd kunnen worden:

20 participanten uit het bedrijfsleven maal f 10.000,-	f 200.000,-
Provincies, gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties, etc.	f 200.000,-
Totaal	f 400.000,-

Wat is vervolgens de bestemming van dit budget. Het budget moet er in eerste instantie zijn voor het bureau en voor de netwerkactiviteiten die het organiseert. Als zich vervolgers vernieuwers aandienen (individuen of samenwerkingsverbanden), dan moeten ze voor een beperkt tijdsbestek kosteloos ondersteund kunnen worden. Faciliteren bij binnenkomst dus. Daarna weer shoppen, d.w.z. kijken of er, afhankelijk van de inhoud van de ideeën, financiële ondersteuning te vinden is bij de LEADER-gelden, Stimuleringskader, NLTO, een recreatieschap, een waterschap, een bank,

etc. Voor een idee over b.v. integraal waterbeheer zou de provincie of een waterschap de eerste in de lijn moeten zijn.

Zou een nauwe bestuurlijke betrokkenheid van partijen die tevens een belanghebbende zijn geen belemmering vormen voor b.v. het ministerie om het initiatief te subsidiëren?

LNV wil innovatie. Dat is iets anders dan een loket voor vragen en antwoorden. Het vergt dat er een setting gecreëerd wordt waardoor impulsen van vragenstellers en kennisbieders het reguliere netwerk stimuleren tot werkelijke vernieuwing. Het ministerie wil dus innovatie, zie ook Vitaal Platteland enz. Partijen als de DLV kunnen daar mee invulling aan geven. Partijen die bestaan bij vernieuwing hebben belang bij innovatie, hebben daar dus ook het een en ander voor over. Vervolgens zijn er publiek/private constructies nodig zijn om er invulling aan te kunnen geven.

Wat kunt u noemen als een kans of een bedreiging?

Het is altijd gevaarlijk het oor te laten hangen naar wat een externe subsidiërende partij biedt en tegelijk wil. De oprichters van het KNLP moeten er voor waken extern geld te laten bepalen wat het doet. De vraag uit het gebied moet bepalend zijn. Laat men zich in het Noorden dus goed bezinnen op wat men wil. Wil men b.v. insteken op recreatie, laat men dan een organisatie opzetten voor bevordering van recreatie. Het is verleidelijk je te laten leiden door het geld. Het is dan moeilijk om koers te bepalen en te houden. Het moet zo zijn dat men zegt: "Leuk dat er subsidie is, maar als die er niet was deed ik het ook." Dat zijn echte innovatoren. Anderen, zoals ik, zitten elders; zij moeten niet bepalen wat er voor Noord-Nederland moet gebeuren.

Heeft u adviezen voor de workshop?

Het is van belang dat betrokkenen bij het kennisnetwerk zich vooraf afvragen waar het KNLP voor zal staan! Deze vraag staat in rechtstreeks verband met de vraag wie het KNLP opricht. Of het wordt opgericht door innoverende instellingen waardoor het een innovatieve club wordt of er komt een brede representatieve groep van organisaties achter dit initiatief te staan en het wordt een algemene instelling voor iedereen.

De vraag is ook of het slechts om één workshop moet gaan. Wil je met een aantal organisaties verder komen dan heb je meerdere sessies nodig. Er wordt nu een inventariserende ronde gedaan naar meningen, maar partijen zullen met elkaar willen spreken. Dus eerst met elkaar afspreken wat je wilt gaan doen en daarna de bijbehorende organisatie vorm geven. Niet andersom. Bepalend is ook wie met een voorzet op de workshop komt? Ik zou het zeer verstandig vinden als de NLTO dat met meerdere organisaties samen deed.

Uitsmijter. De DLV richt zich op innovatoren die streven naar winst. Aan innovators die streven naar realisatie van een ideaal zonder winst te hoeven maken heeft ze geen boodschap. Daar is geen geld aan te verdienen

Dat is niet juist. We richten ons in eerste instantie op de eerste groep. We hebben tegelijk zeer veel respect voor de tweede. Ook daar kunnen we trouwens aan verdienen. Juist uit deze groep is veel vernieuwing voortgekomen. Denk aan de eersten die begonnen zijn met biologische landbouw en natuurbeheer. Maar, zouden we ons primair op deze groep richten dan zouden we naar 10 % van de huidige omvang moeten gaan.

We maken een verslag van dit interview. U krijgt het toegestuurd ter controle. Bent u ermee akkoord dat de definitieve versie gebruikt wordt voor het schrijven van een rapport en ook naar de NLTO gaat?

Kan ik mee akkoord gaan.

LCO, mevrouw drs. J.K. Schonewille

Op welk terrein bent u of is uw organisatie actief?

Als landelijke organisatie voor opbouwwerk valt het LCO binnen het welzijnswerk.

Samenlevingsopbouw omvat naast het sociale ook het fysieke en het economische domein. Het leggen van de juiste samenhang en de juiste dwarsverbindingen is een essentiële taak van het opbouwwerk. Als landelijk werkende organisatie houdt het LCO zich bezig met sociale innovatie, transfer van kennis en kwaliteitontwikkeling van het vak opbouwwerk. Centrale vraag voor ons met betrekking tot plattelandsvernieuwing is: "Hoe kun je met participatie van bewoners en gebruikers van het platteland de leefbaarheid van het gebied verbeteren?"

Een stelling hierover in onze folder luidt 'een leefbaar platteland is alleen mogelijk als bewoners en gebruikers participeren'. De folder vermeldt verder o.a. 'bewonersorganisaties komen met nieuwe ideeën, denken mee, willen daadwerkelijk participeren in het inrichten van hun eigen woon- en leefomgeving'. De overheid wil dit stimuleren. Vanuit Den Haag geeft het ministerie van LNV impulsen aan plattelandsvernieuwing, terwijl VWS door middel van de nota Lokaal Sociaal Beleid de bewonersparticipatie een steun in de rug wil geven. Als onderdeel van het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) ontvangt LCO-Platteland daarom drie jaar lang een subsidie van VWS om de participatie van bewonersorganisaties te versterken en het opbouwwerk te stimuleren. (Zie de folder bijgevoegd bij dit verslag.)

Onze activiteiten in één zin: werken aan versterking van bewonersparticipatie en stimuleren van procesondersteuning.

Hoe werkt u hieraan?

Te noemen is: versterking van procesondersteuning (bijv. opbouwwerk); uitvinden van nieuwe en vernieuwende projecten door het bij elkaar brengen van ideeën, middelen en organisaties die zich bezig houden met het platteland; transfer van kennis, informatie en methodieken door

- het organiseren van workshops e.d.
- artikelen in eigen blad MO-Samenlevingsopbouw en andere periodieken
- brochures en cahiers
- (optreden als gastspreker)

Kunt u enkele concrete activiteiten noemen?

We hebben met LNV-Noord samen een werkconferentie over plattelandsontwikkeling georganiseerd. Deze heeft plaatsgevonden te IJsbrechtum. De titel was 'Werken aan een leefbaar platteland!'.

Verder hebben we samen met ETC een 'methodiekenkoffer ontwikkeld'. Hierin zijn 21 succesvol gebleken methoden van participatie opgenomen die beoordeeld zijn op bruikbaarheid in verschillende situaties. Deze 'koffer' wordt momenteel uitgebreid en waarschijnlijk uitgebracht in de vorm van een CD-ROM. Eén van de methodieken betreft bijvoorbeeld de manier waarop mensen kunnen werken aan een toekomstvisie voor een gebied. Deze methode is beproefd in het Groene Hart en in opdracht van het LCO geëvalueerd door het Verweij-Jonker Instituut. Een andere methode is b.v. die van Marion Hiddink van Wageningen-UR. Deze heet LER, d.w.z. Leefbaarheids Effect Rapportage.

Wat verstaat u onder leefbaarheid in het kader van plattelandsvernieuwing?

Leefbaarheid: het in voldoende mate bereikbaar zijn van kwalitatief goede voorzieningen op het gebied van leven, wonen, werken en recreëren en de mogelijkheid voor bewoners/gebruikers om daarover te kunnen meedenken en –praten; in het kader van plattelandsvernieuwing: mogelijkheid voor bewoners en gebruikers om zelf te kunnen meedenken – praten – en werken aan de vernieuwing van het platteland.

Welke condities hanteert u bij het verstrekken van kennis?

Verzoeken tot inzet moeten passen binnen onze taakstelling. (Zie boven.) Afhankelijk daarvan en van ons werkprogramma kunnen wij verzoeken wel of niet honoreren. Verder zijn we een landelijk werkende organisatie en die werkt op basis van projectsubsidies.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

Plattelandsontwikkeling heeft veel in de groene hoek gezeten. Wij pleiten voor een integrale aanpak, waarbij leefbaarheid en bewonersparticipatie een wezenlijk onderdeel zijn bij de beleidsontwikkeling van het platteland. Dat betekent dat er bij die beleidsontwikkeling ook aandacht besteed wordt aan het participatieproces. Anders gezegd, als er ergens sprake is van het opstellen van gebiedsvisies, heeft het voor ons meerwaarde als leefbaarheid daarin als een integraal onderdeel wordt meegenomen en als daar op een procesmatige wijze bewoners bij betrokken worden. Wil je dit serieus doen, dan moet je bewoners daarbij voorzien van de nodige faciliteiten (tijd, vergadermogelijkheid, expertise). Daarnaast moet je gebruik maken de expertise van procesbegeleiders. Deze expertise is bijvoorbeeld te vinden bij (lokale) opbouwwerkers, bij provinciale koepels van dorpsorganisaties, en bij provinciale steunorganisaties. Van die expertise wordt op dit moment bij plattelandsvernieuwing nog weinig gebruik gemaakt.

Kunt u het nog verder concretiseren?

Een voorbeeld. Er wordt gewerkt aan de implementatie van BANS (Bestuurlijk Akkoord Nieuwe Stijl). Dit betreft een akkoord tussen kabinet, IPO (InterProvinciaal Overleg) en VNG en is een afspraak om vorm te geven aan integraal werken en bestuurlijke vernieuwing. Er worden plattelandspilots voor opgestart. Het ministerie van LNV coördineert het, Provincies en gemeenten voeren het uit. Er zijn drie pilots voor het Noorden. Het gaat om het opstellen van integrale gebiedsvisies. Een belangrijk aandachtspunt is dat er een invulling van 'onderop' plaatsvindt. Een kennisnetwerk, waarin ook de organisaties op het terrein van participatie- en procesdeskundigheid en leefbaarheid meedoen, kan bij een dergelijke visieontwikkeling een belangrijke toegevoegde waarde hebben. Ze kan dit doen door aan te geven wat voor kennis en kunde er is, oa. over de wijze waarop een dergelijke visie, met inbreng van diverse organisaties, samengesteld kan worden. De kennis en kunde op de 'hoe-vraag' (hoe betrekken we allerlei organisaties, bewoners etc. erbij, hoe te komen tot een integrale gebiedsvisie) is er wel, bij LCO, bij de eerder genoemde locale en provinciale welzijnsorganisaties, bij de provinciale koepels van dorpsorganisaties, maar wordt nu nog onvoldoende gebruikt.

De meerwaarde van een KNLP vanuit onze visie is dat de bestaande kennis en deskundigheid op het plattelandsterrein toegankelijk gemaakt wordt en gebruikt gaat worden; dat lacunes op dit terrein opgespoord en ingevuld worden: dit betekent het actief koppelen van kennis van de instituten en vragen uit de praktijk. Wij hebben het idee dat er veel deskundigheid rond leefbaarheid en participatie aanwezig is, maar dat die kennis nog niet of in onvoldoende mate gebruikt wordt in projecten rond plattelandsvernieuwing. Voor dit probleem kan het KNLP een belangrijke rol vervullen.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: syteeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt?

Zeer zeker en daar gaat het in belangrijke mate om: zoeken naar sector- en systeemoverschrijdende oplossingen voor een samenhang aan problemen in gebieden. Leefbaarheid, het terrein waar onze organisaties zich vooral mee bezig houden, heeft te maken met al die sectoren. Door die samenhang te zoeken en als sectoren gebiedsgericht in plaats van sectoraal te gaan werken krijg je meerwaarde in de vorm van kwalitatief betere en breder gedragen oplossingen in een gebied.

Hoe zou het KNLP aan syteeminnovatie kunnen bijdragen?

Door bij (gebiedsgerichte) projecten op het terrein van plattelandsvernieuwing kennis en kunde en subsidiestromen aan elkaar te knopen.

Laat het KNLP dus goed op de hoogte zijn van allerhande projecten die er draaien en op deze manier een signalerende en coördinerende functie vervullen. Laat het KNLP tevens als animator en katalysator zoeken naar sector- en systeem-overschrijdende oplossingen voor 'problemen' op gebiedsniveau.

Ik beweer dat het KNLP of wie dan ook op het vlak van syteeminnovatie geen rol heeft want afzonderlijke projecten hebben geen belangstelling voor elkaar. Men heeft geen reden om contact te zoeken.

Dat is niet juist. Door van elkaar te weten kan men meer geldstromen weten te genereren en bestaande geldstromen beter gebruiken. Bovendien kan men gebruik maken van elkaars kennis en kunde. Door samenwerking kan men vaak ook beter aan de eigen doelen werken.

Bovendien als b.v. het KNLP hier niet actief voor zou zijn waar dan wel voor? Moet het KNLP een centrum zijn voor individuele ondernemers die tegen technische of economische vragen aan lopen? Daar zijn eigenlijk genoeg organisaties voor, bijvoorbeeld Katalysator. Moet het KNLP er zijn

voor individuele burgers die iets willen beginnen? (Vergeet niet dat er naast de 10 % boeren op het platteland 90 % burgers zijn.) Ook daar zijn genoeg belangenbehartigende organisaties voor. Zelfs voor groepsinitiatieven als het aanleggen van een theetuin of een fietspad geldt dat er in principe genoeg organisaties zijn om te helpen. Het is juist een belangrijke taak van het KNLP, ervan uitgaande dat ze door de overheid gefinancierd zal worden, om te bevorderen dat op bovenlokaal niveau belangenbehartigende en maatschappelijke organisaties met elkaar in contact komen. Op die manier kan een kennisnetwerk ontstaan, waar de belangenbehartigende en maatschappelijke organisaties op lokaal niveau en individuele bewoners en gebruikers van het platteland hun voordeel mee kunnen doen. Dit bevordert dat er aan de basis integraal gewerkt wordt.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken? (Rollen en taken.)

Als casus hiervoor haal ik weer het werken aan een gebiedsvisie aan. Echt een taak voor een KNLP. Men zou hiervoor organisaties die boven-locaal werken met elkaar in contact moeten brengen. Op het vlak van welzijnswerk is dan te denken aan provinciale organisaties. Juist ten aanzien van gebiedsvisie wordt momenteel verkeerd ingestoken. Men steekt in op lokaal niveau en benaderd b.v. vertegenwoordigers van dorpsorganisaties. Men gaat hier voorbij aan het gegeven dat bestuurders van dorpsorganisaties vooral het lokale belang op het oog hebben. Daar is men veel mee bezig. Daar ontwikkeld men visie voor. Gebiedsvisie is hun onderwerp niet. Is zelfs lastig voor ze. Het maken van gebiedsvisies is werk voor boven-locaal werkende organisaties. Naast de al genoemde provinciale organisaties voor welzijns- of opbouwwerk is dan te denken aan de overkoepelende organisatie van dorpshuizen. En, als kleine toevoeging, als men dan toch graag meningen op lokaal niveau inventariseert, laat men dan daarvoor de nodige voorkomendheid en gastvrijheid betrachten. Betalen van de kosten voor zaalhuur en koffie bij een hoorzitting is wel het minste.

Een tweede aandachtspunt voor het KNLP dat ik hier kan noemen is het opschalen van lokale initiatieven. Perspektiefvolle lokale initiatieven zou men door de lokale actoren in contact te brengen met passende 'hogere' partijen op een hoger schaalniveau kunnen brengen.

Anders geformuleerd.

Een belangrijke rol is het zijn van kennismakelaar (horizontale schakeling van projecten, mensen, kennis en kunde). Hierdoor worden organisaties en personen intensiever betrokken worden bij plattelandsontwikkeling en wordt kennis vanuit diverse sectoren en organisaties gebruikt. In het Noorden is er wat dit betreft heel veel aanbod van kennisinstututen (RUG, , Van Hall, ILC), aanbod dat nu vaak incidenteel en afhankelijk van toevallige contacten gebruikt wordt. Datzelfde geldt voor diverse soorten 'sociale' kennis. Dit is te vinden bij de RUG, maar ook bij organisaties als STAMM, Partour etc. (de provinciale koepels van dorpsorganisaties). Er is oom landelijk veel kennis te vinden. Daarvoor moeten goede lijnen gelegd worden met landelijke instituten (Wageningse kennisinstututen, maar ook de 'sociale' kennis van NIZW, LCO etc.). Bij deze rol past ook desgevraagd informatie verstrekken; een aanspreekpunt zijn.

Een andere belangrijke rol is die van animator en katalysator. In deze rol is het belangrijk om de discussie, het debat, te stimuleren, organisaties te stimuleren tot gezamenlijke initiatieven gericht op het regionale belang. Daarbij hoort ook het aanboren van geldbronnen.

Een derde belangrijke rol is de schakelfunctie van regionaal naar landelijk en omgekeerd. In die rol kan het centrum belangrijk zijn om signalen en beleidsknelpunten 'door te geven naar boven'.

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling beheersmatig betrokken te zijn bij het KNLP? B.v. deelname in de Raad van Advies?

We zijn een landelijk werkende instelling, daarom ligt het niet direct voor de hand dat het LCO deelneemt aan de Raad van Advies. Wel zou een organisatie op het terrein van participatie en leefbaarheid hierin vertegenwoordigd moeten zijn.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die voorkomen dat het initiatief vervalt in een statische, formele situatie.

Als het gaat om de beheersvorm zou ik een kernbestuur (of stuurgroep) vanuit de belangrijkste belanghebbende en financierende organisaties adviseren. Daarnaast een raad van advies bestaande uit de diverse actoren, partijen etc. die tesamen het netwerk vormen. Voor de Raad van Advies is te denken aan een kleine permanente kern van vertegenwoordigers van belangrijke sectoren en een ring van open zetels daaromheen. Deze zouden dan steeds bezet moeten worden door personen die daarvoor gevraagd worden, afhankelijk van de actualiteit van bepaalde problemen.

Wat de kern betreft lijkt mij de vertegenwoordiging van de volgende sectoren/groepen van belang:

- a. Jongeren
- b. Vrouwen
- c. Leefbaarheid
- d. Recreatie
- e. Landbouw
- f. Natuur

En eventuele verdere partners (kennisinstituten, dienstverlenende organisaties, het maatschappelijk middenveld, overheidsinstellingen, waterschappen, banken en bedrijfsleven etc....).

Hoe is de vertegenwoordiging van jongeren, vrouwen en leefbaarheid te regelen?

Vrouwen: plattelandsvrouwenorganisaties, vrouw & werkorganisaties, vrouwenbureaus en netwerken van vrouwen.

Jongeren: plattelandsjongerenorganisaties, jongerenwerk, jeugdhonken en jeugdsosens.

Leefbaarheid: Brede overleggroep Kleine Dorpen Drenthe, Ferieniging Lytse Doarpen, Vereniging Kleine Dorpen Groningen, etc, provinciale steunorganisaties .

Hoe kan het KNLP verdienen?

Er zijn een aantal manieren te noemen.

- a. In de eerste plaats, ervan uitgaande dat hier sprake is van een wens van de overheid, door projectsubsidiering. De overheid heeft een servicetaak voor regionale innovatie netwerken op het oog en stelt daarvoor procesgeld ter beschikking.
- b. Tarieven voor adviezen.
- c. Voor puur economische projecten zullen andere dan overheidsgeldstromen benut moeten worden. Dat moet zijn weg vinden.

KNLP zou wat organisatievorm betreft zich kunnen ontwikkelen tot een publiek-privaat samenwerkings- verband, een vervand dat door meerdere partijen in het netwerk gezamenlijk wordt gefinancierd. Het KNLP zou als netwerkkern zelf ook bronnen aan kunnen boren. Ze moet echter niet gaan functioneren als subsidiehuik.

Welke bedreigingen ziet u?

Geen.

Welke kansen ziet u? Zijn volgens u de kritische succesfactoren voor het netwerk?

Veel! Kwalitatief betere en op elkaar afgestemde projecten. Een betere benutting van kennis en kunde. Wat ons betreft: structurele aandacht voor de 'sociale' component, voor leefbaarheid, voor procesmatige ondersteuning en inbreng van bewonersorganisaties. Daarvoor is het echter wel nodig dat het netwerk een onafhankelijke en onpartijdige positie inneemt ten opzicht van de actoren en partners in het netwerk. Dat vind ik een belangrijk aandachtspunt.

Wat zal de workshop voor u interessant maken?

Als er aan het eind van de workshop overeenstemming is over de noodzaak van een dergelijk breed netwerk, waarin zowel het sociale (sociale cohesie, culturele identiteit, leefbaarheid), het fysieke en het economische vertegenwoordigd is. Hierdoor zou er in principe al een soort blauwdruk ontstaan. Het zou in ieder geval de wil tonen een netwerk te vormen.

Hoe is aan dit doel te werken op de workshop?

Je doet nu een inventarisatie naar wat iedereen vraagt en biedt. Dit plaatje zal bij ten tijde van de workshop bekend zijn. Maak het op de workshop bekend aan de deelnemers. 'Dit zijn de items die spelen.' Mensen moeten vervolgens veel kunnen communiceren over wat men (kennelijk) wil en over hoe dit is op te zetten. Vorm daarom clusters van partijen die elkaar kennen en leg hen vragen voor. Klopt het dat jullie dit willen? Of net andersom, vorm clusters van partijen die elkaar juist niet kennen en laat hen discussiëren over wat men aan het doel bij kan dragen.

Milieufederatie Groningen, de heer A. van Klinken

Werkzaamheden van de organisatie

Van Klinken werkt met 10 collega bij de Milieufederatie Groningen. Van Klinken stelt de milieufederatie voor als een vakbond voor natuur- en landschapsbelangen. Feitelijk is het een federatie van 35 plaatselijke en provinciale natuur- en landschapsorganisaties. De bestuursleden zijn afkomstig uit de kring van aangesloten organisaties. De milieufederatie zou ook vergeleken kunnen worden met de NLTO. Waar de NLTO werkt voor landbouwbelangen, doet de milieufederatie dat voor natuur- en landschapsbelangen. Voor meer informatie over de milieufederatie zie a.u.b. bij de bijlagen.

Van Klinken vraagt zich af wat de relevantie is van het streven naar het KNLP. Voor de milieufederatie is althans het probleem kennis niet één van de gevoelde en ervaren problemen. De milieufederatie ziet dan ook niet veel winst in actieve inzet voor dit initiatief.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

We hebben natuurlijk de nodige kennis over natuurbeheer is huis. Meer specifiek kunnen we vooral expertise leveren over vertaling van beleidsdoelen naar de praktijk. Hoe zijn b.v. beleidsdoelen over landschapsbehoud te vertalen in streekplannen. Op deze manier kunnen we van veel betekenis zijn bij de start van plannen voor het platteland. Andersom kan ook. Bij concrete ideeën/projecten kunnen wij bijdragen deze in te passen in beleid en er subsidies voor te suggereren.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een meerwaarde?

Er zijn een aantal mogelijkheden. Elke mogelijkheid zal ik echter ook weer relativeren.

- a. Het KNLP kan voor ons de bekendheid over doel en werkveld van de Milieufederatie richting landbouworganisaties vergroten. We hebben evenwel al goede contacten. We hebben regelmatig contact met bestuur en medewerkers van de NLTO, met agrarische natuurverenigingen en met biologische landbouwers.
- b. Het KNLP zou gesprekspartners voor ons kunnen opsporen.
  - Je zou kunnen denken aan gesprekspartners op lokaal niveau zoals plaatselijke landbouworganisaties. We weten echter deze zelf ook wel te vinden. We denken overigens dat vanuit het oogpunt van landschapsbehoud en gezien de problemen in de landbouw het gesprek met deze organisaties erg belangrijk is. Er zijn momenteel een aantal ontwikkelingen die invloed hebben op het landschap. Ik noem de tendens tot schaalvergroting, het gebrek aan bedrijfsopvolgers en de verdringing van akkerbouw door veehouders uit andere delen van het land. Het gebrek aan bedrijfsopvolgers is voor ons relevant omdat daardoor oppervlak voor andere functies kan vrijkomen.
  - Andere gesprekspartners op lokaal niveau zouden dorpsverenigingen kunnen zijn. Die weten we echter ook zelf wel weer te vinden. Andersom misschien niet. Daar zou voor ons dan een winstpunt kunnen liggen.

Kortom het KNLP zou voor ons gunstig kunnen werken als ze ons zou introduceren in netwerken waar wij momenteel nog weinig bekend zijn.

Een kanttekening hierbij is dat we momenteel onze handen al vol hebben aan het lopende werk. Daarin moeten we steeds de nodige prioriteiten stellen. We hebben ons namelijk te verantwoorden tegenover ons bestuur en onze voornaamste financier de Provincie. En zij willen waar voor hun geld. Er worden van ons bijdragen verwacht aan aanwijsbare veranderingen op het gebied van natuur, landschap en milieu in de provincie Groningen. Het beleid op dit vlak wordt uiteindelijk gevormd door de provincie Groningen. Daar richten wij ons dan ook op. Dan blijkt dat belangentegenstellingen soms niet te overbruggen zijn. Netwerken (praten en afstemmen) met andere organisaties, dat wat bij het KNLP voorop staat, bekijken we dan ook in dit licht.

Dit wil niet zeggen dat er geen samenwerking met b.v. landbouworganisaties gezocht wordt. Een voorbeeld daarvan is de gezamenlijke actie voor het groene programma 'Tijd om te kiezen'. Dit is samen met landbouworganisaties uitgebracht. We konden hier met elkaar optrekken tegenover een gezamenlijke vijand, namelijk de dreigende verstening van het

landelijke gebied. Bij zo'n actie sta je dan gezamenlijk tegenover de Noordelijke provinciale besturen. Ik verwacht echter dat we over de concrete invulling ervan de nodige meningsverschillen zullen krijgen.

Samengevat: Ik denk dat het KNLP weinig voor ons kan betekenen. We kunnen misschien via het KNLP voor anderen van betekenis zijn. De concrete invulling daarvan zal dan weer afhankelijk zijn van onze huishoudelijke overwegingen.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt? Hoe zou het KNLP hieraan aan kunnen bijdragen?

Systeeminnovatie is voor ons niet iets nieuws. Het is een element in onze strategie. Voor duurzame ontwikkeling is het gewoon nodig. We zullen echter de term niet gauw expliciet gebruiken. Het is evenwel een middel om het eigen doel in te vullen.

Het KNLP zou vanuit ons standpunt gezien het nodige aan systeeminnovatie kunnen bijdragen door wat wij op dit vlak kunnen bieden voor te leggen aan anderen. Het is dan aan de anderen om uit te maken of die ons en ons aanbod op het vlak van systeeminnovatie interessant vinden.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken? (Rollen en taken.)

Symposia organiseren zou één van de mogelijkheden kunnen zijn. Wij zouden daar ook een bijdrage aan kunnen leveren. Inleidingen verzorgen is echter voor ons een luxe. We moeten het b.v. afwegen tegenover een deadline voor de indiening van een bezwaarschrift tegen of een reactie op een bepaalde beslissing van de provincie.

Lijkt u dit een effectieve mogelijkheid? Zijn er nog effectievere?

Wat is effectief? Dan moet je weten wat je doel is. Het doel voor het KNLP is innovatie. Waar moet deze innovatie echter toe leiden? Verschillende organisaties zullen verschillende antwoorden geven. Ze hebben verschillende doelen voor ogen. Ze willen verschillende kanten op met innovatie. Zal de som van de innovaties vooruitgang geven? Vooruitgang is pas vast te stellen als de desbetreffende beweging te relateren is aan een bepaald punt. Kortom, wil de effectiviteit van de inspanningen van het kennisnetwerk vastgesteld kunnen worden dan zal er een gezamenlijk doel geformuleerd moeten worden.

Laten we de gezamenlijke actie 'Tijd om te kiezen' eens nemen als voorbeeld. De Langman-gelden vormden de aanleiding. Het document is nu klaar. Een aantal partijen hebben gezamenlijk een ferm geluid laten horen tegen verstening. En nu? Kan het KNLP nu iets doen? Zij hebben de wijsheid ook niet in pacht. Het is moeilijk een vervolgstap te formuleren. Ook al zou je alle in en outs van de samenwerkende partijen weten dan nog, of dan juist, vergt het veel intellect en slimheid een vervolgproject te schrijven. Dichtheid bewerkstelligen is nodig. Analyse is nodig. Maar het is niet genoeg. Om verder te komen is daarbovenop creativiteit nodig. Slimheid.

Op dit moment heeft een partij uit eigen kringen zich opgeworpen als trekker voor een vervolg. De Milieufederatie Drenthe formuleert een basis voor een vervolgstap. Deze wordt besproken met o.a. de landbouworganisaties om te kijken of deze strookt met eigen ideeën. Een basis is evenwel nog geen concreet verhaal voor fase II van 'Tijd om te kiezen'. Om verder te komen moet er naar mijn idee gewerkt worden aan visie-ontwikkeling. "Hoe is een duurzaam (in ecologisch, economisch, etc., opzicht) Noord Nederland te realiseren?" Dat vergt aanpak op universitair niveau. Daar is een studiegroep met veel analysevermogen voor nodig. Men moet scenario's kunnen ontwikkelen. Men moet van computermodellen weten en er mee kunnen spelen. Men moet alternatieven kunnen voorleggen. Het is vervolgens aan de beslissers een antwoord te geven op de duurzaamheidsvraag op grond van de voorgelegde scenario's. De visie die hier uit voortkomt geeft een punt om vooruitgang aan af te meten.

Terug naar de vraag of het KNLP iets kan doen? En of dat effectief zal zijn. Er zijn twee mogelijkheden. In de eerste plaats is er de mogelijkheid dat het KNLP bij zal dragen aan het werk van visie-ontwikkeling. Het KNLP levert b.v. procesmatige ondersteuning gericht op het komen tot een gezamenlijke visie. De effectiviteit van het KNLP kan dan in eerste instantie worden afgemeten aan haar bijdrage aan de visie-ontwikkeling (snelheid en breedte waarmee de visie wordt aanvaard) en zodra deze staat aan haar bijdrage er aan te werken.

De tweede mogelijkheid is dat het KNLP niet actief bijdraagt, maar in plaats daarvan passief het proces gadeslaat. De kans is dan erg groot dan haar werk contraproductief zal zijn. Ze zou dan een

fuij kunnen worden om eerst nog maar niet de confrontatie met elkaar aan te gaan en het moeilijke werk aan te vatten, om nog maar eens om de hete brij heen te lopen. Redenerend vanuit deze tweede mogelijkheid zou het KNLP voor ons volstrekt niet effectief zijn, wat ze ook zou doen. Wij weten namelijk wat we zelf willen. Wij weten wat anderen willen. We weten waarin we verschillen. Belangenstrijd dus. Wij willen afstemmen maar zullen uiteindelijk de kritische punten zoeken te regelen via het overheidsbeleid. Daar ligt dan onze core-business. Het KNLP zal dan voor ons weinig kunnen betekenen.

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om in organisatorische zin betrokken te zijn bij het KNLP?

In deze tijd van coalitievorming zijn banden van belang. Echter, het KNLP zal zich voor ons eerst moeten bewijzen willen we bijvoorbeeld onze naam aan het netwerk verbinden.

Wanneer heeft het KNLP zich bewezen voor jullie?

Als men twee jaar gedraaid heeft en wij steeds verrast zijn door nieuwe stappen.

Wanneer zou de milieufederatie verrast zijn?

Als het KNLP het werk van de federatie zou verlichten, als er aan de natuur- en milieugroeperingen tegemoetkomende stappen gezet worden.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

Organiseer symposia en zoek daarvoor confronterende onderwerpen. Een voorbeeld op dat vlak zijn de Keuning Congressen¹.

De organisatie achter deze congressen zoekt elk jaar een aansprekend item gericht op landschap, geografie en ruimtelijke ordening. Het KNLP moet natuurlijk niet in hetzelfde water gaan vissen, dat zou voor beide partijen schadelijk zijn. Het gaat erom dat men op het eigen terrein actuele ontwikkelingen weet te traceren die tot een interessante vraagstelling leiden. Dit vergt een welhaast journalistieke insteek, d.w.z. goed op de hoogte zijn van wat er speelt in het netwerk en anticiperen op toekomstige ontwikkelingen. Een voorbeeld op landbouw/plattelandgebied is: er is sprake van een nieuw Europees Landbouwbeleid, welke aanknopingspunten biedt dit voor natuurvriendelijke landbouw in het Noorden?

Welke bedreigingen ziet u?

Dat het KNLP het netwerken als een doel op zich zou zien. Het zal ten dienste moeten zijn aan externe doelen.

Weet u van anderen, of andere organisaties, die belangstelling zouden hebben of een bijdrage zouden kunnen leveren aan het werk van dit netwerk?

Ik zou de volgende kunnen noemen:

- Regio PR-oject
- V.K.G.D.
- Breed overleg Kleine Dorpen Drenthe
- Recreatie-organisaties
- Waterschappen (in hun nieuwe structuur)
- Cultuurmonumentenorganisaties (St. Oude Groninger Kerken, St. Groninger Molens en op dit gebied bovenlokaal: de Federatie van Monumentenorganisaties in Groningen)

---

¹ Het Keuningcongres heeft als jaarlijks terugkerend wetenschappelijk podium op het terrein van landschap, geografie en ruimtelijke ordening inmiddels een gerenommeerde reputatie opgebouwd. Voor meer informatie: Keuning Instituut, Damsterdiep 42, 9711 SM Groningen. Tel. 050 – 5890975. Fax 050 – 3119280. E-mail: kimvdam@keuninginstituut.nl. Site: <http://www.keuninginstituut.nl/>

Staatsbosbeheer, Leeuwarden, ing. S.P. Visser

Wat is en doet Staatsbosbeheer?

Staatsbosbeheer is een verzelfstandigde organisatie van het min. van LNV. Staatsbosbeheer heeft een eigen Raad van Toezicht. Deze RvT legt weer verantwoording af aan de Minister van LNV. Staatsbosbeheer is een uitvoerende organisatie. Ze ontwikkelt geen beleid. Bosbeleid en natuurbeleid worden ontwikkeld door de directie Natuur. Vanuit haar kennis en ervaring beïnvloedt Staatsbosbeheer wel de beleidsvorming. Zo is b.v. het Programma Beheer voor een deel gebaseerd op ideeën die bij Staatsbosbeheer zijn ontwikkeld.

Staatsbosbeheer heeft haar hoofdkantoor in Driebergen. Daar zitten ook de 5 ondersteunende afdelingen. Te weten de afdeling terreinbeheer, de afdeling planning en controle, de afdeling personeel en bedrijf, de afdeling facilitair en afdeling communicatie en marketing.

Staatsbosbeheer wordt (via haar Raad van Toezicht) vanuit 'Den Haag' aangestuurd en heeft als prioritaire taak het beheer van de natuur- en recreatieterreinen die eigendom zijn van het Rijk (220.000 ha). Daarbinnen streeft SBB naar het realiseren van een aantal natuur- en recreatiedoeltypen. De indeling voor deze doeltypen komt min of meer overeen met die van Programma Beheer. SBB verantwoordt zich via een jaarverslag en via een prestatieverantwoording.

Andere taken van Staatsbosbeheer zijn het bevorderen van natuurgerichte recreatie, produceren van natuurproducten en bewaken van cultuur historische landschappelijke elementen. Tenslotte is SBB ook zeer actief in communicatie met 'de samenleving'. SBB streeft naar verankering in de maatschappij.

Staatsbosbeheer monitort het werk aan beoogde natuurresultaten. De uitkomst van deze monitoring wordt o.a. in verslaglegging opgenomen. De monitoringsgegevens geven bovendien de mogelijkheid een inschatting te maken van effecten van inspanningen van SBB zoals bij de periodieke kwaliteitsrapportages.

Staatsbosbeheer, regio Fryslân, neemt deel aan de provinciale commissie landelijk gebied. Dit is een breed samengesteld college ter ondersteuning van het provinciaal bestuur. Iedere provincie heeft zo'n adviesraad. In deze raad worden onderwerpen als landinrichting en het Programma Beheer besproken. Naast Staatsbosbeheer zitten ook oa. ook de NLTO en de Milieufederatie Friesland in deze raad.

U spreekt over beheer. Is hierin ook sprake van samenwerking met de landbouw?

Zeer zeker. We proberen juist zo veel mogelijk in samenwerking met boeren de beheersfunctie in te vullen. Zo hebben we ruim 5000 ha grasland in beheer waarvan 95 % door boeren wordt beheerd.

Verder nog iets met boeren?

Ja, over waterpeilen. We willen dit in Friesland graag hoger. We zien dat er in Zuid -Holland met een slootpeil van 40 cm beneden maaiveld een goede productie te halen is. Dat moet volgens ons ook in Friesland kunnen. Ik wil hierover discussiëren met de landbouw in Friesland. Ik wil er inhoudelijk over praten, op basis van argumenten. Tot nu toe heeft dit onderwerp veel te lijden onder vooroordelen.

Het KNLP is bedoeld om ten behoeve van innovatie op het platteland kennisvrager en kennisaanbieder te ondersteunen en met elkaar in contact te brengen. Zijn er binnen Staatsbosbeheer innovatieve ontwikkelingen waarvoor expertise van buitenaf gehaald wordt?

Een activiteit die op moment veel aandacht heeft bij Staatsbosbeheer is de eigen kwaliteitsborging. Dit vergt veel deskundigheid. We kunnen dit voor een deel intern vinden. We schakelen er ook externe bureaus voor in.

Welke b.v.?

Bureau Everts en de Vries, Bureau Bakker te Assen, Bureau Altenburg & Wijmenga te Veenwouden, Arcadis, Oranjewoud, etc.

Wat zou u onder plattelandsontwikkeling verstaan? En wat is de plek van de landbouw daarin?

Ik noem een aantal aspecten:

- Voldoende recreatieve voorzieningen, o.a. door natuurgebieden.
- Aanwezigheid van voldoende grote natuurgebieden en verbindingszônes. Dit is ook van belang voor waterbeheer (een druppel regen valt schoner uit schone lucht).
- Voldoende werkgelegenheid.
- Het landschap kunnen beleven.

Je zou wat dit laatste betreft kunnen denken dat het iemand uit de stad worst zou wezen. Het bewustzijn over de cultuur-historische betekenis van het landschap groeit echter. Hierdoor groeit ook waardering voor bos en landschap. Voor Friesland was het winnen van land op de zee de eeuwendoor een belangrijk gegeven. Je ziet dat terug in het landschap. Dat moet zichtbaar blijven en niet verdwijnen door Engels raaigraswoestijnen. Ik pleit daarom voor het behoud van de kenmerken van de oude cultuurlandschappen. Dit is trouwens ook het doel van Belvédère.

Is er toekomst voor de landbouw in dit scenario?

Bij beheer van cultuurlandschappen zijn boeren heel hard nodig. Natuur- en landschapsorganisaties aan de ene kant en boeren aan de andere kant moeten leren dat ze eerder partners dan vijanden zijn. Ze komen elkaar tegen als concurrenten op de grondmarkt, de prijzen voor grond zijn daar een illustratie van, maar verder zijn er veel gemeenschappelijke belangen. Het bewaren van het landschap, wat o.a. ook wil zeggen het voorkomen van ongebreidelde bouw van industrieterreinen, is er één van.

Een ander belang is het gezamenlijk concreet maken van projecten uit de dikke bundel 'Tijd om te kiezen'. Daarmee moeten we proberen de Langman-gelden te benutten. Dé kwaliteit van het Noorden is dat het rustig, stil en schoon is. We kunnen er samen aan trekken om dat te behouden. Dit geeft de volgende aandachtspunten:

- Er vindt nog steeds ferme uitbreiding plaats van steden, dorpen en bedrijfsterreinen. Dit moet in een andere richting omgebogen worden, richting verdichting.
- Om deze verdichting te sturen is er behoefte aan wooncapaciteit in en bij enkele grotere steden en is het nodig dat bedrijven zich kunnen vestigen in clusters. Deze ombuiging zou verdere versnippering van het platteland voorkomen.
- Vervolgens is infrastructuur nodig. Snelwegen moeten als echte verbindingsassen gaan functioneren en niet als mogelijkheden voor lintbebouwing.
- Ook de boezem(water)kwaliteit en kwantiteit moeten aandacht hebben. Verhoging van de boezemkwantiteit geeft minder risico op wateroverlast. Verbetering van de waterkwaliteit geeft meer mogelijkheden voor ecologisch boeren, voor de natuurfunctie en voor de visserij. Denk verder ook aan mogelijkheden voor watersport.
- Wil de landbouw mee kunnen doen dan moet ze zich kunnen ontwikkelen. Dat zal m.i. vooral moeten door functieverbreding.

Kortom, ik daag de landbouw uit om samen met de natuur- en landschapsorganisaties invloed uit te oefenen op het ruimtelijk ordeningsbeleid van de overheden en er zelf concreet mee bezig te zijn door middel van projecten.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten? Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

We kunnen op verschillende manieren actief zijn.

- a. Er is een kennisafdeling in Driebergen en in de regio's. Inzet zal in beginsel minimaal kostendekkend moeten zijn.
- b. Er is veel praktijkkennis die gedeeld kan worden. Enkele voorbeelden:
  - We hebben in Friesland een goed lopend helofytenveld. Hiermee wordt boezemwater gezuiverd van fosfaat. Dit maakt het water geschikt om te gebruiken voor laagveenontwikkeling. De beheerder van dit veld kan met zijn kennis waterschappen van dienst zijn.
  - In het Wijnjeterperschar heeft de heer Graddus Schieving (van SBB) veel ervaringskennis opgedaan over het werken aan botanische doeltypen voor graslandbeheer. Dit kan interessant zijn voor boeren in het kader van agrarisch natuurbeheer. Graddus krijgt nu al vragen van waterschappen en boeren-natuur-verenigingen.
  - We hebben veel ervaring met boeren die voor ons natuurbeheer uitvoeren. Met het Programma Beheer kunnen boeren nu ook aan natuurbeheer op eigen terrein doen. Bij SBB-opzichters is veel kennis te halen over hoe dit te doen, kennis over natuurdoelen

(bloemrijke hooilanden, bossingels, etc.) en kennis over het opstellen van een contract(je).

Kortom onze districtshoofden en andere buitendienstmensen kunnen op workshops, themabijeenkomsten of anderszins de nodige inbreng verzorgen. Beschikbare tijd is wel een probleem.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde voor u?

Het KNLP zou voor ons meerwaarde hebben als het door middel van activiteiten bij zou dragen aan contact tussen boeren en medewerkers van SBB. Onze buitendienstmedewerkers moeten weten hoe boeren werken en voelen. Ze moeten gesprekspartner worden. Andersom zou het goed zijn als boeren idee kregen van wat belangrijk is voor natuurbeheer. Je zou op deze manier werken aan gemeenschappelijkheid bij partijen die beide het platteland gebruiken als middel van bestaan.

Het KNLP heeft o.a. als doel

- het aanbod van kennisleveranciers afstemmen op de vraag,
- innovatie stimuleren door knelpunten en kansen op te sporen en
- het debat bevorderen.

Welke activiteiten zijn te bedenken en welke leveren de beste bijdrage aan de doelstellingen?

Ik zou enkele interne activiteiten kunnen noemen op het vlak van kennisuitwisseling. Misschien kunnen ze voor het KNLP als voorbeeld dienen.

In de eerste plaats noem ik de bijeenkomsten voor kennisuitwisseling die onze eigen kennismakelaar Joop Kalb organiseert. Deze zijn in het bijzonder bestemd voor opzichters, boswachters en districtshoofden. Bij deze bijeenkomsten gaat het vooral om het uitwisselen van ervaringskennis. Hij organiseert deze bijeenkomsten aan de hand van thema's. De werkwijze is dat er een denkgroepje uit de betrokkenen wordt gevormd. Joop inventariseert de vragen die aan de orde moeten komen en wie ze zou kunnen behandelen. Vervolgens wordt met de denkgroep een programma opgesteld. De bijeenkomsten hebben kennisoverdracht als doel. Daarmee helpen ze ook in het overbruggen van verschillen in aanpak. Verder dragen ze veel bij aan teamvorming. Een tweede activiteit is die van 'Twining'. Dit betreft geformaliseerde samenwerking tussen onderdelen van SBB. Hier wordt ook een contract(je) opgesteld waarin doel, aanpak en verantwoordelijkheden beschreven worden.

Tenslotte is er ook ruimte voor leerbezoeken aan collegae.

Heeft u, of uw organisaties belangstelling om in organisatorische zin betrokken te zijn bij het KNLP? Ondersteuning met mensen en middelen? Deelname in de Raad van Advies?

Ik of een medewerker zou uitgenodigd kunnen worden voor de Raad van Advies. Ik ga er hierbij vanuit dat dit voor 3 à 4 keer per jaar zou zijn.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

Breng vooral mensen bij elkaar. Organiseer daarvoor concrete dingen. Organiseer b.v. een studiedag.

Wil SBB meedoen bij het organiseren van zulke bijeenkomsten?

Wij kunnen in ieder geval meedenken over de invulling van zulke dagen.

Ook in financiële zin?

In principe wel. Onze bijdrage zal in verhouding moeten zijn met ons aandeel in het programma. En dat zou weer in relatie moeten staan met onze kerntaken.

Welke organisaties zouden in uw ogen een rol moeten hebben in dit netwerk en aan wat voor rol denkt u dan? (kennisaanbieder, kennisvrager, mede-initiatiefnemer)

Ik zou naast de landbouworganisaties kunnen noemen de VVV-kantoren, de ANWB en de watersportorganisaties. Er zit ook veel kennis bij DLG, provincie en waterschappen en natuurlijk het steunpunt agrarisch natuurbeheer.

Kamer van Koophandel Friesland, de heer P. Boomsma

Boomsma werkt bij de Kamer van Koophandel op de afdeling Regiostimulering. Deze afdeling bestaat uit 4 functionarissen waar Piet er één van is. Boomsma is na zijn studie begonnen op de Fryske Akademy als onderzoeker. Hij heeft daar een promotiestudie gedaan naar de arbeidsvoorziening in de provincie Friesland. Daarna is hij gaan werken bij de provincie Friesland. Ook hier hebben economische vraagstukken zijn aandacht gehad. Door dit werk heeft hij naam gekregen als economische onderzoeker in Friesland. Bij de Kamer van Koophandel richt hij zich op onderzoek en beleidsadvies. Door zijn economisch onderzoek heeft Boomsma naar eigen zeggen goed zicht op beschikbare data voor economisch onderzoek.

Bent u eerder geïnterviewd in het kader over kennisnetwerken?

Nee, maar het streven om te komen tot een kennisnetwerk verbaast me niets. Het is een trend om elkaar op te zoeken. Tegenwoordig wordt alles in of onder kennisnetwerken geschoven. We doen daar zelf ook aan mee. De Politie Friesland heeft het initiatief genomen om te komen tot het Netwerk Onderzoek Friese Samenleving. Andere partijen die hierin participeren zijn de Provincie Friesland, Arbeidsvoorziening Noord-Nederland, de KvK, de GGD, Partour (is maatschappelijk werk), Bibliotheekdiensten, de NHL, de CHN en de Fryske Akademy. Wij worden de laatste tijd ook door wetenschappelijke instellingen benaderd. De neiging tot netwerken van wetenschappelijke instellingen heeft misschien te maken met de noodzaak voor universiteiten om aansluiting te zoeken bij het bedrijfsleven in verband het beleid van de overheid. Er is behoefte aan geld in de universitaire wereld. Men probeert aansluiting te vinden op geldstromen van het bedrijfsleven.

Welke vraag naar kennis op het vlak van plattelandsontwikkeling is er bij u of uw organisatie?

We hebben vooral behoefte aan 'droge' kennis over landbouw en platteland. Data en analyses. We willen wat dit betreft graag data over de ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw. Subvragen die hieruit voortvloeien zijn:

- In welke mate vindt er momenteel schaalvergroting plaats?
- Welke technologische ontwikkelingen worden doorgevoerd?
- Ervan uitgaande dat plattelandsontwikkelingsverhaal feitelijk een ruimtekwestie is, welke vraag is er naar ruimte en welke is er te verwachten?

In de tweede plaats is er behoefte aan proceskennis. We zouden betrokken kunnen zijn bij lokale en regionale projecten om leefbaarheid een economische basis te geven. Eén van de mogelijkheden daartoe is informatisering van het platteland. Hiermee leg je infrastructurele voorzieningen aan waardoor nieuwe vormen van bedrijvigheid kunnen ontstaan op het platteland. Voor dergelijke projecten moet je partners zoeken, moet je b.v. dorpsverenigingen bij het proces betrekken. De vraag die hier voor ons uit voortkomt is: hoe pakken we zo'n totaal ontwikkelingsproces aan?

Wat kunt u zelf bieden op het vlak van plattelandsontwikkeling?

Om een indruk te geven over de mogelijke inbreng van de Kamer van Koophandel in het netwerk geef ik een overzicht van onze kernactiviteiten.

- a. 'Zeker zaken doen'. Deze activiteit omvat het bijhouden van registers. Hierdoor kunnen we informatie geven over ondernemingen.
- b. Voorlichting. We geven b.v. voorlichting voor starters en over exportbevordering.
- c. Regiostimulering. Deze activiteit kent twee aandachtsgebieden. Aan de ene kant is er de beïnvloeding van het overheidsbeleid ter bevordering van bedrijvigheid. Aan de andere kant de stimulering zelf: het uitvoeren van projecten.

Als het over pure kennis gaat kan ik zeggen dat we veel statistische informatie kunnen bieden over bedrijven op het platteland. Dit halen we o.a. uit de jaarlijkse 'Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling', de ERBO.

Bij kunde op het vlak van plattelandsvernieuwing zou ik vooral onze startersbegeleiding willen noemen. Een aantal onderdelen hiervan is:

- a. Het organiseren van startersmarkten. Met deze bijeenkomsten willen we ons presenteren aan mensen die een bedrijf willen beginnen en geven we voorlichting.

- b. Informatie voor starters.
  - Starterspakket (voor f 25,- aan te vragen bij de KvK).
  - Algemene voorlichting van startersbegeleiders, o.a. over het schrijven van een ondernemingsplan. (Een front-office activiteit.)
- c. Specifieke informatie voor starters. We bieden de gelegenheid om deskundig advies te ontvangen over specifieke vragen. Dit is echter beperkt. Het is voor maximaal één uur en tegen een gereduceerd tarief van f 50,-. De beperking heeft te maken met het voorkomen van concurrentie op het terrein van commercieel advieswerk.

Welke rechtsvorm trouwens kent de KvK zelf?

Wij zijn een publiekrechtelijke organisatie. Geen overheidsinstelling. We worden voor 60 % gefinancierd door het bedrijfsleven. De resterende 40 % komt uit dienstverlening.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een meerwaarde?

Het KNLP zou vooral een stuk samenwerking moeten bevorderen om tot een goede benutting van de Langman-gelden te komen.

Langman is een hoogleraar uit het Noorden die in 1996 door EZ is gevraagd een revisie voor het economisch beleid voor het Noorden te formuleren. Hij heeft daarvoor een commissie opgericht. Het werk van deze commissie, de cie. Ruimtelijke Ontwikkeling Noord-Nederland, heeft uiteindelijk het rapport 'Kompass voor het Noorden' opgeleverd. Hiermee is een bedrag gemoeid van ongeveer 5 miljard gulden voor de periode 2000 – 2006.

Wat zou het KNLP dan moeten doen?

Zien te komen tot verdichting van activiteiten. De nodige aandacht besteden aan platteland, dat uit meer bestaat dan uit de landbouw alleen. Etc.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Hoe zou het KNLP hieraan aan kunnen bijdragen?

Twee punten:

- In het rapport 'Kompass voor het Noorden' worden een aantal economische zones aangegeven. In deze zones ligt de nadruk op economische ontwikkeling. Daar hebben we geen bezwaar tegen. Een punt van zorg is echter dat er buiten deze zones ook bedrijvigheid is. Het KNLP kan helpen om dit voldoende in het oog te houden. Ze kan erin bijdragen dat er buiten de economische zones een integrale ontwikkeling van alle functies op het platteland plaatsvindt.
- Naar mijn mening is er door allerhande partijen in het Noorden alleen gezamenlijk voldoende body op te brengen om projecten in het leven te roepen. Dit kunnen o.a. projecten zijn voor overgang van puur landbouwgebieden naar gebieden waarin ook de toeristische activiteiten geboden worden. Het KNLP kan hierin een samenvoegende functie vervullen.

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om organisatorisch betrokken te zijn bij het KNLP?

We willen zondermeer betrokkenheid. Ik denk ook dat we een waardevolle bijdrage kunnen leveren. We zijn beschikbaar voor deelname in de Raad van Bestuur. Ondersteuning met mensen of middelen zou besproken moeten worden. Dit zal vooral afhankelijk zijn van de projecten die opgezet worden.

Ik kan me diverse projecten voorstellen. Een voorbeeld is projecten op het gebied van recreatie in combinatie met het exploiteren van natuurwaarden. Er zouden dan samenwerkingsverbanden opgezet moeten worden waarin ook partijen als de Friese Milieufederatie en Natuurmonumenten zouden deelnemen.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

- a. Een belangrijk aandachtspunt voor het KNLP is dat het opgezet wordt aan de hand van projecten. Partijen moeten uitgenodigd worden tot deelname in projecten.
- b. Voorkom dat het initiatief te veel vanuit de landbouwhoek gecoördineerd wordt. Het platteland moet niet te eenzijdig gezien worden als een landbouwgebied. Dat geeft het risico dat andere mogelijkheden voor het platteland over het hoofd gezien worden.
- c. Heb nuchtere verwachtingen. Denk niet bij iedere activiteit 100% van de bij het netwerk aangesloten instellingen moet participeren.

- d. Als je iets wilt organiseren, formuleer dan eerst een doel. Verweef dat in je plan. Probeer voor dit doel partijen bijelkaar te brengen. Partijen kunnen dan aan de hand van dit doel de afweging maken deel te nemen of niet. Het realiseren van een nieuw natuurgebied is voor ons b.v. nauwelijks interessant. Het wordt anders als dit plan conflicten geeft met bedrijfsmatige aspecten in het gebied. Dan willen we ook meepraten.
- e. Wat het werk van het KNLP interessant kan maken is het bevorderen van het debat over de toekomst van het Noorden. Een kernvraag is dan b.v.: "Hoe willen we dat het Noorden er over 20 jaar uitziet?" Vervolg vragen zijn dan:
  - Welk streefbeeld zouden we daarover kunnen tekenen?
  - Hoe willen we dat bereiken?
  - Met welke mogelijke tegenstrijdige ontwikkelingen hebben we dan te maken?
  - Wie spelen hierin belangrijke rollen?
  - Wie verplicht zich tot inspanningen?
  - Welk pad kunnen we uitstippelen?

Weet u van anderen, of andere organisaties, die belangstelling zouden hebben of een bijdrage zouden kunnen leveren aan dit netwerk?

Ik zou kunnen vertellen dat we als KvK zelf in april een groot openbaar debat organiseren over de ontwikkeling van de Friese economie. We hebben daar 150 mensen voor uitgenodigd.

Katalysator, ir. E.C.J. van Nijen

Wat is Katalysator?

Katalysator is de projectorganisatie van de NLTO. Katalysator is geen bemiddelaar. Het werk dat Katalysator doet is dus niet te vergelijken met dat van Syntens. Syntens is de innovatie-organisatie van het ministerie van Economische Zaken. Katalysator verwijst niet maar voert opdrachten/projecten compleet uit. Overigens worden door Katalysator veel partijen ingehuurd voor onderdelen van de uitvoering.

We merken dat we in de sector gewaardeerd worden als een partij die klussen kan afmaken. (Zie verder de bijgevoegde folder a.u.b.)

Bent u eerder geïnterviewd in het kader van initiatieven tot kenniscentra?

Reeds in 1997 zijn we nauw betrokken geweest bij een onderzoek over dit onderwerp. Aanleiding was toen het rapport Peper. Dit gaf de aanzet tot het centraliseren van kennis richting Wageningen. Men heeft toen in het Noorden moeite willen doen om de Noordelijke onderzoeksinstellingen voor het Noorden te behouden. Ook de grote bedrijven in het Noorden zoals Agrico en Avebe leek dit van belang. Het onderzoek is verwoord in het rapport 'Noordelijke kennisvoorziening in de plantaardige sector', met als ondertitel 'Marktinventarisatie in Noord-Nederland m.b.t. plantaardig landbouwkundig onderzoek in samenhang met de vorming van KCW'. (Zie verder het bijgevoegde rapport a.u.b.)

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten?

We kunnen op veel verschillende gebieden van advies dienen. Laat ik de volgende noemen:

- milieu
- kwaliteitszorg
- ketenmanagement
- plattelandsvernieuwing.
- automatisering

Daar waar ons werk landbouwkundige innovatie betreft is er een tweedeling aan te brengen. Aan de ene kant is er de innovatie in de primaire sector. We werken dan vrijwel uitsluitend met groepen boeren. Aan de andere kant is er de agribusiness. Bij de agribusiness betreft het b.v. de introductie van nieuwe producten. Een voorbeeld hiervan is een project voor de firma Fino Fine Food in Oosterwolde. Dit bedrijf is weer een onderdeel van Koninklijke Smilde Groep. In dit project ging het om het realiseren van een lijn biologische koelversmaaltijden. We hebben o.a. 20 recepten laten ontwikkelen door een professionele kok en vervolgens de logistiek voor de ingrediënten geregeld.

Welke 'moeilijkheidsgraad', in guldens uitgedrukt, hebben de meeste van jullie projecten?

De meeste projecten zitten qua omzet rond de 100.000 gld en hoger.

Welke condities hanteert u bij het verstrekken van kennis?

Onze werk kent tarieven. Dat werpt een drempel op voor b.v. individuele boeren. We werken daarom voor de primaire landbouw vaak met groepen van agrariërs. Voor deze innovatiegroepen proberen we dan aanvullende financiering te vinden bij overheden.

Een tweede conditie in ons werk is tijd. Onze opzet leent zich moeilijk voor ad hoc vragen. Voor boeren wil ook dat nog wel eens een drempel zijn.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een meerwaarde?

Het KNLP kan in onze optiek een meerwaarde vervullen door het tegenovergestelde te bieden van ons. Dat wil dan zeggen dat men snel en goedkoop moet zijn. In Noordbroek, Groningen, is men bezig met zwartebessenproductie. Nu stuit men b.v. plotseling op een conserveringsprobleem. Men heeft snel een advies nodig. Op zo'n moment is er behoefte aan iemand die men kan bellen en die vlot mee kan denken. Iemand die vervolgens gaat bellen en na een paar uur kan zeggen, je moet die en die van Van Hall hebben, hij is op de hoogte, hij is dan en dan bereikbaar.

De medewerkers van het KNLP moeten dus zorgen voor de aansluiting van de wereld van de kennisvragers op die van de kennisbieders. Men moet bij wijze van spreken vlot mee kunnen lopen, kunnen meepraten, het hiaat kunnen ontdekken en verbinding kunnen maken. Om dit werk te kunnen doen moeten KNLP'ers contacten opbouwen. Ook in Wageningen. Maak maar een afspraak met deskundigen in Wageningen; "Ik kom je wat vertellen over wat er in het Noorden speelt." Probeer een groep van onderzoekers bij elkaar te krijgen en vertel je verhaal aan de hand van een paar voorbeelden. Kortom, bevorder de aansluiting van de kennisvragers in Noord Nederland op de kennisbronnen in Wageningen en elders. Een probleem hierbij is dat wetenschappers vaak niet erg gericht zijn op wat men in de praktijk aan kennis nodig heeft. Een mutant in deze is J.D. van der Ploeg.

Wie stel je aan voor dit soort werk? Wat is het profiel?

Het moeten mensen zijn die in het Noorden de weg weten, het werk durven aan te vatten (met koude moter de weg op) en de taal van de sector en van wetenschappers spreken.

Wat zou de werkplek moeten zijn voor deze netwerkers?

Laat ze opereren vanuit het hart van de landbouw, het NLTO kantoor. Dit terwijl de NLTO zich verbreed richting natuur, landschap, etc. Laat ze heel dicht zitten op het agrarisch netwerk met al zijn vertakkingen.

Wat moeten ze in hun mars hebben?

- Het netwerk in Noord Nederland kennen + het basisnetwerk bij kennisinstellingen.
- Knopen kunnen leggen, gemakkelijk toegankelijk zijn.
- Bovenstaande vergt een analytisch vermogen.
- Communicatieve vaardigheid om daar waar het lastig wordt door te breken.
- Geen oppervlakkige makelaardij. Men moet op de hoogte zijn. Soms een wetenschappelijk artikel lezen.
- Objectief en onafhankelijk

Kortom: Het profiel van zeg maar een praktisch ingestelde IKC'er.

Is het werk maar twee makelaars te doen?

Het is te doen als ze maar niet projecten gaan uitvoeren en als ze maar kunnen schakelen.

Misschien moeten er zo nu en dan mensen op free lance basis bij betrokken worden, b.v. voor het uitwerken van een adressenbestand of voor het organiseren van een bepaalde activiteit.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt? Ervaart u het systeem als een drempel om tot realisatie van ideeën te komen? Hoe zou het KLNP hieraan aan kunnen bijdragen?

Twee opmerkingen:

- a. Op dit moment drukken de provincies een zware stempel op innovatie in het Noorden. De provincies hebben ideeën over plattelandsontwikkeling én ze hebben de financiën in handen (Prov. gelden, ISP, LEADER, WCL). Dit kan belemmerend of bevorderend werken.

Vergeet u LASER-geld niet?

LASER-geld is stimuleringskader-geld. Wat dit betreft hebben we de ervaring dat je gemakkelijker in de regio geld kunt vinden dan uit de roulettebak van het stimuleringskader. Bovendien kosten aanvragen bij het stimuleringskader veel tijd.

- b. Het KNLP kan vooral bijdragen aan het totale verhaal van innovatie door te investeren in de voorbereiding van projecten. Het KNLP moet steeds proberen om in een vroeg stadium al mee te denken met initiatiefnemers. Open. Onbevangen. Meedenken dus, ook al is het initiatief niet direct commercieel te maken. Vervolgens moet men er voor waken het project zelf te gaan managen. In de nazorg kan men weer het nodige betekenen, dit voor vragen die echt niet meer bij het project horen.

Het KNLP heeft o.a. als doel

- het aanbod van kennisleveranciers afstemmen op de vraag,
- innovatie stimuleren door knelpunten en kansen op te sporen en
- het debat bevorderen.

Welke activiteiten zijn te bedenken en welke leveren de beste bijdrage aan de doelstellingen?

Een paar ideeën:

- Het KNLP moet vooral onderwerpen oppakken die niet door commerciële partijen aangepakt kunnen worden. Een voorbeeld is het proberen van de meekrabteelt (ATO) waarbij het contact met wetenschappers gelegd moet worden en er goede afspraken gemaakt moeten worden, zowel inhoudelijk als financieel.
- Bij Syntens werken 3 scouts. Deze scouts bezoeken nu alle 1400 MKB-bedrijven in het Noorden. Elk een derde deel. Ze doen daarmee veel kennis op over contacten, producten en situaties. Het KNLP moet contact zoeken met deze scouts.
- Goed contact opbouwen met Steunpunt voor agrarische natuurbeheer.
- Kennisconferenties organiseren. Bijvoorbeeld over e-commerce. Opwarmen met een paar venijnige artikelen in de (landbouw)pers. Zo'n activiteit hoeft het KNLP misschien niet eens zelf te doen. Ze zou het kunnen laten bij een aanzet. Een commerciële partij zou het verder kunnen uitwerken. "Is dit niet iets voor jullie? Er is nog aan te verdienen ook!"

Heeft u, of uw organisatie, belangstelling om in organisatorische zin betrokken te zijn bij het KNLP? Ondersteuning met mensen en middelen? Deelname in de Raad van Advies?

Laat ik er dit van zeggen. Het Technocentrum Noord Nederland heeft participanten, b.v. het Van Hall-instituut. Deze participanten verwachten dat het technocentrum hun kachel aanmaakt. Dat moet je hier niet hebben. De kennismakelaars van het KNLP moeten de vrijheid hebben om steeds de best passende kennisbieder voor te stellen. Ze moeten niet voor een bepaalde partij hoeven te kiezen omdat deze bij de familie hoort en contributie betaalt. Katalysator moet daarom ook geen participant worden.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Hoe verdienen ze b.v. hun geld?

Een aantal mogelijkheden:

- Financiering door activiteiten. Bijvoorbeeld het exploiteren van een startpagina op internet.
- (Noordelijke) financiers:
  - Provincies
  - Grote kennisvragers als banken en grote bedrijven
  - LNV. (Het ministerie heeft immers de aanzet gegeven tot een bepaalde invulling van de kennis-infrastructuur. LNV stopt daarom veel geld in de aanpassing van Wageningen. Dit moet echter geen kenniseiland worden. LNV moet daarom ook zorgdragen voor het contact tussen Wageningen en de regio: kenniscorridors scheppen. Dit hoeft weer niet alleen met Wageningen. Het kan ook zijn richting Leiden, Maastricht, buitenlandse kenniscentra, etc.)
  - Kennisaanbieders moeten terughoudend zijn.

Welke bedreigingen ziet u?

- a. De continuïteit is een aandachtspunt bij afhankelijk zijn van financiering van buitenaf.
- b. Het thema van kenniscentra/netwerken hangt nu al erg lang boven de markt. Het initiatief moet niet over de haalbaarheids/houdbaarheidsdatum heengaan. Het moet er nu van komen.
- c. Afhangelijkheid van de mensen die aangesteld worden. Kunnen het imago maken of breken.

Provinsje Fryslan, de heer A. Kramer

Kramer werkt bij de afdeling economie en infrastructuur met als aandachtsgebied recreatie, toerisme en economie. Een onderdeel van zijn functie is het initiëren en stimuleren van het gebruik van de gelden uit regionale economische budgetten. Dit zijn o.a. de middelen uit de regeling 'Kompas voor het Noorden'. Verder is de heer Kramer bij de Provincie ook contactfunctionaris voor WCL-gebieden. Voor deze gebieden in Fryslan is de heer Jan Sytsma de steunpuntfunctionaris. Hij is via Katalysator aangesteld. De Provincie Fryslan heeft ca. 600 medewerkers. De provincie heeft geen eigen onderzoeksafdeling zoals sommige andere provincies wel hebben.

De provincie is naast kennisaanbieder ook kennisvrager. Wanneer schakelt de Provincie als kennisvrager op het vlak van landbouw en plattelandsvernieuwing derden in?

Met betrekking tot landbouw en plattelandsvernieuwing zou je kunnen zeggen dat we op twee niveaus als vrager opereren. In de eerste plaats is dit vanuit de beleidsinvalshoek. Een voorbeeld hiervan is de analyse van de hoofdcontouren van de nota over invulling van het gebiedsgericht beleid. Hiervoor hebben we een extern bureau ingeschakeld. Dit bureau doet de analyse en schrijft het concept van de nota. Intern wordt de nota verder afgemaakt en aan GS voorgelegd. GS stellen de nota uiteindelijk vast. Als je de omvang van opdrachten op dit niveau in guldens uit zou willen drukken moet je denken aan f 200.000 tot f 250.000. Het uitbesteden van werk op het vlak van beleidsontwikkeling heeft ook te maken met het beleid van de Provincie om geen eigen onderzoeksafdeling te hebben. GS wil dat het Provincie-apparaat zich vooral richt op beleidsuitvoering.

In de tweede plaats is er het optreden als vrager vanuit uitvoeringsinvalshoek. Dit betreft vaak vragen over zeer concrete zaken. Voorbeeld hiervan is het op WCL-niveau uitzetten van kleinschalig onderzoek naar b.v. ammoniakuitstoot en verbetering van teelten. Deze onderzoeksvoorstellen komen in zo'n geval ook uit het Steunpunt voor het WCL-gebied. Er worden dan organisaties als DLV en Katalysator ingeschakeld.

Wat heeft de Provincie op het vlak van landbouw en plattelandsontwikkeling zelf in de aanbieding?

Wij kunnen expertise bieden op het vlak van beleidsontwikkeling en uitvoering. Enkele voorbeelden:

- We kunnen advies geven over hoe je, vanuit een bestuurlijke invalshoek gezien, initiatieven op een hoger bestuurlijk niveau kunt brengen.
- We hebben inzicht in financieringsmogelijkheden voor tal van innovaties.
- We kunnen een interne doorverwijsfunctie vervullen naar functionarissen van de Provincie die specifieke expertise in huis hebben.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

Mogelijkheden waarmee het KNLP voor ons meerwaarde kan vervullen zijn:

- Intermediaire rol vervullen in het verder brengen van innovaties. Ik bedoel dat men innovatieve zaken op een hoger niveau weet te brengen zodat het effect sorteert.
- Bijdragen in het implementeren van wetenschappelijke inzichten die vertaald zijn in nieuw beleid. Wetenschappelijk werk op het vlak van landbouw en plattelandsontwikkeling leidt gedurig tot nieuwe inzichten. Deze kunnen sterk bijdragen aan vernieuwing op het platteland. Nieuw beleid is echter niet voldoende. Het vergt ook het maken van een vertaalslag naar de plaatselijke praktijk.
- Onafhankelijk opereren ten opzichte van partijen die vanuit commerciële belangen werken.

Hoe is hier aan te werken door het KNLP volgens u?

Het KNLP gaat in mijn optiek intermediair werk verrichten om innovatieve ideeën verder te brengen en dat vanuit een onafhankelijke positie. De vraag is dan hoe ze deze boodschap kan uitdragen? Enkele punten:

- Benut vooral bestaande kanalen. Zorg dat je aanbieders in de streek goed kent. Bouw goed contact op met vragers.

- Treedt regelmatig op om bekendheid te krijgen. Doe dat met enig charisma. Ik bedoel dat je laat blijken dat je een autoriteit bent op dit intermediaire gebied. Dit doe je door met goede adviezen te komen. Aansprekend is ook dat je een breed netwerk vertegenwoordigt.
- Gebruik moderne geavanceerde informatiemethoden. Geef met enkele statements op een internet-site aan wat je kunt betekenen op het vlak van landbouw en platteland. Heb een startpagina voor landbouw en platteland.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Is dit voor u, of uw organisatie, ook een aandachtspunt?

Op het eigen werkveld ervaar ik het systeem zoals zich dat manifesteert niet als een belemmering voor ontwikkeling van landbouw en platteland. Er zijn veel kennisaanbieders. Financiering is ook geen bottleneck. Alles staat klaar voor goede initiatieven.

Met financiering bedoelt u vooral subsidieregelingen. Het doet me echter aan banken denken. Wat is volgens u de rol van banken in hét systeem?

Banken kunnen een meedenkfunctie vervullen, een adviesfunctie en een brengen-van-slecht-nieuws-functie. Met dat laatste bedoel ik dat de agrarische sector moeilijke tijden doormaakt en het moed vraagt om daarover te communiceren. Soms betekent het dat gesproken moet worden over het opheffen van bedrijfsmatige activiteiten. In een ander geval is het raadzaam te gaan praten over aanvullende activiteiten op het bedrijf. Men kan bevorderen dat de boer voorzieningen op het gebied van natuur of recreatie als aanvullende economische dragers gaat zien.

Hoe moet je in dit licht de kloof zien die momenteel ontstaat tussen het inkomen dat uit het bedrijf te halen is en het inkomen uit vermogen bij verkoop van het bedrijf?

Deze kloof begint inderdaad groot te worden. Het geeft veel boeren de overweging om het bedrijf te beëindigen. Het is daarbij om het even of men op de boerderij blijft wonen. Verder geeft het bedrijfsvergroting. Melkveehouderijbedrijven groeien naar gemiddeld 8 à 9 ton melkquotum.

Hoeveel belangstelling hebben grote bedrijven eigenlijk voor plattelandsvernieuwing? Ze zijn druk met hun bedrijf, hebben ze hun hoofd en handen vol aan.

Ze hebben misschien vanuit bedrijfseconomisch oogpunt weinig belang bij natuur- of landschapsbeheer. Aan de andere kant moeten agrariërs rekening houden met de andere belangen die spelen op het platteland, de andere dan landbouweconomische. **Hun belang in plattelandsvernieuwing is het gestalte geven aan relationele bedrijfsvoering.**

Bovendien, de groei is niet opbeperkt. De rek raakt er best wel uit. Randvoorwaarden gaan knellen. Andere dan landbouwsectoren nemen in omvang toe. Denk aan uitbreiding van de woningbouw, doorvoeren van infrastructurele werken, ontwikkeling van natuurgebieden en behoud van landschap. Een voorbeeld van de invloed van natuur is dat tussen Leeuwarden en Hardegarijp alle landbouwbedrijven tussen de Rijkstraatweg en het merengebied 'De Wielen' zijn uitgekocht.

Blijft er geld voor dit soort ontwikkelingen?

Dat is o.a. afhankelijk van weer nieuw beleid. We zien nu de waterdiscussie. Nieuw beleid geeft ook weer nieuwe budgettaire voorzieningen. Dit geeft weer mogelijkheden om bedrijven uit te kopen.

Deze ontwikkeling bevordert de warme sanering van de landbouw. 'Kleine' boeren worden uitgekocht. Of door de blijvende buurman of door de overheid. We hadden al dat de grote boer slechts in de randvoorwaardelijke sfeer belang heeft bij plattelandsontwikkeling. Hoe zit het nu met de kleine?

Aan de ene kant heeft deze de mogelijkheid het bedrijf duur te verkopen, aan de andere kant de mogelijkheid om investeringen te doen in landbouwoverstijgende activiteiten. Willen deze investeringen iets toevoegen aan de inkomensituatie dan zullen ze direct zeer renderend moeten zijn. Zo niet, dan vergt het blijven van 'kleine' (eventueel verbrede) boer een behoorlijk offer. Een derde weg hier is deeltijdboer worden. Dit is in de lijn van aanvullende activiteiten feitelijk de meest renderende. Het geeft bovendien dat men het onroerend goed, dat alsmaar in waarde stijgt, als een interessante belegging in handen houdt.

Wat we zien is dat er feitelijk allemaal tamelijk zelfstandige ontwikkelingen plaatsvinden. In de landbouw gaat het om schaalvergroten of deeltijdboeren. Daarbuiten is er de woningbouw, de ontwikkeling van natuur, etc. Wat is nu voor de agrarische sector belangrijk?

Het is voor de agrarische sector van belang relaties op te bouwen, want al deze functies gaan opereren in het landelijk gebied. Ze kan dit doen door een goede netwerkstructuur op te bouwen. Laat de individuele agrariër contact opbouwen met de opzichter van Staatsbosbeheer, etc.. Het zal in eerste instantie informeel moeten en van onderop. Laat op een hoger niveau de landbouworganisatie contacten aangaan met andere sectoren. Ik noem de recreatiesector, de natuursector, de zorgsector. Er moet echter geen extreme integratie van sectoren verwacht worden. Dit zeg ik ook gezien de vaak nadrukkelijke kwaliteitsregelgeving voor en de geringe financiële vergoedingen van aanvullende activiteiten. Het landbouw en zorg-concept is hier een voorbeeld van. Het gaat meer om de attitude van de agrarische sector; de intentie om in relatie met andere sectoren in het landelijk gebied op te trekken.

Wat moeten in dit opzicht de boer met de plaatselijke vereniging dorpsbelang? En andersom?

De boer zal de ontwikkelingen op het dorp moeten volgen, b.v. moeten participeren in de dorpsvereniging. Andersom zal de vereniging de antenne moeten richten op de boer. Het gaat om een integratieproces, om het werken aan begrip voor de verschillende belangen. Praktisch kan dit betekenen dat men b.v. gezamenlijk open dagen op landbouwbedrijven organiseert. Op hoger niveau vergt het afstemming tussen de verenigingen van kleine kernen en de agrarische sector.

Wat kan het KNLP hier aan bijdragen?

De provincie is onderhand helemaal 'bedekt' met gebiedsgericht beleid. Er zijn voldoende makelaars actief. Het KNLP moet er vooral voor zorgen om toegankelijk te zijn voor deze makelaars in de gebieden. Met moet voor hen een vraagbaak vormen. Dit vergt dat men contacten gaat opbouwen met deze makelaars. Laat men niet als een extra kenniscentrum in het gebied gaan opereren. Het KNLP moet bovenlokaal gaan functioneren.

Heeft de provinciebelangstelling om beheersmatig betrokken te zijn bij het KNLP?

Ik verwacht niet dat we een actieve financiële rol kunnen spelen. Wij delen in principe niet in de exploitatieverantwoordelijkheden van nieuwe organisaties. Wat we wel kunnen doen is op projectbasis ondersteunen. Via het werkbudget van locale makelaars kunnen b.v. bepaalde projecten gefinancierd worden.

Deelnemen in de Raad van Advies is naar mijn mening pas van toepassing als de meerwaarde van het KNLP is vastgesteld. Ik adviseer overigens de NLTO hierover contact op te nemen met collega Harrie Valk, onze landbouwkundig beleidsambtenaar.

Steunpunt Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer, de heer J.M.H. van Erp

Van Erp is één van de vier functionarissen die werkzaam is voor het Steunpunt. Vanuit de DLG is hij hiervoor gedetacheerd bij de Provincie Fryslan.

Op welk terrein bent u of is uw organisatie actief?

Het steunpunt heeft drie hoofdtaken:

- a. Informatievoorziening over het Programma Beheer.
- b. Adviseren over de besteding van middelen uit een projectenfonds voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. (De provincie Fryslan vult dit fonds voor f 100.000 per jaar voor de periode waarvoor het Steunpunt gedacht is. Het steunpunt heeft een 'mandaat' voor 4 jaar, van 1 januari 1998 tot en met 2001.)
- c. Ondersteunen van Natuurverenigingen en Milieucoöperaties.

Voor de taken zijn vier functionarissen actief; dit zijn:

- Jan van Erp, namens de Provincie, voor 0,8 werkweek.
- Nerus Sytema, namens de NLTO, voor 1,0 werkweek.
- Bauke Postma, namens de DLG, voor 0,2 werkweek.
- Els van Loon, namens Landschapsbeheer Friesland, voor 0,2 werkweek.

Van deze vier functionarissen heeft Nerus Sytema vooral het ondersteunen van Natuurverenigingen en Milieucoöperaties als aandachtsgebied.

In ons werk begeven we ons niet op het vlak van advisering. Dat is zelfs niet toegestaan. We laten concrete advisering en voorlichting over aan 'partijen in de markt'. Dit is overeenkomstig het beleid van LNV. De overheid beperkt zich op het terrein van natuurbeheer tot het stellen van doelen. Met het Programma Beheer worden deze vertaald naar praktische doelen. Het geven van antwoorden op de vraag hoe aan deze doelen gewerkt kan worden laten we over aan organisaties als DLV, NLTO-adviesdiensten en Adviesbureaus. Zij kunnen op hun beurt weer kennis verkrijgen bij instellingen als Alterra (Samenvoeging van het vroegere Staringscentrum en IBN), hoge scholen en universiteiten.

Wat gebeurt er met de taken van het Steunpunt als de contractperiode is afgelopen?

Door bestuurders rond het steunpunt wordt gediscussieerd over wie de taken van het Steunpunt zal voortzetten wanneer de contractperiode voor het Steunpunt voorbij is. Er zijn hierover verschillende ideeën. De taken kunnen bij verschillende organisatie ondergebracht worden. Organisaties die genoemd worden zijn DLG, NLTO en Provincie.

Welke concrete activiteiten ontplooit het Steunpunt?

- a. Telefonische vragen beantwoorden. Na een aanlooperperiode ligt het aantal nu op 250 per kwartaal. We verwachten dat dit verder zal stijgen.
- b. Organiseren van bijeenkomsten. Zie het symposium op 5 april.
- c. Het houden van inleiding voor groepen boeren die ons daarvoor uitnodigen.

Aan welke nieuwe activiteiten denkt u of uw organisatie?

Voorlopig werken we nog aan de vertaalslag van de inhoud van Programma Beheer naar de concrete praktijk. Als we dit onder de knie hebben kunnen we gaan nadenken over verbreding van het aandachtsgebied. Dit zou bijvoorbeeld in de richting kunnen van biologische landbouw, recreatie of toerisme. Ook is te denken aan verdieping door in te spelen op internetmogelijkheden.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten?

Laat ik dicht bij huis blijven. Het belangrijkste is vanzelfsprekend dat we veel over agrarisch natuurbeheer kunnen vertellen, met name over dat wat gericht is op de regeling Programma Beheer. Deze regeling is trouwens niet alleen voor land- en tuinbouwers van toepassing. Ook particuliere grondbezitters kunnen voor subsidiëring in aanmerking komen. Zo is er naast de subsidieregeling 'Agrarisch Natuurbeheer' de regeling 'Natuurbeheer' (Zie bijlagen bij dit verslag.)

Welke condities hanteert u bij het verstrekken van kennis?

We hebben als missie van Gedeputeerde Staten van Friesland meegekregen om als steunpunt al het mogelijke te doen om de drempel te verlagen voor deelname van boeren aan natuur- en landschapsbeheer. Daar werken we aan. We doen dit binnen dat kader dat ik zonet ook genoemd heb, namelijk geen adviezen geven. Als we dit wel zouden doen zou dat vermenging geven met de controlefunctie die de overheid heeft. We zouden in de problemen komen als we later bij controle geconfronteerd werden met de uitwerking van adviezen die we hadden gegeven. We beperken ons daarom tot het verschaffen van 'randvoorwaardelijke informatie'.

De tweede voorwaarde is de tijd die we ter beschikking hebben. Dit betekent b.v. dat we proberen vragen zoveel mogelijk telefonisch af te handelen. Vaak worden we uitgenodigd om de situatie ter plekke eens te komen bekijken. We kunnen amper ingaan op deze verzoeken voor bedrijfs- of situatiebezoek.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

Het KNLP zal voor ons vooral meerwaarde hebben als het aan boeren helderheid kan geven over de plek die agrarisch natuurbeheer kan innemen in alles wat zich op het vlak van plattelandsvernieuwing afspeelt.

De tweede manier waarop het KNLP meerwaarde voor ons kan realiseren is door het vervullen van een zeer brede steunpuntfunctie, door als zodanig zeer toegankelijk te zijn voor de landbouw en andere plattelandsactoren. Laat men moeite doen om aan te sluiten bij de belevingswereld van de boer. Deze aansluiting kunnen wij moeilijk nastreven omdat we geen sectorsteunpunt vormen. We zouden vragen mobiliseren die de bandbreedte van ons steunpunt overstijgen.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken?

Ik denk dat de vragen voor het KNLP vooral zijn: "Hoe word ik bekend? Hoe komt men ertoe om het KNLP te gaan bellen?"

Misschien kunnen de stappen die wij gezet hebben als voorbeeld dienen.

- a. Om te beginnen hebben we alle bestuurders van NLTO-afdelingen uitgenodigd voor een bijeenkomst. Het ging om 150 personen. De opkomst betrof ongeveer 60 man. Een behoorlijke groep. We hebben ze het Programma Beheer uitgelegd en vervolgens de vraag gesteld: hoe moeten we nu naar jullie afdelingen gaan? Het antwoord was: "Niet gaan! Algemene informatie is voor onze leden niet interessant. Het gaat om wat de individuele boer wil en nodig heeft aan informatie." We zijn ons daarom gaan richten op de individuele belangstellende. Desondanks hebben we toch aanvragen gekregen om het algemene verhaal over Programma Beheer te vertellen. Zo hebben we inleidingen verzorgd voor afdelingen van het AJF, Milieucoöperaties en boeren in een ROM-gebied.
- b. Artikelen in het NLTO-blad.
- c. Algemene advertenties in het NLTO-blad.
- d. Advertenties met een prijsvraag. (De prijs is de 'Zilveren Skrys'. De uitreiking van deze prijs heeft vervolgens weer nieuwswaarde. Journalistieke artikelen zijn gratis: free publicity.)
- e. Symposium.
- f. Advertenties in de dagbladen van Friesland. Het Friesch Dagblad komt binnenkort met een landbouwspecial. Daarin zal ik voor een kwart pagina adverteren.
- g. Stickers en pennen met daarop vooral **het telefoonnummer**.

Op deze manier hebben we tot nu toe aan bekendheid gewerkt. De mate waarin je aan je bekendheid kunt werken is voor een groot deel ook afhankelijk van de middelen die je ter beschikking hebt. We werken met een gering budget. Bij Landschapsbeheer Friesland heeft men op een soortgelijke manier gewerkt. Ze zijn nu goed bekend in de Provincie. Het heeft hen ongeveer 10 jaar gekost.

De mogelijkheid van individueel bedrijfsbezoek heb ik in het rijtje niet genoemd. Zoals gezegd is dat voor ons amper van toepassing omdat het te veel tijd kost. Voor het KNLP zou bedrijfsbezoek wel van toepassing kunnen zijn en wel om de volgende reden. Het gaat voor het KNLP om innovatie, om voorbeelden, om te kunnen verwijzen naar die voorbeelden. Ze moeten dus beginnen met het opbouwen van contacten met pioniers: boeren en andere plattelanders die iets willen en door het KNLP op weg geholpen worden. Het KNLP kan zo een netwerk van voorlopers in de benen helpen. Vervolgens kan ze naar dit netwerk verwijzen. "Ik kan je adviseren om voor dit idee eens bij die boer te kijken."

Heeft u, of uw organisaties (in principe) belangstelling om als 'sponsor' betrokken te zijn bij het KNLP?

Ik zal deze vraag beantwoorden vanuit mijn positie als medewerker van de provincie. De provincie zal denk ik het initiatief in principe waarderen. Ik verwacht dat men mee zal willen werken om dit steunpunt in de benen te helpen. Het grote aandachtspunt hierbij is de afstemming tussen het KNLP en het Steunpunt Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief?

Een advies wat meer met de lange termijn te maken heeft is dat bestuurders na gaan denken over hoe de activiteiten van het KNLP en het Steunpunt op elkaar afgestemd kunnen worden. Een aantal mogelijkheden is:

- het upgraden van het Steunpunt waardoor het ook een front-officefunctie gaat vervullen voor vragen die verder gaan dan agrarisch natuurbeheer,
- het opgaan van het Steunpunt in het KNLP zodat men voor alle vragen bij één loket terecht kan,
- het Steunpunt laten voortbestaan en voor het KNLP een back-officefunctie laten vervullen, dit voor vragen op het gebied van natuur- en landschapsbeheer.

Welke kansen ziet u? Wat zijn volgens u de kritische succesfactoren voor het netwerk?

Het KNLP hoeft zich niet op een bepaald facet van de landbouw of het platteland te richten, ze heeft de kans actorgericht te opereren. Laat ze dit vooral uitbuiten. Haak dus aan bij praktijk. Zorg dat je gevonden wordt en voor vol wordt aangezien om allerlei vragen te krijgen.

Bovendien het gaat om een concreet doel; plattelandsontwikkeling. Er is dus een speelveld op te gaan. Het gaat ergens over.

Welke organisatie moeten we zeker niet missen bij deze inventarisatie?

DLG

STAMM, Assen, drs. H. van Luijk

Stamm als provinciale organisatie voor maatschappelijke ontwikkeling en vernieuwing in Drenthe wordt door de provincie gefinancierd. Stamm doet onderzoek naar, adviseert over, ontwikkelt projecten en neemt op verzoek de algehele of gedeeltelijke procescoördinatie op zich. De Provincie heeft beleidsprioriteiten, STAMM sluit daar op aan. Momenteel wordt veel aandacht gevraagd voor plattelandsonwikkeling, jeugd, interactieve beleidsontwikkeling, sociaal beleid en stedelijke ontwikkeling.

Wat bedoelt u met interactieve beleidsontwikkeling? Kunt u daar een voorbeeld van geven?

Met interactieve beleidsontwikkeling bedoelen we dat in samenspraak met de burger en maatschappelijke organisaties (de professionals) vorm gegeven wordt aan beleid. Een voorbeeld is het integrale veiligheidsbeleid. STAMM is twee jaar lang adviseur geweest van een grote projectgroep integraal veiligheidsbeleid met daarin o.a. overheden, maatschappelijke organisaties en uitvoerende diensten (politie, brandweer etc.) Onze insteek was dat veiligheid niet alleen een taak is voor overheid en politie, maar ook van buurtverenigingen, bewoners, scholen, groepen jongeren, consultatiebureaus, etc.

Een ander voorbeeld is de invulling van het LEADER-programma voor het Noorden. Ook dit programma vergt een interactieve aanpak. We zijn gevraagd daarin een rol te spelen.

Kunt u daar iets meer over vertellen?

Zuid-West Drenthe is één van de gebieden die valt onder het LEADER-programma. Het programma moet van onder op invulling krijgen. Wij zijn gevraagd daarvoor een methodiek te ontwikkelen. We hebben dit willen doen aan de hand van concrete projecten. Na een inventarisatie van allerhande initiatieven en hun kansen hebben we twee locaties in Zuid-West Drenthe uitgekozen. Met sleutelfiguren en innovatoren zijn we gaan praten over een mogelijke aanpak.

Naast methodiek brengt u ook de notie van leefbaarheid in, wat verstaat u daaronder?

Wat een leefbaar platteland betreft zou je aan de volgende punten kunnen denken:

- Bestaande functies verbreden of vernieuwen
- Gebied aantrekkelijker maken om in te werken en te wonen.
- Onderlinge samenhang bevorderen: de sociale structuren in de benen houden, vernieuwen en versterken.
- Mensen toerusten om zelf te werken aan de verdere ontwikkeling van hiervoor genoemde aspecten.

Waar heeft dit in de twee locale projecten toe geleid?

Echten was één van de twee locaties. De van onder-op benadering heeft geleid tot een aantal gemeenschappelijke initiatieven van het dorp en tot initiatieven van boeren tot verandering van hun bedrijfsvoering. Te noemen zijn, wat de eerste categorie projecten betreft :een kunst- en natuurroute, het zelf opzetten van een informatiecentrum annex plattelandswinkel en een meerdaagse mountainbike route.

Heeft u verder nog betrokkenheid bij LEADER?

Er zijn 4 LEADER-gebieden in Nederland. Deze 4 gebieden vormen met elkaar een nationaal netwerk. Tijdens een studiereis naar Brussel is gesproken over de vorming van een nieuw nationaal netwerk plattelandsvernieuwing, waarvan ook het bestaande Leadernetwerk deel uit zou kunnen maken. Nico Beun van LNV heeft deze reis georganiseerd.

Dit jaar komt er trouwens een nieuwe LEADER-regeling: het LEADER-plus programma. Hiervoor schijnen zich in Nederland reeds 26 gebieden aangemeld te hebben.

Een interessant onderdeel van het huidige LEADER-programma is 'Villages of tradition'. I.v.m. met dit LEADER-project heeft men in Drenthe kortgeleden een gemengde excursiegroep gehad van Italianen en Portugezen.

Weet u van de regeling 'Kompas voor het Noorden'? Heeft u daar mee van doen?

Kompas voor het Noorden is in februari 2000 vastgesteld. Diverse ministeries zijn erbij betrokken. Nog niet alle bijdragen van de ministeries die ermee gemoeid zijn zijn definitief vastgesteld. De regeling geldt voor een periode van 7 jaar, het programma duurt tot en met 2006. Het gaat om een subsidiebedrag van 5,7 miljard, dat een veel groter bestedingsbudget genereert. Binnen het

programma functioneren 3 thema's, te weten stad, platteland en markt. Bij markt gaat het om economische kernzones en infrastructuur.

STAMM is door de provincie Drenthe gevraagd om medewerking bij de ontwikkeling en uitvoering van Kompas voor het Noorden. Bij de uitvoering van dit programma zijn ook andere provinciale en regionale organisaties betrokken zoals NLTO, Kamer van Koophandel en Waterschappen. Dit programma gaat veel voor het platteland betekenen.

U heeft over een aantal activiteiten van uw organisatie verteld. Welke informatie ontbeerde u?

- a. Wij zijn een organisatie met expertise over het op gang brengen en begeleiden van processen. Wat wij goed kunnen gebruiken is kennis op diverse inhoudelijke terreinen zoals landbouw, natuur, recreatie en toerisme. Het gaat om een vlotte toegang tot deze kennis of om inbreng van deze kennis in processen door middel van deskundigen, bijvoorbeeld doordat iemand in een projectgroep meedenkt met aandachtspunten of bedenkingen. Op dit moment moeten wij er veel moeite voor doen om deze kennis te vergaren. We maken nu b.v. gebruik van informatie uit bronnen als Vitaal Platteland, Carrefour, LEADER-bulletin en internet.
- b. In de tweede plaats hebben we behoefte aan informatie over de verschillende subsidieregelingen c.q. financieringsmogelijkheden. Ik kan uit onze praktijk regelingen noemen als ROM, WCL, LEADER en de gebiedsgerichte aanpak in een beekdalen gebied als 'het Oude Diep'. Daarnaast heb je ook nog departementale geldstromen. Het zou ons passen als je al deze informatie op één punt bijelkaar kon vinden.
- c. In de derde plaats zoeken we expertise over wat er op andere plaatsen gebeurt, b.v. in het buitenland. Hoe vaart men in andere gebieden met streekgebonden producten? Met toerisme? Met mogelijkheden die ICT biedt?

Welke wensen heeft u over bereikbaar van het KNLP?

De informatie moet vrij beschikbaar, snel toegankelijk, op één loket verkrijgbaar en adequaat zijn.

Snel toegankelijk?

Het bureau moet 5 dagen per week bereikbaar zijn. Het niet op kunnen nemen van de telefoon moet men zien te voorkomen door passende antwoordapparatuur. Er moeten ook voldoende lijnen ter beschikking staan.

Wat is snel?

Een vraag moet binnen 24 uur een reactie geven en binnen een week een antwoord. Vooral voor boeren en vrijwilligers is dit van belang. Ze werken vaak minder planmatig, lopen op een gegeven moment tegen een probleem aan en hebben daar vlot een antwoord op nodig.

Moet de informatie inhoud hebben of mag het ook een doorverwijzing zijn?

Een doorverwijzing is natuurlijk ook prima. Het moet dan echter wel de juiste persoon opleveren en niet de eerste in een rij van 10.

Wat heeft u zelf in de aanbieding?

Expertise op het terrein van leefbaarheid van het platteland.

Wij kunnen in projecten de sociale kant belichten, aandacht vestigen op draagvlakontwikkeling. "Als je wat doet, zorg dat het gedragen wordt door de lokale gemeenschap!"

- a. Onderzoek verrichten
We kunnen onderzoek doen naar de behoefte aan bepaalde voorzieningen.
- b. Advisering
- c. Projecten opzetten.
- d. Procescoördinatie.
Daarmee bedoel ik b.v. zorgen dat een éénmaal in gang gezet project ook tot een eind gebracht wordt, inclusief het overdragen van verantwoordelijkheden naar een lokale of regionale organisatie. Een lokale groep moet b.v. zelf verder kunnen met de resultaten of met het zetten van volgende stappen. Je moet daartoe de juiste condities scheppen. Een voorbeeld hiervan is dat er in Echten een informatiecentrum geopend wordt. Een van de grote vragen bij dit project was: "Hoe hou je het in stand?" Door nadrukkelijk met deze vraag bezig te gaan wordt het dorp nu toegerust om de komende jaren met dit centrum te

- 'runnen'. Er is een stichting opgericht die de verantwoordelijkheid voor het centrum draagt. Deze stichting blijkt nu ook te functioneren als een lokaal innovatieplatform.
- e. Kennis over aanpalende beleidslijnen inbrengen.
In het voorbeeld van Echten betekende dit b.v. dat we gemeentelijk beleid op het vlak van vrijwilligerswerk konden benutten voor het opzetten en laten functioneren van de stichting voor het infocentrum.
  - f. Een scholingsprogramma om lokale actoren toe te rusten voor interactief beleid bij plattelandsvernieuwing.
Dit scholingsprogramma wordt opgezet in samenwerking met het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierbij zijn er contacten met het LCO (Landelijk Centrum voor Opbouwwerk) over het toerusten van lokale welzijnsorganisaties.
  - g. Wijze van aanpak voor plattelandsvernieuwing. Enkele aandachtspunten bij deze aanpak zijn:
    - Fasegewijs werken
    - Investeren in een gebied om vertrouwen te verkrijgen.
    - Wat doe als je van onder-op wilt werken? Welke valkuilen kom je dan tegen?
 Deze werkwijze wordt gepubliceerd in een aflevering van de cahiers over plattelandsvernieuwing van het LCO.

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

- a. Als ze heldere antwoorden kan verschaffen op de inhoudelijke vragen die we vaak hebben of zeer gericht kan doorverwijzen.
- b. Als ze knelpunten aan kan geven in bestaande regelgeving of financieringsmogelijkheden en deze bij de juiste instanties weet neer te leggen.
- c. Als ze continentale ontwikkelingen weet te benutten (contacten leggen, expertise uitwisselen). Te denken is aan het Carrefour-netwerk van LTO-Nederland, het internationaal LEADER-netwerk en het continentale AEIDL-netwerk dat zetelt in Brussel.

Innovatie vergt soms dat er in groter verband aan vernieuwingen gewerkt wordt: systeeminnovatie. Hoe zou het KNLP hieraan aan kunnen bijdragen?

Het KNLP zelf zou een exponent van systeeminnovatie kunnen worden. Ze zou daarvoor goed bekend moeten worden bij individuen en organisaties uit allerhande sectoren. Ze kan op verschillende manieren aan bekendheid werken. Bij voorbeeld:

- artikelen in landbouwbladen, in bladen van natuur- en milieuorganisaties, van welzijnsorganisaties (het blad van het LCO)
- contacten leggen met organisaties, b.v. gemeenten (vooral gemeente die specifiek iemand hebben voor plattelandsontwikkeling)
- gericht mailen, b.v. naar verenigingen van dorpsbelangen.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken?

In de aanlooperperiode, maar ook daarna is het zaak actief te zoeken naar kennis. Dit kan op een interactieve manier. Houdt b.v. een goede administratie bij van de vragen die gesteld worden. Cluster de veel voorkomende vragen en organiseer daarover een bijeenkomst.

Heeft u, of uw organisaties belangstelling om bestuurlijk betrokken te zijn bij het KNLP? B.v. deelname in de Raad van Advies?

Ik stel me voor dat een Raad van Advies 3 à 4 keer per jaar bijelkaar komt om te praten over ontwikkeling van het KNLP, over de mate waarin er gebruik van wordt gemaakt en over de knelpunten die men tegenkomt. STAMM heeft belangstelling om voor een proefperiode mee te doen. Tijdens deze proefperiode moet blijken of het zin heeft om verder tijd en energie te steken in het KNLP. Het moet in ieder geval gaan om de inhoudelijke aansturing.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

Men zal snel en adequaat moeten reageren op vragen.

Men zal vooral laagdrempelig moeten zijn.

Men zal niet slechts gericht moeten zijn op ontwikkelingen uit de landbouwhoek.

Ziet u bedreigingen voor het KNLP?

- Men zal toch vooral een doorverwijsfunctie moeten vervullen. Niet zelf uitvoeren. Men zou snel vastlopen.
- Beleidsknelpunten zal men direct moeten neerleggen bij de desbetreffende overheden. Zodra men zich daar in gaat mengen heeft men een probleem; is men partij.
- Laat men er ook vooral voor waken naar individuele vragers (boeren, lokale groepen, etc.) te gaan voor uitgebreid individueel advies. Geeft betrokkenheid. Vergt al gauw te veel tijd.
- Het KNLP moet vooral ook samenwerking met reeds bestaande organisaties zoeken.
- Een te sectorale (landbouw-)aanpak vormt mijns inziens een grote bedreiging.

LEI, dr. J.H.A. Hillebrand

De heer Hillebrand kan vanuit verschillende invalshoeken inbreng geven voor dit interview.

- a. Als medewerker van het LEI met aandachtsveld 'Landelijk gebied'
- b. Als programmaleider van het programma 'Gamma Groen'
- c. Als deelnemer in 'KING'

Ter toelichting de volgende informatie over het programma 'Gamma Groen' en over 'KING'

ad. b. Gamma Groen, programma 376, wil als programma vanuit een

maatschappijwetenschappelijke invalshoek inbreng leveren voor met name het concept van co-innovatie. Het betekent zoveel als het gemeenschappelijk met anderen invulling geven aan innovatie. Door de NRLO wordt dit concept systeeminnovatie genoemd. De NRLO heeft hiervoor het acroniem 'Kombi' geïntroduceerd. Deze samenstelling is bedacht door Kalden en staat voor Kennisinstellingen, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven die samen aan innovatie doen.

Het DLO-programma 'Gamma Groen' heeft, net als alle andere DLO-programma's, een begeleidingscommissie. Nico Beun, coördinator voor plattelandsontwikkeling binnen LNV, is hiervan voorzitter. Deze begeleidingsgroep neemt beslissingen over welke projecten door gelden uit het programma ge(co-)financierd zullen worden.

Er zijn twee regionale directies vertegenwoordigd in de begeleidingscommissie, te weten reg. dir. Oost met Wim Kuijpers en reg. dir. Zuid met Jules Hinssen.

Een van de speciale aandachtspunten in het programma is het bevorderen van regionale innovatiecentra. Dit vanuit de beleidsnotie dat er behoefte is aan 5 regionale innovatiecentra.

Het programma heeft per 1 januari 2000 f 4.000.000,- ter beschikking om te besteden aan onderzoeksopdrachten.

Traditioneel werkt een onderzoeksinstelling als het LEI op basis van vragen die vanuit beleidstrajecten gesteld worden (parlement, ministerie, beleidsdirecties, etc.). Er treedt echter een verandering op. Het accent verschuift naar werken met vragen vanuit de samenleving. Dit blijkt echter moeilijk te verlopen. In het 'Gamma Groen' programma is er daarom aandacht voor methodieken om aansluiting te vinden bij maatschappelijke vragen. Deze methodieken moeten bevorderen dat er een duidelijk antwoord komt op de vraag: "Wat leeft er nu in de samenleving?"

(aan onderzoekswensen voor de groene ruimte). Een idee voor zo'n methode is b.v. het werken met vouchers (tegoedbonnen); geef aan innovatieve regionale organisaties een aantal tegoedbonnen op grond waarvan ze kennis kunnen inkopen.

Om de regionale invloed op de invulling van groene-ruimte-onderzoek te vergroten heeft DWK in dit programma in 2000 een paar ton beschikbaar; voor 2001 wordt gedacht aan 1 miljoen. Dit geld is gereserveerd voor vragen specifiek uit de regio. Deze reservering vergt extra aandacht voor het verkrijgen van helderheid over wat men regionaal graag onderzocht wil zien. In verband hiermee wil Hillebrand op korte termijn de vijf regiodirecties benaderen om te kijken of deze reservering voor regionaal onderzoek terecht is. Hij wil aan de contactpersonen voor plattelandsontwikkeling de vraag voorleggen welke rol 'Gamma Groen' als kennisaanbieder kan spelen. Concreet heeft hij twee vragen:

- a. Hoe kunnen we tot een systeem komen waarmee de reservering van één miljoen voor regionaal gestuurd groene-ruimte-onderzoek tot zijn recht komt?
- b. Kunnen regionale directies ook aangesproken worden op onderzoekswensen uit de regio?

Hillebrand speelt met deze actie tevens in op de wens van de regionale directies om meer grip te krijgen op DLO-onderzoeksgeld. Regionale directies hebben de ervaring dat regionaalgetinte onderzoeksvoorstellen het vaak afleggen tegen voorstellen die een landelijke dekking veronderstellen. De bal wordt nu als het ware teruggekaatst. Er wordt f 1.000.000 ter beschikking voor regionaal aangestuurd onderzoek. De regionale directies worden uitgedaagd met voorstellen te komen. Een bijkomende voordeel is volgens Hillebrand dat de men onderling afstemming zal moeten zoeken over onderzoeksvoorstellen.

- ad. c. KING staat voor Kennis en InnovatieNetwerk voor de Groene ruimte. Participanten in dit initiatief zijn o.a. LNV (DWK, Julicher, en NRLO), Arcadis en Wageningen-UR. Één van de aandachtspunten is ook hier het stimuleren van regionale innovatiecentra omdat het bij plattelandsvernieuwing met name om regionale innovaties gaat. Daarbij worden twee hoofdingangen gehanteerd.
- In de eerste plaats het faciliteren van het netwerk van actoren dat streeft naar regionale innovatiecentra. Het gaat hierbij dus om een netwerk dat iets boven het niveau van de regio werkt. In dit netwerk participeren bv. partijen als Arcadis, Rabobanken en de LTO (Jan Willem Straatsma).
  - In de tweede plaats werken aan concrete projecten. Een voorbeeld hiervan is het project de Gelderse Vallei. KING speelt daarin tegenwoordig een rol. In eerste instantie was dit project een ROM-project. Er is nu een doorstart gemaakt. Het project heet nu 'De Nieuwe Gelderse Vallei'. Betrokkenen bij KING hebben bijgedragen aan het maken deze doorstart. Ze hebben dit o.a. gedaan door mogelijke toekomstbeelden te schetsen. Één van deze scenario's was gebaseerd op de rol van water in het gebied (grondwater, oppervlakte water, watergebruik, etc.).

KING streeft naar samenwerking met actoren op het vlak van plattelandsvernieuwing door middel van publiekprivate constructies. Ze kan binnen dit soort samenwerkingsverbanden de procesbegeleiding voor haar rekening nemen. Het betreft dan aandacht voor vragen als:

- Hoe kom je tot publiekprivate samenwerkingsverbanden?
- Hoe sluit je de contracten af?
- Wie wordt eigenaar van de innovaties?

KING is dus reeds actief maar tegelijk ook nog onder constructie. Er wordt b.v. nog gewerkt aan het samenstellen van de stuurgroep. De kern van het netwerk heeft dinsdag 21 maart 2000 een eerste bijeenkomst gehad. De kerngroep bestaat op dit moment uit volgende personen:

- Hans Hetsen, NRLO
- Hans Sprangers, Alterra
- Ed Dammers, Alterra
- Harrie Donkers, DWK (tevens trekker van de groep, hij is hiervoor gedetacheerd bij Alterra)
- Rolf de Boer, Arcadis
- Hans Hillebrand, LEI

Voor de wijze waarop het bureau van KING gefinancierd kan worden, wordt gekeken naar hoe dit geregeld is voor AKK. Het bureau van de stichting Agrarische KetenKennis wordt betaald uit projectgelden. Het bureau brengt partijen bijelkaar rond een bepaald ketenprobleem, begeleidt de projectformulering en verzorgt de projectregie. Voor deze regisseursrol ontvangt het bureau 8 % van het projectgeld. AKK-projecten zelf worden zo veel mogelijk als volgt gefinancierd: een derde wordt opgebracht door het bedrijfsleven, een derde door de overheid en een derde door geld van kennisinstellingen. Bij het geld van overheid en kennisinstellingen spelen de middelen uit de ICES-regeling een belangrijke rol. De bijdragen van de overheid moeten gezien worden als contra-geld. In eerste instantie wordt voor projecten initiatief verwacht van het bedrijfsleven. Het geld van de kennisinstellingen komt uit programmagelden. Door deze manier van werken zou het KING gezien kunnen worden als het AKK voor de groene ruimte.

Het is de bedoeling dat voor het bureau van KING een aantal coördinatoren aangesteld wordt. Dit zullen vooral mensen moeten zijn die de kunst verstaan zeer communicatief en relationeel te werken. Na de startsubsidie zal het bureau van KING zich moeten bewijzen aan de hand van het aantal projecten dat het geïnitieerd heeft en begeleidt.

Wat moet volgens u het resultaat van plattelandsinnovatie zijn?

Innovatie moet er in resulteren dat een aantal betrokken zeggen 'het gaat beter', terwijl anderen zeggen 'het gaat niet slechter'. Feitelijk gaat het om het vinden van een hoger optimum voor het evenwicht tussen ecologie en economie. Mensen willen aan de ene kant een meer gevulde portemonnaie terwijl er aan de andere kant oog is voor de leefomgeving. Tot nu toe ligt bij innovatie de nadruk op de economiekant van dit evenwicht. Je hebt echter ook veel geld nodig wil je wat voor het milieu kunnen doen. Je krijgt het anders maatschappelijk niet geaccepteerd. De uitdaging is het evenwicht op een hoger niveau te brengen.

Is dit wel mogelijk met de manier waarop we momenteel invulling geven aan economische groei? De vraag van o.a. de USA aan de OPEC-landen om de olietoevoer te vergroten vanwege het veilig kunnen stellen van de economische groei illustreert een rechtstreeks verband tussen CO₂-uitstoot en economie. Het op een hoger plan brengen van de economie werkt dus momenteel nog per definitie 'contra-productief' voor ecologie. Een hoger optimum is op deze manier uitgesloten. Wat is de oplossing? Economische krimp?

We zullen naar een situatie moeten waarin het milieubeslag wordt meegenomen in de kostprijs. Bij energie uit biomassa worden bijvoorbeeld wel de kosten van vernieuwing meegenomen in de kostprijs. Dit is inherent aan het systeem. Biodiesel b.v. zou anders niet eens geproduceerd kunnen worden. Daarentegen wordt olie alleen maar uit de grond gehaald en dus niet gewaardeerd tegen vervangingswaarde. Deze schaarste wordt niet geprijsd. (Doet denken aan de dissertatie van prof.dr.B. Goudzwaard 'Ongeprijsde schaarste'.) Dit geldt b.v. ook voor het landschap. Daar hebben we ook nog nooit voor betaald. Willen we het in stand houden dan zullen we de 'de instandhoudingswaarde' ervan, in de economie heel controversieel de 'vervangingswaarde' te noemen, moeten betalen. Zo niet dan is de kans groot dat het landschap 'verbruikt' zal worden. Voor de samenleving begint de tijd te dringen om een antwoord te geven. Met de komst van wereldmarktprijzen voor de landbouw komt het moment van verbruiken i.p.v. gebruiken dichtbij. Verbruiken kan op twee manier invulling krijgen: aanpassen voor efficiëntere landbouw of, tegenovergesteld, in het geheel geen economische aandacht meer geven. Het adagio dat de groene ruimte geëvolueerd is van productieruimte naar consumptieruimte zal dus nadere invulling moeten krijgen.

Wat is nu de meest efficiënte, meest effectieve weg om tot de door u geformuleerde vorm van innovatie te komen?

- a. Het begint bij een netwerk van actoren waarin een gemeenschappelijke visie ontwikkeld wordt over waar men naar toe wil. Centraal staat dan de vraag: 'Wat willen we nou?' in tegenstelling tot de vraag 'Wat kan er nou?' Discussies over uitvoerbaarheid kan men in zo'n proces voorkomen door zich vooral te bezinnen op lange termijn mogelijkheden. De vraag wie tot het netwerk behoren is ook relevant. Om het praktisch te maken; als er nagedacht wordt over de plattelandsontwikkeling in het Noorden, mogen dan westerlingen daar ook over meedenken? Is het Noorden alleen van de mensen die daar wonen of ook van anderen? De Noorderlingen zullen vooral goede voorzieningen en economische ontwikkeling willen. Anderen willen als recreant graag rust en ruimte. Dit houdt economische ontwikkeling tegen.
- b. In de tweede plaats komt de vraag 'Waar staan we nu en welke sturingsmogelijkheden hebben we om verder te komen?' Een praktisch voorbeeld hiervan is dat we vanuit KING-verband de betrokkenen bij de vernieuwing van de Gelderse Vallei een aantal toekomstbeelden hebben voorgehouden. Verder hebben we gesproken over hoe je daar aan kunt werken. *Bij deze toekomstbeelden heeft u slechts materiële situaties voorgehouden. U hebt geen schetsen gegeven van beleving, van sociale cohesie, enz..* Dat is juist. Beelden roepen echter wel emoties op. Op grond daarvan kunnen sommige beelden aanspreken en andere juist afstoten. Aan de andere kant kunnen beelden ontzettend manipulatief zijn. Een voorstelling kan heel acceptabel lijken terwijl de uitwerking veel onacceptabele gevolgen zou hebben.
- c. In de derde plaats is de samenstelling van de groep erg belangrijk. Er moeten trekkers in zitten en het moet gaan om mensen die echt iets willen. Personen die slechts meedoen om hun belangen te bewaken werken vaak remmend. Een praktische illustratie hiervan is het project Trek Brabant. Trekker van deze groep was Ton Oomen, en hij is Vicevoorzitter van de raad van Commissarissen en oud-ondernemer van de Efteling. Hij had visie en kende veel mensen in Brabant. Dit bleek van groot belang. De groep bestond verder uit actoren uit kringen van landbouw, recreatie, cultuur en natuurbeheer. Met name de vertegenwoordigers van de natuurorganisaties bleken de voortgang te belemmeren. Het enige belang dat zij dachten te hebben was het tegenhouden van veranderingen. Men deed daarom in het proces niet actief mee. De houding is veranderd toen men zag dat economische ontwikkelingen verder zouden gaan en uiteindelijk de natuur ook zouden raken. Men is toen actief mee gaan denken over hoe de natuur in te passen zou zijn in toenemende economische activiteit, uitbreidende bewoning en hoger wordende recreatieve druk.

- d. Verder zijn projecten van belang. Dit moeten concrete aangelegenheden zijn waarover de betrokken partijen contracten sluiten. Deze projecten moeten natuurlijk passen bij het doel dat de groep zich gesteld heeft, moeten gaan in de richting van de visie. Bovendien moeten deze projecten zo opgezet zijn dat ze steeds snel resultaat opleveren. Dit voorkomt dat de aandacht verslapt.
- e. Vervolgens zie je vaak dat er steeds meer projecten opgezet worden, dat er een soort sneeuwbal-effect ontstaat. Het netwerk mag in dit stadium best het ontstaan van projecten wat 'pushen'. Ze mag best stimuleren dat bepaalde ontwikkelingen van de grond komen, b.v. door partijen bij elkaar te brengen.

Je spreekt over het netwerk. Wat heb je daarbij in gedachten?

- Een trekker. Liefst iemand uit de regio. Iemand met onbesproken gedrag. Energiek figuur. Een aangewezen figuur om zoiets te trekken.
- De groep van nauw betrokkenen. Deze zal zo nu en dan bij elkaar moeten komen om de stand van zaken te bekijken. Welke projecten lopen er? Welke nieuwe hebben zich aangediend? Welke mogelijke actoren of activiteiten moeten gestimuleerd worden? Bij het programma Trek Brabant begon het met een relatief kleine groep van belangrijk geachte spelers. Gaandeweg kwamen er nieuwe deelnemers bij.
- Enkele ondersteuners. Enkele personen die de zaak draaiende houden: projectregisseurs. Ze zorgen voor de stukken van de volgende bijeenkomst van de klankbordgroep. Ze functioneren ook als gedelegeerde trekkers, nemen een kijkje waar het niet meer zo hard gaat, begeleiden nieuwe initiatieven.

Wat bedoel je met het 'pushen' van projecten?

De eerste initiatieven mag je best wat koesteren. In het begin is er vaak een wat moeizame verhouding tussen top-down en bottom-up. Zodra mensen \$-tekens in de ogen krijgen verandert dit. Daarvoor is wat sleurwerk nodig. Daarna loopt het vaak wel. Een voorbeeld is een project uit het Trek Brabant-gebeuren. Dit betreft het bieden van logies en ontbijt. De 'Goey-kamer' genoemd. Er is door een enthousiaste groep aan gewerkt. Er is ook een franchise-organisatie voor opgezet. D.w.z. een organisatie die toeziet op de kwaliteit en de eenduidigheid van de voorzieningen. De groep had een steuntje in de rug nodig toen bleek dat het met de bouwvergunningen moeilijk ging. Op dat moment was er even externe inbreng nodig.

Zouden er parallellen te trekken zijn tussen dit stramien en de situatie in het Noorden? Men heeft daar net een proces van visie-vorming afgerond. Dit is geresulteerd in het rapport 'Tijd om te kiezen'.

Is dat een visie waarvan betrokken partijen zeggen daar gaan we voor? Is men bezig met concretisering van deze visie? Heeft men een trekker? Landbouworganisaties zijn over het algemeen heel goede trekkers. Daar zijn een aantal redenen voor te geven. De landbouw loopt tegen problemen aan en is daarom genooddaakt om over de toekomst na te denken. Verder zijn ze heel goed georganiseerd.

Ik zou de NLTO willen adviseren kennis te nemen van Trek-Brabant. Laat men kennis nemen van hoe het functioneert, welke valkuilen men is tegengekomen. Enkele punten uit de historie van dit project zijn:

- Men is begonnen met het uitvoeren van een haalbaarheidsstudie. Het LEI was hier bij betrokken. Bij deze studie is vooral gekeken naar de initiatieven die al aan de gang waren. Projecten waarvan de onderzoekers en de klankbordgroep vonden dat ze een succes konden worden, zijn als krenten uit de pap gehaald. Deze zijn actief ondersteund. Het 'Goey-kamer'-idee was er één van.
- De ZLTO heeft actief meegedaan in Trek-Brabant.
- Het Goey-kamer idee wordt met name door de ZLTO ondersteund. De ZLTO heeft actief geworven naar personen of instanties die dit idee vorm zouden kunnen geven en als concept zouden kunnen bewaken (het zijn van franchise-gever). Het is bovendien gekoppeld aan een project van Recron, het project 'Open-haard herbergen'. Momenteel is Peter Parea van de ZLTO als ondersteuner van dit project actief.

Er zijn een aantal Wageningse instellingen actief op het vlak van plattelandsontwikkeling. Ik noem Korevaar bij International Plant Research, Van der Ploeg bij Social Science en Hillebrand bij LEI/Alterra. Welk verschil is er volgens u tussen deze drie?

Naar mijn idee zal Korevaar toch vooral technische aspecten als ingang kiezen. Bij hem zal problematiek die met plantaardige productie te maken heeft in goede handen zijn.

Van der Ploeg heeft als pluspunt dat hij sterk op de landbouw is gericht. Kan ook een zwak punt zijn.

Hillebrand heeft als insteek dat de activiteit met geld te maken moet hebben. Het moet economisch iets in gang zetten. Ecologie ziet hij als een randvoorwaarde. Het LEI kan vooral inbreng leveren in projecten die met economische ontwikkeling te maken hebben. We hebben concepten om daar aan te werken. Hierin werken we graag samen met Alterra omdat zij op het vlak van ontwerpen sterk zijn. Landschapsarchitectuur is een belangrijke inbreng van hun kant. Hillebrand kan verder via KING van dienst zijn. KING kan antwoorden geven op vragen als:

- Ik loop tegen dit probleem aan, welke kennisinstelling moet ik hebben om verder te komen?
- Welke consortium van kennisaanbieders zou ideaal zijn voor een bepaald project?
- Hoe kan een tender uitgezet worden om een bepaald project aan te besteden?

Hoe zou volgens u het KNLP voor het Noorden gefinancierd kunnen worden?

Zie de AKK-constructie. Deze hebben we ook op het oog voor het KING.

Komt u naar de workshop op 18 april.

Ja.

Wanneer is de workshop voor u geslaagd?

Als er met de aanwezigen heldere afspraken over het vervolg gemaakt kunnen worden. Als er inzicht komt in wat er nog gebeuren moet en wie daarmee aan de slag gaat.

U wou nog een hint meegeven over het onderzoeksgeld dat vanuit het Gamma Groen-programma beschikbaar is.

Voor veel DLO-onderzoeksprogramma's, ook voor dit, ligt er net voor de zomervakantie een cruciaal breekpunt. Dan worden beslissingen genomen over projecten die onder het programma mee zullen doen. Laat men hierop bedacht zijn als men in wil haken op mogelijkheden die Gamma Groen biedt.

Kan geld uit Gamma Groen ook gebruikt worden voor onderzoek dat niet door LEI/Alterra zou worden uitgevoerd?

Vooralsnog is het een LEI/Alterra-programma. Ik ben echter van plan om overleg op te starten over verbreding. Mijn doel is dat de ook andere DLO-instituten mee kunnen lopen in Gamma Groen. Daarna zou ik willen kijken of instellingen van de Universiteit er ook bij betrokken kunnen worden. We hebben daar echter voorlopig nog het probleem dat dit moeilijk een tweerichtingsverkeer kan worden omdat de instellingen van de Universiteit nog niet met full-cost tarieven werken.

Ik zou willen zeggen, laat men met voorstellen komen. Als deze breder getrokken moeten worden dan door LEI/Alterra alleen dan is dat een steun in de rug om bastions te slechten. Het zou me passen als b.v. de NLTO zou zeggen, we willen graag met programma 376 in zee maar dan moet ook Van der Ploeg ingehuurd worden. Je zou in dit kader trouwens ook nog kunnen denken aan andere Universiteitsvakgroepen zoals die van Van Woerkum. Dit is de vakgroep Communicatie- en innovatiestudies. Zij hebben ook veel ervaring opgedaan in innovatieprocessen.

Provincie Groningen, de heer W.H. Poortinga

De heer Poortinga is als Coördinator Plattelandsbeleid van de Provincie Groningen nauw betrokken bij plattelandsvernieuwing.

Op welke manier is de provincie Groningen actief op het terrein van lantelandsontwikkeling?

Er zijn in de provincie 6 gebieden waarin de Provincie actief beleid voert om de leefbaarheid te bevorderen. Vanuit het oogpunt van provinciaal plattelandsbeleid zijn b.v. het 'Hogeland' en de 'Veenkoloniën' nog witte gebieden. Elk van deze 6 gebieden, waar de Provincie dus actieve bemoeienis mee heeft, heeft een regisserende regiegroep of stuurgroep. Deze regiegroepen zijn opgezet door de Provincie, de Waterschappen en de betreffende Gemeenten. Elke regiegroep stelt een werkprogramma op en zorgt ook voor de uitvoering daarvan. De regiegroepen functioneren als projectorganisaties en hebben geen aparte kantoren in de regio's. De bemensing vindt plaats vanuit de betrokken overheden (Provincie, Waterschappen en betreffende Gemeenten). Gemiddeld zijn er 5 projectmedewerkers per regiogroep (1 van de Provincie, 1 van een Waterschap en steeds 1 per betrokken Gemeente). Gemiddeld gaat het per regiogroep om een bezetting van 2,5 formatieplaats. De projectmedewerker van de Provincie is tevens leider van de projectorganisatie in het gebied. Deze wordt gebiedscoördinator genoemd. De heer Poortinga is dat b.v. voor het gebied Oldambt. De heer Poortinga is tevens coördinator van alle gebiedscoördinatoren.

De financiering van projecten, die door de regiegroepen gestimuleerd worden, vindt plaats door 'eigen' geld, d.w.z. geld van de betrokken overheden, en door cofinanciering door departementen als LNV, VROM, V&W, EZ en VWS en door Europees geld.

De projecten waar de regiegroepen mee van doen hebben kunnen verschillende accenten hebben, afhankelijk van de wensen in een gebied. Voorbeelden zijn bevordering van verkeersveiligheid, verbreding van de landbouw, ontwikkeling recreatie en toerisme, bestrijding van jeugdwerkloosheid en voorkomen van jeugdcriminaliteit.

Het moet in de projecten gaan om zaken die op regionaal niveau aandacht behoeven of verdienen. Voor lokale voorzieningen wordt verwezen naar de betreffende gemeente. Een voorbeeld van een boven-gemeentelijke zaak die is bevorderd door een regiegroep is het idee om te komen tot een vaarverbinding tussen de merengebieden van Groningen en Friesland. Bekeken wordt of deze vaarverbinding te realiseren is door het Groninger zuidelijk Westerkwartier.

De regiegroepen willen vooral inspelen op initiatieven die van onderop komen. Hiertoe organiseert men geregeld hoorbijkomsten in de regio. De kernvraag is steeds: "Wat willen jullie dat wij voor jullie doen?" Met name ook organisaties in het gebied worden vaak gehoord. Ze melden zich op een dergelijke hoorbijeenkomst, nemen al eerder contact op met een regiegroep of worden actief benaderd door de regiegroep.

De gebiedscoördinatoren bouwen elk hun netwerk op. Deze kunnen heel breed van samenstelling zijn. Te denken is aan recreatie-ondernemers, banken, zorginstellingen, boeren, etc. Men probeert allerhande ideeën verder te brengen door partijen met elkaar in contact te brengen en door te kijken of er aanvullende financiering te vinden is. Dit concept van regiegroepen draait nu ongeveer vier jaar. Voor Lauwersland en Oldambt is er inmiddels voor 8 jaar sprake van gebiedsgericht beleid.

Regiegroepen hebben elk een eigen bestuur dat voorgezeten wordt door een gedeputeerde van de Provincie. In het bestuur zijn verder de Waterschappen en de Gemeenten vertegenwoordigd.

Waarom hebben de regiegroepen geen eigen kantoren in de regio?

We hebben daarvoor de volgende redenen:

- a. Kantoren kosten geld. Dit komt bovenop de voorzieningen die op de thuisbasis aanwezig moeten blijven.
- b. Kantoren moeten bezet zijn. Dit vraagt een bepaalde minimale omvang van een projectgroep. Deze zal hoger liggen dan de huidige. Zou dus extra personeelskosten geven. Dit zou weer ten koste gaan van projectgeld.

- c. Zelfstandige eenheden in de regio zullen de neiging hebben om op-zich-zelf en daardoor gesloten te worden. Het zou ingaan tegen de werkwijze bij plattelandsinnovatie om zo open mogelijk in allerhande netwerken te opereren. Bovendien zou het op provinciaal niveau moeilijker worden zicht te houden op wat er speelt in de regio.

Welke kennisvragen heeft u of hebben de regiogroepen vooral?

In de eerste plaats is daar de wens om zoveel mogelijk te weten over wat er allemaal speelt in een regio. Welke wensen heeft men? Welke initiatieven spelen er? Welke mogelijkheden zijn er vervolgens om aan lokale initiatieven meerwaarde te geven door ze op te schalen naar regionaal niveau?

Een voorbeeld van dit laatste is de situatie dat een aantal gemeenten in een bepaalde regio elk een plan hadden ontwikkeld om een toeristisch fietspad aan te leggen. De betreffende gebiedscoördinator heeft bevorderd dat deze gemeenten de fietspaden op elkaar aan lieten sluiten, hun eigen subsidie-aanvragen introkken en tot een gezamenlijke subsidie-aanvraag kwamen.

Vaak zijn dit soort voorzieningen beleidsmatig gewenst zijn maar financieel niet te dekken binnen b.v. herinrichtingsprojecten. Toch blijkt dat er wel financiering voor te vinden is. Vooral als er bovenlokale coalities gevormd worden. Eén van de regelingen die dan benut kan worden is die van het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling (het EFRO). De subsidie-aanvraag moet dan wel passen bij de vigerende doelstellingen van dit fonds. Deze doelstellingen worden geregeld bijgesteld. Sinds 1 januari van dit jaar gelden er weer nieuwe.

In de tweede plaats is er vooral de vraag naar hoe de financiering van projecten is te regelen. We proberen z.v.m. aan te sluiten bij geldstromen van ministeries en Europese fondsen. De vraag is echter of we geen belangrijke geldstromen over het hoofd zien en of we wel de juiste termen kiezen om voor de bekende en nog onbekende subsidiegelden in aanmerking te komen. Informatie over het kader van een bepaalde regeling is dan welkom.

Welke wensen heeft u over de bereikbaarheid van het KNLP?

Men moet optimaal bereikbaar zijn met alle mogelijke middelen. Denk vooral ook aan de geavanceerde ICT-mogelijkheden zoals een web-site of een chat-box.

Wat een chat-box betreft, het is een gegeven dat je voor subsidieverlening cru gezegd niets kunt met ideeën van individuele boeren. Het wordt anders als het om groepen boeren gaat. Een chat-box zou bij kunnen dragen aan groepsvorming. Individuen die met dezelfde ideeën rondlopen zouden elkaar op zo'n manier kunnen vinden. Zo zouden er samenwerkingsverbanden kunnen ontstaan.

Op welke terreinen kunt u van advies dienen voor landbouw en plattelandsactiviteiten?

Welke expertise over landbouw of plattelandsinnovatie heeft u?

Het gaat bij mij vooral om kennis op provinciaal niveau. Ik zou de volgende invalshoeken kunnen noemen:

- provinciaal beleid op het vlak van plattelandsontwikkeling
- provinciale subsidiemogelijkheden
- kennis van wat er in gebieden speelt (vanwege betrokkenheid bij regiogroepen)
- ingang tot netwerken in de verschillende gebieden
- doorverwijzing naar kennisbronnen op de Provincie
- inschatten van wat collegae in andere Provincies kunnen bieden
- opschalen projectideeën tot op Noordelijke schaal
- inschatten van levensvatbaarheid van ideeën (vanwege veel ervaringskennis)

Op welke manier kan het KNLP voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een meerwaarde?

Het KNLP zou een meerwaarde hebben als het zou helpen voor de twee punten die ik genoemd heb ('Wat speelt er in de gebieden?' en 'Welke financieringsmogelijkheden zijn voor initiatieven?'). Nader toegelicht, het KNLP zou vooral meerwaarde krijgen als het ons, als gebiedscoördinatoren, in contact zou brengen met andere netwerken op regionaal, provinciaal of landelijk niveau. Op landelijk niveau gaat het dan vooral ook om het vervullen van een bemiddelende rol naar de verschillende departementen. 'Netwerken' dus.

Aan welke mogelijkheden tot ontwikkeling of verspreiding van kennis zou het KNLP kunnen denken?

Het KNLP zou dit vooral kunnen doen door vertegenwoordigers van allerhande netwerken met elkaar in contact te brengen. Achter elke persoon zit dan een heel netwerk. Als je die persoon

kent, een goed contact met hem of haar op opbouwt krijg je toegang tot het hele netwerk erachter. Juist daarom zijn netwerken goud waard. Niet alleen voor jezelf, maar vooral ook voor de mensen die je ermee in contact kunt brengen. Je hebt veel mogelijkheden om kennis te vinden als je ingang hebt tot veel netwerken. Andersom kan juist via netwerken verspreiding van kennis ook heel snel gaan. Als virussen. Laten we zeggen vitamines.

Zou de provincie (in principe) belangstelling hebben om beheersmatig betrokken te zijn bij het KNLP? B.v. door voor de profilering van netwerk haar naam eraan te verbinden?

Dit zal voor de Provincie een afweging zijn. Als er iets ontstaat wat een positieve bijdrage levert aan de bestaande inspanningen op beleidsterreinen als (verbreding van de) landbouw, plattelandsontwikkeling enz., als het zijn nut bewijst, dan zal ondersteuning bespreekbaar zijn. De manier waarop is dan een kwestie van bekijken.

Als het een fenomeen wordt dat het provinciale werk hindert, b.v. op lokaal niveau de regiegroepen voor de voeten loopt, en netwerkvorming eerder belemmert dan bevordert, dan zal er geen reden zijn tot ondersteuning of aanbeveling.

Kortom, het theoretisch model moet in de praktijk zijn goede bedoelingen bewijzen.

Zou u adviezen kunnen geven over de beheersmatige kant van dit initiatief? Adviezen die geven dat het initiatief tot een levendig netwerk opbloeit en zo blijft functioneren.

Twee stuks. In de eerste plaats, wees selectief in wat je wel en niet ondersteunt. "Als je alle ideeën die geopperd worden serieus neemt loop je vast!" Je trekt ook veel onzin vragen aan. Je kunt maar zo aan dode paarden lopen te sjoeren.

In de tweede plaats, voorkom dubbel werk. Ik maak de betrokkenen bij dit KNLP-initiatief graag attent op het werk wat de groep van Van der Ploeg van Wageningen-UR op dit moment in Nederland doet. Men doet in opdracht van LNV en IPO momenteel een onderzoek naar de specifieke behoefte van actoren ten plattelande om verder te komen met innovatie. Het idee achter dit onderzoek is dat plattelandsvernieuwing van fase 1 overgaat naar fase 2. Van ideeënvorming gaat het over naar uitvoering. Waar heeft men nu vooral behoefte aan? Is dit aan verspreidingssubsidies, procesgeld, investeringspremies of, zoals hier aangekaart, een kennisnetwerk?

Als naam bij dit onderzoek kan ik noemen Gaston Remmers. Het onderzoek is afgelopen herfst van start gegaan.

Welke organisaties zouden in uw ogen een rol moeten hebben in dit netwerk?

Het is helder dat LNV in dit netwerk een rol speelt, naast de verschillende maatschappelijke organisaties die actief zijn op het platteland. De regionale directie Noord doet volop mee. Hoe ligt dit echter bij de regionale organisaties van andere ministeries? Te denken is aan die van VROM, EZ en V&W. Ook deze zijn 'Noordelijk' present. Een mooie taak voor de LNV-directie Noord. Ze deelt in een aantal gevallen zelfs het gebouw met deze andere regionale departementale organisaties.

Friesland Coberco Dairy Foods, dr. G. H.W. Willems

Het onderdeel Research & Development van FCDF te Leeuwarden werkt met name voor de lang houdbare producten.

Naast het R&D-werk in Leeuwarden is er ook een afdeling R&D in Deventer. Hier wordt meer fundamenteel onderzoek gedaan. Zijn wij vooral op de markt gericht met praktijkgericht onderzoek, zij zijn bij wijze van spreken op Nobel-prijzen gericht. Vanuit Deventer is er ook veel contact met verschillende universiteiten.

Is dit initiatief van de NLTO nieuw voor u of had u er al eerder van gehoord?

Dit is nieuw maar een aantal jaren terug zijn we betrokken geweest bij een aantal bijeenkomsten georganiseerd door het ministerie van LNV over innovatie in de agrarische sector. Dat waren bijeenkomsten waarbij onder andere Van Son aanwezig was. De nadruk lag toen op innovatie vooraan in de keten, bij de producent van de grondstof. Ik veronderstel dat dit initiatief van de NLTO daar min of meer uit is voortgevloeid.

Welk belang heeft het multinationale concern FCDF bij een netwerk voor landbouw en platteland in het Noorden van Nederland?

Wat het platteland betreft, als FCDF zijn we heel erg verweven met de agrarische sector. Daarin zitten onze broodheren, tevens onze aandeelhouders. Zij geven aan belang te hebben bij een bloeiend, aantrekkelijk platteland. Genuanceerder gezegd, we hebben belang bij een goed imago van onze producten. Dat betekent a) denken in ketens en b) kunnen tonen uit welk een mooie groene omgeving onze melk komt.

Ik verwacht dat het netwerk zowel voor a) als voor b) voor ons van belang kan zijn.

Betekenen de internationale activiteiten van FCDF niet dat de aandacht van het concern steeds meer gericht wordt op het buitenland?

Bedrijfsmatig komt het accent inderdaad te liggen op buitenlandse activiteiten. Het meeste geld wordt in het buitenland verdient en er werken meer mensen bij FCDF in het buitenland dan in Nederland. We hebben echter onze grondstoffenmarkt vooral in Nederland te liggen. Er is in Nederland 5 miljard kg melk beschikbaar voor export. Wij nemen daar een groot deel van voor onze rekening. Op belangrijke afzetmarkten in het Verre Oosten is de grondstoffenproductie gering. De basisgrondstoffen voor zuivelproductie in b.v. Thailand (melkpoeder en boterolie) komen voor een groot deel uit Nederland. Wat er gezien de vraag extra geproduceerd kan worden komt van de wereldmarkt, b.v. uit landen als Nieuw-Zeeland en Australië.

Hoe zijn de vooruitzichten gezien de afbouw van prijsondersteuning in Europa?

Het exporteren uit Nederland wordt lastiger met de wijziging in het gemeenschappelijk landbouw beleid. Met onze kwaliteitsstrategie proberen we deze koerswijziging op te vangen. We werken namelijk aan een sterke positie van onze merkproducten op buitenlandse markten. Daarmee willen we kunnen opereren in het hoge segment van de markt. We willen kwaliteitsproducten leveren voor de koopkrachtige vraag in het hoge marktsegment.

Kunnen de Nederlandse boeren niet beter het inkomen uit hun aandelen halen en de 'Nike-merkschoenen in Taiwan' laten produceren?

Voor de prijs van de grondstoffen zou het beter kunnen zijn dat de melk en de zuivel in andere landen werd geproduceerd. Je zou kunnen denken aan Brazilië, Argentinië en Oost-Europa. Je zou trouwens ook kunnen denken aan zeer grote Nederlandse bedrijven met allemaal minstens 1000 koeien. We zouden dan slechts 100 leveranciers hebben i.p.v. 5.000, met allerhande efficiëntievoordelen vandiën. Ik zie het echter niet gebeuren. a) Het past niet bij ons imago. Onze producten horen bij het groen van Nederland en bij koeien in de wei. Dat schept vertrouwen en dat willen we zo houden. b) Veel leden zijn, om het heel eerlijk te zeggen, uit roeping veehouder. Ze willen vanuit dit besef boer zijn en blijven. c) Wat voor een ontwrichting van het platteland zou het geven?

Andersom, kunnen buitenlandse collega, b.v. uit Oost-Europa, delen in deze zorgelementen van de coöperatie?

We hebben een strikt aanname beleid. Niet iedereen die melk kan produceren kan zomaar lid worden van de coöperatie. Ik denk dat melkveehouders uit de Oekraïne eerder als

grondstoffenleveranciers dan als lid aangesloten zouden kunnen worden. Je zou dan een contract moeten opstellen over voorwaarden en prijs.

Zijn de afweging tussen economie en zorg voor natuur en leefbaarheid onderwerp van gesprek binnen het bestuur van FCDF?

Het belang van de coöperatie ligt in het verdienen van geld, niet in liefdadigheid. De coöperatie realiseert zich echter wel dat haar verantwoordelijkheden breder liggen dan alleen omzet met prijs. Het zijn bepaald geen simpele afwegingen die op dit raakvlak gemaakt moeten worden. Ook de natuurbeweging laat merken met dit dilemma bezig te zijn. Hun visie is b.v. niet leg bij Meppel een veerooster in de weg en heb daarboven een open-lucht-museum.

Heeft het bestuur van FCDF gesprekken over dit soort dilemma met b.v. Natuurmonumenten?

Niet in directe zin. Veel van de bestuurders nemen echter ook deel aan andere overlegsituaties. Dus indirect is er wel het debat over deze onderwerpen.

Welke kennis kunt u leveren?

We hebben b.v. kennis op het gebied van: logistiek, voedseltechnologie, verpakkingstechnologie, grondstoffen, analyse (faciliteiten om iets te meten).

Wij kunnen deze expertise beschikbaar stellen voor incidentele vragen. We zullen er direct geen commerciële zaak van maken. Het eigen werk bepaalt echter de speelruimte, het moet er niet onder lijden. Bijzondere inspanning zullen we eerst intern moeten afstemmen. Vanwege onze contacten met universiteiten en hogescholen kunnen we ook doorverwijzen naar andere experts.

NLTO werkt met het KNLP aan ontwikkeling van landbouw en platteland. Welke kennisvragen leven er bij FCDF op dit vlak?

Onze eerste vragen hebben te maken met ons streven om te komen tot kwalitatief hoogwaardige producten. Dat vergt veiligheid en differentiatie van producten. Aandachtspunten zijn:

- Aandacht voor ketensystemen als KKM. We hechten aan een sterke goed functionerende keten. Concurrentie op wereldschaal dwingt ons daartoe. De agrarische sector in Nederland moet het vooral hebben van de export. We hebben daarom kwalitatief hoogwaardige producten nodig. "Voor de producten van morgen kan ik niet volstaan met de melk van vandaag." Het ketendenken gaat echter nog verder dan de liter melk die geleverd wordt. Het gaat b.v. ook om de vraag waar het krachtvoer van de koe vandaan komt.
- Aandacht voor voedselveiligheid. Om de veiligheid van onze producten te waarborgen hebben we ook borging van de kwaliteit van mengvoergrondstoffen nodig. Dat vergt discussie met veevoerproducenten.
- Een derde aandachtspunt is wat er moet gebeuren wil je kunnen differentiëren. Alle melk wordt nu nog 'gelijk' gemaakt, het wordt gemengd en levert één uitgangspunt voor de eindproducten. Kunnen we naar productdifferentiatie door aangevoerde melk te koppelen aan eindproduct? Je krijgt dan b.v. koffiemelkboeren, babymelkboeren, boeren voor bijzondere soorten kaas, enz.
- Welke producten wil de klant in Taiwan hebben? Wat is er aan die kant van de markt te horen? Hoe kunnen we dat doorvertalen naar de toeleverancier in Nederland?

In de tweede plaats is er het imago-verhaal. De profilering is een belangrijk onderdeel van onze producten. Dat de producten uit Nederland komen moet terecht een vertrouwenwekkende gedachte zijn. En dan is aan vele facetten van het produceren van melk te denken: zorg voor veiligheid, voor arbeidsomstandigheden, voor dierenwelzijn, voor landschap, etc.

Een derde aandachtspunt ligt op een heel ander terrein, heeft namelijk te maken met onze productieomstandigheden. Hoe interessant is het b.v. om in het noorden te wonen? We hebben grondstoffen en mensen in het noorden. Houden we dat zo? Blijft het noorden een aantrekkelijk woongebied voor gekwalificeerd personeel?

In de vierde plaats hebben we belang bij een goede kennisinfrastructuur. We staan in contact met vele scholen en universiteiten. Op internet kun je ook vragen stellen. Het is echter handzaam om in de directe omgeving degelijke kennisbronnen te hebben. Voor de ondersteuning van onze productie- en R&D-activiteiten hecht ik daar veel waarde aan.

Op welke manier kan het KNLP hierin voor u een kennisbemiddelende functie vervullen? Wanneer heeft dit kennisnetwerk een toegevoegde waarde?

Het KNLP kan een bemiddelende functie vervullen voor de vragen die we hebben. Tegelijk merk ik op dat er al veel instellingen zijn waar wij met onze vragen terecht kunnen. Ik denk hierbij aan het Van Hall Instituut, de Kamer van Koophandel, Syntens, Small Business Centers, etc. Voor de primaire sector zou dat anders kunnen liggen. Voor hen zou het KNLP een begeleidende functie kunnen vervullen in het overweldigende woud van informatie.

Meer in het algemeen zie ik een belangrijke rol weggelegd voor het KNLP in het organiseren van het debat, het toewerken naar een visie. We hebben nu binnenkort in Friesland Simmer 2000. Hoe moet nu Simmer 2050 eruit zien? Er zijn veel verschillende partijen met veel tegengestelde belangen. Men zit echter met elkaar in het Noorden en heeft ook veel zaken gemeenschappelijk. De vraag is dan: Hoe verder? Daarvoor is het debat nodig. Om te komen tot een gezamenlijk visie-ontwikkeling.

Hoe ziet u dat georganiseerd?

Je moet mensen bij elkaar zien te krijgen. Een uitnodiging aan mensen op bestuurlijke posities om eens met de voeten op tafel bij te praten is waarschijnlijk niet genoeg. Je zult het er een bepaalde inhoud voor moeten bieden.

Mogelijke aanpak:

- Op welke terreinen doen zich bepaalde ontwikkelingen voor?
- Uitwerken van ontwikkelingen in modellen. ("Als je het zo zou doen dan zag de wereld er over 20 jaar zo uit!")
- Wat betekenen deze toekomstmodellen voor vandaag? ("Als je zo willen dat de wereld er over 20 jaar zo uitzag wat zou je dan terugredenerend nu moeten doen?")
- Mensen met gezag en visie confronteren met deze uitwerkingen. ("Welke van de modellen of tussenvormen zou het moeten worden?")

Ik zie het KNLP, vanwege het werk dat er mee gemoeid, deze schetsen niet maken?

Je zou er sectoren voor moeten uitnodigen. Nodig b.v. de toeristische sector in het Noorden uit voor het maken van een plan voor over 30 jaar. Welk beeld geeft dit? Vervolgens ook de andere sectoren uitnodigen. Vele sectoren zullen dit soort toekomstvisie reeds hebben liggen.

Bij ons zou daarvoor b.v. Douwe Tamminga benaderd kunnen worden, stafdirecteur van Verenigingszaken.

Aan deze sectoren zou je nog meer kunnen denken:

MKB, Onderwijs, Agrarische sector, Milieu en Natuur.

Dat levert een meter papier op. En dan?

1. De plannen naast elkaar leggen. ("Wat is gemeenschappelijk en wat is verschillend?")
2. Het gemeenschappelijke voorleggen. ("Geachte betrokkenen, klopt het dat u het over deze zaken eens bent?")
3. De verschillen bespreken. ("De agrarische sector geeft een bepaald beeld. Hoe kijkt u hier tegenaan milieubeweging? Idem, toerismesector. Idem, andere sectoren.") Geef hopelijk een aantal flinke polemieken. Dan wordt duidelijk wie met verve iets verdedigt.
4. Inventarisatie van waar men het ten aanzien van de verschillen over eens is geworden en niet.
5. Gezamenlijke besluiten. ("Alles gewikt en gewogen, dit is de richting die we met elkaar afspreken voor de komende periode van x jaar.")
6. Voor de afgesproken periode voor deze richting alle mogelijke instrumenten aanwenden. Op deze manier enige consistentie ontwikkelen.

Samenvattend: Op basis van gedegen werk stap voor stap verder zien te komen in de ontwikkeling van landbouw en platteland.

Kanttekeningen?

Hoe betrek je de politiek erbij? De politiek is gecharmeerd van onderop-processen. De politiek wil deze processen ook bevorderen door b.v. genomen besluiten te sanctioneren. Aan de andere kant is de politiek vaak een onzekere factor door de vele wisselingen van de wacht.

Heeft u, of uw organisaties belangstelling betrokken te zijn bij het KNLP?

Ik ben uit te nodigen voor de Raad van Advies. Verdere ondersteuning zouden we moeten bespreken.

ACM, ir. A. Loman

Heeft u eerder te maken gehad met initiatieven tot kenniscentra in het Noorden?

Twee jaar terug heb ik met de heren Lanting en Maat (beide als vertegenwoordigers van de NLTO) gesproken over het oprichten van een agrarisch kenniscentrum. Van Handenhoven van Avebe was ook betrokken bij dit NLTO-initiatief.

Welk kennisaanbod zou er eventueel binnen zo'n kennisnetwerk van uw verwacht kunnen worden?

Ik zet mijn vragen bij dit initiatief. Kennis is macht, kennis is kracht en kennis is geld. Dit geldt voor ons net zo hard als voor anderen. Onze kennis gaat samen met onze producten en daarbij is het doel onze klant, de agrarisch producent, optimaal te kunnen laten produceren. Wij willen kennisvoorsprong. Wij willen er voor zorgen dat we de kennisopbouw zo inrichten dat we vóór blijven op de concurrentie.

Aan welke concurrenten moet ik in dit geval denken?

Op het gebied van voeders noem ik b.v. Hendrix/UTD, De Heus. Op het gebied van de akkerbouw noem ik Blonk en Agrarische Unie.)

Kennis is bij ons integraal verweven met het product dat we leveren. Zo is b.v. de kennis die we opgebouwd hebben op het gebied van gewasbescherming alleen toegankelijk voor onze klanten. We halen kennis van DLO-instellingen, van leveranciers van producten, zoals BASF, Bayer, Monsanto en ICI, en openbare instellingen als universiteiten. Deze kennis integreren we met het product dat we leveren. Dit geheel moet dienen de productieprocessen van onze klanten te optimaliseren. Kennis is hiermee een integraal onderdeel van ons commercieel handelen.

Uw kennis is dus los van producten niet beschikbaar. Ook al is in de prijs de winstgevendheid ervan door kapitalisatie meegenomen?

Het is lastig strategische kennis beschikbaar te stellen. Vooral als we niet weten waar het blijft. We moeten het niet als een boemerang terugkrijgen. Kennis is macht. Kennis is kracht. Wij werken wel niet uit macht, maar wel uit kracht. En die geven we niet graag uit handen.

Zo hebben wij b.v. een technologie rond het varkens- en pluimveevoer ontwikkeld op grond waarvan onze afnemers meer dan gemiddeld presteren. We zijn hier wijs mee en van deze investering willen we de revenuen hebben.

Het is wel een interessante vraag of we onze kennis los van onze producten kunnen verkopen.

U levert geen kennis over plattelandontwikkeling, b.v. op het vlak van agrarische natuurbeheer en milieu.

Onze kennis richt zich productiemiddelen en productieprocessen. Onze kennis moet passen binnen onze commerciële en zakelijke doelstellingen.

Kennis over agrarisch natuurbeheer heeft daarom geen prioriteit bij ons. We kunnen natuurlijk wel doorverwijzen voor informatie over subsidies op dit vlak, naar de NLTO b.v..

Kennis op het vlak van milieu hebben we op een aantal gebieden wel opgebouwd, b.v. over middelenefficiënte bij gewasbescherming en over spuitvrije zones. Ook hebben we kennis in huis over het omschakelen van traditionele naar ecologische landbouw.

Kennis op het vlak van energiebeheer bouwen we weer niet op, ook al wordt de energiemarkt vrijer en wordt de inkoop van energie een vraagpunt. Ook hier kunnen we wel doorverwijzen naar deskundigen.

Er is dus een duidelijke relatie tussen onze kennis en de producten die we leveren. Onze kennis heeft te maken met onze core-business.

Als een boer een streekproduct wil ontwikkelen en behoefte heeft aan marketingkennis, kan hij dan bij u terecht?

Dit is altijd bespreekbaar.

Welke kennisvraag kan er eventueel van uw kant zijn?

Als we zelf kennis nodig hebben schuimen we de markt af: universiteiten, onderzoeksinstituten, literatuur, etc.. Op deze manier proberen we bij de bronnen te komen. Vervolgens maken we met een interne vertaalslag deze kennis voor ons praktisch.

*U heeft geen behoefte aan kennis buiten uw kernactiviteiten om.
We spelen in op waar de boer, onze klant, behoefte aan heeft.*

Het KNLP zal voor u geen toegevoegde waarde kunnen vervullen!

Niet op de terreinen waarop we zelf actief zijn. We kennen de bronnen en de wegen er naar toe. Of we op extra terreinen kennis op willen bouwen is afhankelijk van de behoefte daaraan bij onze leden.

Wat ons kennisaanbod betreft kan het KNLP een verbindingsrol vervullen. Het kan neerleggen wat we kunnen bieden. Vervolgens zullen we daar inhoudelijk weer voorzichtig mee omgaan. Het kan ons helpen om onze kennis transparanter aan te bieden. Dit zou b.v. al kunnen met een link naar onze site.

Heeft u, of uw organisatie, belangstelling om betrokken te zijn bij het KNLP? Deelname in de structuur, ondersteuning met mensen of middelen?

Dat is denk ik afhankelijk van hoe het KNLP zich zal ontwikkelen, welke organisaties zich eraan zullen verbinden? Wij willen in principe regionale ontwikkelingen ondersteunen. Het moet echter wel toegevoegde waarde voor ons hebben en die moet zichtbaar te maken zijn voor onze leden.

Is uw organisatie vertegenwoordigd op de workshop op 18 april?

Ik verwacht het niet. Dat wil niet zeggen dat we afhaken. In tegendeel, we hebben belangstelling voor initiatieven van organisaties die ons na aan het hart liggen. We richten ons echter in het bijzonder op landbouw. We zullen met belangstelling kennis nemen van de resultaten van deze eerste fase. We zullen ze daarna beoordelen op hun waarde voor onze kernactiviteiten.